

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE'DEKİ KATILIM BANKALARININ 2010-2017 DÖNEMİ
PERFORMANS DEĞERLENDİRMESİ**

Yusuf SARI

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Celal TAŞDOĞAN**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
BANKACILIK VE SİGORTACILIK ANABİLİM DALI
BANKACILIK BİLİM DALI**

TEMMUZ 2019

**TÜRKİYE'DEKİ KATILIM BANKALARININ 2010-2017 DÖNEMİ
PERFORMANS DEĞERLENDİRMESİ**

Yusuf SARI

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Celal TAŞDOĞAN

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
BANKACILIK VE SİGORTACILIK ANABİLİM DALI
BANKACILIK BİLİM DALI**

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

TEMMUZ 2019

Yusuf SARI tarafından hazırlanan ‘‘Türkiye’deki Katılım Bankalarının 2010-2017 Dönemi Performans Değerlendirmesi’’ adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Anabilim Dalı/ Bankacılık Bilim Dalı YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Celal TAŞDOĞAN

İktisat Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylamıyorum/onaylıyorum.

Başkan: Prof. Dr. Murat ÇETİNKAYA

İktisat Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

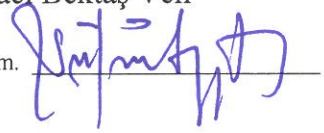
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylamıyorum/onaylıyorum.

Üye: Dr. Şükrü APAYDIN

Uluslararası Ticaret ve Lojistik Yönetimi Anabilim Dalı, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylamıyorum/onaylıyorum.

Tez Savunma Tarihi: 18/07/2019

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

.....
Prof. Dr. Figen ZALF

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Yusuf SARI

18/07/2019

TÜRKİYE'DEKİ KATILIM BANKALARININ 2010-2017 DÖNEMİ
PERFORMANS DEĞERLENDİRMESİ
(Yüksek Lisans Tezi)

Yusuf SARI

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
Temmuz 2019

ÖZET

Türkiye'de Katılım Bankacılığı sistemi ilk olarak 1983 yılında özel finans kurumları adıyla faaliyet göstererek finansal sistem içerisindeki yerini almıştır. Gelecek yıllarda yapılan düzenlemeler ile gelişen katılım bankacılığı, günümüzde finansal sistem içerisinde çok büyük öneme sahiptir. Muhafazakâr, faiz hassasiyeti olan kesimin atıl durumda bulunan fonlarını ekonomiye kazandırmak, İslam ülkeleri ile olan ticareti canlandırmak, finans sistemi içerisindeki bankacılık faaliyetlerini çeşitlendirmek gibi birçok önemli faaliyeti olan katılım bankalarının gelişimi ve güçlenmesi için performanslarının belirlenmesi büyük önem arz etmektedir. Çalışmamızda 2010-2017 yıllarında Türkiye'de faaliyet gösteren katılım bankalarının VZA Window yöntemi ile performans değerlendirme yapılmıştır. Katılım bankacılığı sektörünün 2010-2017 yılları arasında belirlenen girdi ve çıktı kümeleri üzerinde etkinlik skorları belirlenerek yapılan değerlendirmede görülmüştür ki; bankaların verimliliği her yıl farklılaşmaktadır. Bu durum, bankaların uyguladığı yönetim ve finans programları ile doğrudan alakalıdır. Çalışmamız değerlendirmesine göre katılım bankaları elde ettikleri fonlarla etkin ve verimli faaliyette bulunmak için bilanço verilerine göre yapılan performans değerlendirmelerini dikkate almalı, şube sayısı artırımı, personel sayısı, öz kaynak, toplam aktiflerdeki artırımları net kar ve toplam kredi verimliliklerine göre, etkinliği kaybetmeyecek seviyede yapmalıdır. Katılım bankalarının yatırım araçlarını çeşitlendirmesi, şube ve personel sayısı artırımı, toplam aktif ve kredileri arttırarak kar odaklı faaliyet sürdürmesinin etkinliği sağlayacağı görülmüştür.

Bilim Kodu : 118221
Anahtar Kelimeler : Banka, Katılım Bankacılığı, Veri Zarflama Analizi
Sayfa Adedi : 104
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Celal TAŞDOĞAN

PERFORMANCE EVALUATION OF PARTICIPATION BANKS IN TURKEY FOR
THE PERIOD OF 2010-2017

(M. Sc. Thesis)

Yusuf SARI

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL FOR ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

July 2019

ABSTRACT

Having operated first in 1983 under the name of private financial institutions in 1983 in Turkey, the participation banking system has gained a place in the financial system. The participation banking which have further developed as a result of the regulations since then is of great importance within the financial system. Evaluating the performance of the participation banks which have significant activities, such as bringing the inactive funds of the conservative social groups to economy, reviving the trade with the Islamic countries, and diversifying the banking activities with the financial system, has importance in order for their further development and empowerment. In our study, the performance evaluation of the participation banks which operated in Turkey during the period between 2010 and 2017 was conducted through DEA Window method. On the input and output clusters of the participation banking system between 2010 and 2017, their activity scores were determined. The evaluation demonstrated that the efficiency of these banks varied with each year. This situation is directly related to the administrative and financial programs of the banks. Our study suggests that in order to operate their funds in an efficient and effective manner, the participation banks should consider the performance evaluations conducted on the basis of balance-sheet data, and that they should conduct the increases in number of branches, staff numbers, equity and total assets on the basis of net profit and total credit efficiency and on the level that will not result in a loss of effectiveness. It was seen that the participation banks' diversification of their investment instruments, increase in the number of their branches and employees, and maintenance of profit-oriented activities by increasing total assets and credits will provide efficiency.

Science Code : 118221
Key Words : Bank, Participation Banking, Data Envelopment Analysis
Page Number : 104
Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Celal TAŞDOĞAN

TEŞEKKÜR

Akademik alıőmam boyunca yardım ve deneyimleriyle beni aydınlatan, hiçbir zaman desteğini esirgemeyen saygıdeğer hocam Do. Dr. Celal TAŞDOğAN Beyefendi'ye, hayatımın her alanında destekleriyle g bulduğum anne ve babama teőekkr bir bor bilirim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ	xii
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	xiv
KISALTMALAR	xv
1. GİRİŞ	1
2. BANKACILIK KAVRAMI VE BANKACILIĞIN TARİHSEL GELİŞİMİ	3
2.1. Bankanın Tanımı	3
2.2. Dünya’da ve Türkiye’de Bankacılığın Gelişimi	4
2.2.1. Dünya’da Bankacılığın Gelişimi.....	4
2.2.2. Türkiye’de Bankacılığın Gelişimi	8
2.2.2.1. Osmanlı Döneminde Bankacılık.....	8
2.2.2.2. Cumhuriyet Döneminde Bankacılık.....	11
2.3. Türk Bankacılık Sektöründe Bankacılık Hizmetleri ve Banka Türleri	14
2.3.1. Merkez Bankaları	15
2.3.2. Kalkınma Bankaları	16
2.3.3. Yatırım Bankacılığı.....	16
3. KATILIM BANKACILIĞI VE TARİHSEL GELİŞİMİ.....	19
3.1. Katılım Bankacılığı Kavramı	19
3.2. Katılım Bankalarının Kuruluş Amacı.....	20
3.3. Katılım Bankalarının Ortaya Çıkış Nedenleri ve Gelişimi	22

	Sayfa
3.3.1. Dini Nedenler	22
3.3.1.1. İslam Dininde Faiz Yasağı	23
3.3.1.1.1. Kuran-ı Kerim ve Hadislerde Faiz	24
3.3.1.2. Yahudilikte Faiz Yasağı	26
3.3.1.3. Hristiyanlıkta Faiz Yasağı	27
3.3.2. Sosyal Nedenler	27
3.3.3. Ekonomik Nedenler	28
3.3.4. Politik Nedenler	29
3.4. Katılım Bankacılığının Tarihsel Gelişimi	29
3.4.1. Katılım Bankacılığının Dünyadaki Gelişimi	30
3.4.2. Katılım Bankacılığının Türkiye'deki Gelişimi	31
3.4.2.1. Türkiye'de Kurulan Katılım Bankaları	32
3.4.2.1.1. Albaraka Türk Katılım Bankası	32
3.4.2.1.2. Kuveyt Türk Katılım Bankası	33
3.4.2.1.3. Asya Katılım Bankası	33
3.4.2.1.4. Türkiye Finans Katılım Bankası	34
3.4.2.1.5. T.C. Ziraat Katılım Bankası	34
3.4.2.1.6. Vakıf Katılım Bankası	34
4. KATILIM BANKALARININ FAALİYETLERİ	37
4.1. Fon Toplama Yöntemleri	38
4.1.1. Katılma Hesabı	38
4.1.2. Yatırım Hesabı	40
4.1.3. Cari Hesaplar	41
4.2. Fon Kullandırma Yöntemleri	42
4.2.1. Muşaraka	42
4.2.2. Mudarebe	43

	Sayfa
4.2.3. Murabaha	43
4.2.4. Teverruk	44
4.2.5. Müzarra ve Muskat.....	45
4.2.6. İcara ve İktina.....	45
4.2.7. İcara	46
4.2.8. İstisna.....	46
4.2.9. Selem Satışı.....	46
4.2.10. Karz-ı Hasen	47
4.2.11. Sukuk	48
4.2.12. Wakala	49
4.2.13. Joala	49
4.2.14. Puan Sistemi.....	49
4.3. Katılım Bankalarının Güçlü ve Zayıf Yönleri.....	50
4.3.1. Katılım Bankalarının Zayıf Yönleri.....	50
4.3.2. Katılım Bankalarının Güçlü Yönleri	50
5. ETKİNLİK VE VERİ ZARFLAMA ANALİZİ	53
5.1. Etkinlik Kavramı.....	53
5.1.1. Etkinlik Türleri.....	53
5.1.1.1. Teknik Etkinlik.....	53
5.1.1.2. Ölçek Etkinliği	54
5.1.1.3. Tahsis Etkinliği.....	55
5.1.2. Etkinlik Ölçümünde Kullanılan Yöntemler	56
5.1.2.1. Oran Analizi	56
5.1.2.2. Parametrik Yöntem	57
5.1.2.3. Parametrik Olmayan Yöntem.....	57
5.2. Veri Zarflama Analizi	58

	Sayfa
5.2.1. Veri Zarflama Analizinin Tanımı	58
5.2.2. Veri Zarflama Analizinin Gelişimi.....	59
5.2.3. Veri Zarflama Analizinin Gösterim Yöntemleri.....	60
5.2.3.1. Grafikselsel Gösterim	60
5.2.3.2. Matematiksel Gösterimi	61
5.2.4. Veri Zarflama Analizinin Hesaplama Modelleri.....	62
5.2.4.1. Toplamsal Model.....	62
5.2.4.2. Çarpımsal Model.....	63
5.2.4.3. Charnes, Cooper, Rhodes (CCR) Modeli.....	64
5.2.4.4. Banker, Charnes, Cooper (BCC) Modeli.....	65
5.2.5. Veri Zarflama Analizinin Uygulama Aşamaları	66
5.2.5.1. Karar Verme Birimlerinin Seçimi	66
5.2.5.2. Girdi ve Çıktıların Seçimi	67
5.2.5.3. Model Seçimi	67
5.2.5.4. Göreli Etkinlik Ölçümü.....	67
5.2.5.5. Sonuçların Değerlendirilmesi	68
5.2.6. Veri Zarflama Analizinin Güçlü ve Zayıf Yönleri	68
5.2.6.1. Veri Zarflama Analizinin Güçlü Yönleri.....	68
5.2.6.2. Veri Zarflama Analizinin Zayıf Yönleri	69
5.3. Veri Zarflama Analizi- Window Yöntemi	70
5.4. Literatür Taraması	71
5.5. Ampirik Uygulama	72
5.5.1. Karar Verme Birimlerinin ve Değişkenlerin Seçimi	73
5.5.2. VZA Window Modeli Uygulama Sonuç ve Değerlendirme	76
5.5.2.1. VZA Window Analiz Sonuç ve Değerlendirme	77

	Sayfa
5.5.2.2. Analize Dahil Edilen Tüm Katılım Bankalarının 2010 Yılı Verileri Analizi	78
5.5.2.3. Analize Dahil Edilen Tüm Katılım Bankalarının 2011 Yılı Verileri Analizi.....	78
5.5.2.4. Analize Dâhil Edilen Tüm Katılım Bankalarının 2012 Yılı Verileri Analizi.....	79
5.5.2.5. Analize Dahil Edilen Tüm Katılım Bankalarının 2013 Yılı Verileri Analizi.....	80
5.5.2.6. Analize Dahil Edilen Tüm Katılım Bankalarının 2014 Yılı Verileri Analizi.....	81
5.5.2.7. Analize Dahil Edilen Tüm Katılım Bankalarının 2015 Yılı Verileri Analizi.....	84
5.5.2.8. Analize Dahil Edilen Tüm Katılım Bankalarının 2016 Yılı Verileri Analizi.....	84
5.5.2.9. Analize Dahil Edilen Tüm Katılım Bankalarının 2017 Yılı Verileri Analizi.....	84
6. SONUÇ	87
KAYNAKLAR	91
EKLER	101
Ek-1. Açıklama yapılmalı	102
ÖZGEÇMİŞ	104

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 2.1. 1856- 1875 Yılları Arasında Osmanlı Devletinde Kurulan Yabancı Sermayeli Bankalar	9
Çizelge 2.2. Osmanlı Döneminde Kurulan Ulusal Bankalar	10
Çizelge 5.1. CCR Modelin Matematiksel Formları	61
Çizelge 5.2. BCC Modelin Matematiksel Formları	62
Çizelge 5.3. VZA- Window Analizi Karar Verme Birimleri	73
Çizelge 5.4. VZA Kullanılarak Yapılan Etkinlik Analizlerinde Literatürde Kullanılan Girdi – Çıktılar	75
Çizelge 5.5. 2010-2014 yılları arası VZA Window Analizi Girdi- Çıktıları.....	76
Çizelge 5.6. 2015-2017 yılları arası VZA Window Analizi Girdi- Çıktıları.....	76
Çizelge 5.7. 2010-2014 Yılları VZA Window Analiz Sonuçları	77
Çizelge 5.8. Katılım Bankaları 2010 Yılı Girdi-Çıktı Verileri Maksimum-Minimum-Ortalama Değerleri	78
Çizelge 5.9. Katılım Bankalar 2010 Yılı Girdi ve Çıktıların Etkinlik Skorları	78
Çizelge 5.10. Katılım Bankaları 2011 Yılı Girdi-Çıktı Verileri Maksimum-Minimum-Ortalama Değerleri.....	79
Çizelge 5. 11. Katılım Bankaları 2011 Yılı Girdi ve Çık-tıların Etkinlik Skorları.....	79
Çizelge 5.12. Katılım Bankaları 2012 Yılı Girdi-Çıktı Verileri Maksimum-Minimum-Ortalama Değerleri.....	80
Çizelge 5.13. Katılım Bankalar 2012 Yılı Girdi ve Çıktıların Etkinlik Skorları	80
Çizelge 5.14. Katılım Bankaları 2013 Yılı Girdi-Çıktı Verileri Maksimum-Minimum-Ortalama Değerleri	81
Çizelge 5.15. Katılım Bankaları 2013 Yılı Girdi ve Çıktıların Etkinlik Skorları ...	81
Çizelge 5.16. Katılım Bankaları 2014 Yılı Girdi-Çıktı Verileri Maksimum-Minimum-Ortalama Değerleri	82
Çizelge 5.17. Katılım Bankaları 2014 Yılı Girdi ve Çık-tıların Etkinlik Skorları.....	82
Çizelge 5.18. 2015-2016-2017 Yılları VZA Window Analiz Sonuçları	82

Çizelge	Sayfa
Çizelge 5.19. Katılım Bankaları 2015 Yılı Girdi-Çıktı Verileri Maksimum- Minimum-Ortalama Değerler.....	84
Çizelge 5.20. Katılım Banka-ları 2015 Yılı Girdi ve Çıktıla-rın Etkinlik Skorları	84
Çizelge 5.21. Katılım Bankaları 2016 Yılı Girdi-Çıktı Verileri Maksimum- Minimum-Ortalama Değerleri.....	84
Çizelge 5.22. Katılım Bankaları 2016 Yılı Girdi ve Çıktıların Et-kinlik Skorları	84
Çizelge 5.23. Katılım Bankaları 2017 Yılı Girdi-Çıktı Verileri Maksimum- Minimum-Ortalama Değerleri.....	84
Çizelge 5.24. Katılım Bankaları 2017 Yılı Girdi ve Çıktıların Etkinlik Skorları ...	84

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 5.1. Farell Teknik ve Tahsis Etkinliği.....	55
Şekil 5.2. İki Boyutlu Etkin Sınır Eğrisi ve VZA.....	60

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
BBC	Banker-Charnes-Cooper Modeli
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
CCR	Charnes-Cooper-Rhodes Modeli
CRS	Ölçeğe Göre Sabit Getiri
KVB	Karar Verme Birimi
MB	Merkez Bankası
MÖ	Milattan Önce
MS	Milattan Sonra
ÖGDG	Ölçeğe Göre Değişken Getiri
ÖGSG	Ölçeğe Göre Sabit Getiri
SFA	Stokastik Sınır Yaklaşımı
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
TFA	Kalın Sınır Yaklaşımı
VRS	Ölçeğe Göre Değişken Getiri
VZA	Veri Zarflama Analizi

1. GİRİŞ

Bankalar, tarihsel süreç içerisinde para ve benzeri değişim araçlarının kullanılmaya başlandığı dönemler itibari ile ekonomik bir gereklilik haline gelmiştir. Günümüzde birçok ekonomik alanla ilişkili finansal faaliyetler yürüten, ekonomiye dair hemen hemen her sektörden destek gören ve destek veren bankalar finansal sektör içerisinde pazarlama faaliyetlerini artırma ve kar maksimizasyonu sağlamak için finans enstrümanlarını sürekli geliştirmektedirler.

Katılım bankaları, bankacılık sektöründe özellikle son yıllarda; mali sektör içinde hem klasik bankaların yaptıkları birçok bankacılık faaliyetini hem de kendi işleyiş kurallarına ters düşmemek kaydıyla, klasik bankaların yaptığı işlemler dışında da birçok çalışma geliştirmektedirler. Katılım bankacılığının temel amacı; faizsiz finansman esasları çerçevesinde, faiz hassasiyeti olan kesimlerin yastık altında kalan atıl sermayelerini, milli ekonomiye kazandırmaktır. Katılım bankacılığında klasik bankacılık işlemleri yapılırken kullanılan faiz yerine, kar/zarar ortaklığını esas almaları nedeniyle, literatürde faizsiz bankacılık modeli de denilmektedir. Faizsizlik prensibiyle çalışan ve faizle ilgili olmayan hemen hemen tüm bankacılık hizmetlerini farklı usullerle yapan bu tür kuruluşlar, bir bakıma bankaların alternatifi, bir bakıma da bankaların yaptıkları faize dayanan çoğu işleri yapamadıkları için onları tamamlayan ve finans sektörüne derinlik ve çeşitlilik kazandıran kuruluşlardır.

Katılım bankacılığı Türkiye’de; faizsiz bankacılık prensiplerine bağlı kalarak, finansal kaynakları elde etme ve dağıtma yöntemlerini uygulamaya koyarken, bireylerin üzerindeki dini ve sosyolojik olarak baskı yaratan faiz yükünü azaltır. Bu açıdan değerlendirildiğinde katılım bankacılığın tarihsel süreç olarak gelişimi gelecek günlerde de, bankacılık sektöründeki payını arttırarak devam edecektir.

Katılım bankalarının günümüzde yapmış olduğu finansal işlemler ile alakalı yapılan etkinlik ve verimliliklerine dair çalışmalar, katılım bankacılığının gelecek günlerdeki gelişimini arttırmaya yönelik analiz ve yorumlarla akademik ve finansal hayata katkı sağlama amacıyla bu çalışma hazırlanmıştır.

Çalışmamızda ilk olarak bankacılık sektörünün tarihi gelişimi ile katılım bankacılığı tarihi gelişimi ele alınacaktır. Katılım bankacılığına dair genel uygulamalar, amprik

2. BANKACILIK KAVRAMI VE BANKACILIĞIN TARİHSEL GELİŞİMİ

2.1. Bankanın Tanımı

İtalyanca “masa ve tezgâh” anlamına gelen “banca” kelimesinden türeyerek Türkçe 'ye giren banka kelimesi, diğer ulusların dillerinde de değişikliğe uğrayarak yer bulmuştur (Vurucu ve Arı, 2015: 3).

Banka ve bankacılığın yasal tanımları yapılırken net bir ifade ile karşılık bulmamış, bankacılık kanununda ise “Mevduat Bankaları, Katılım Bankaları, Kalkınma ve Yatırım Bankaları” şeklinde kısa ifadelerle yer verilmiştir (5411 Sayılı Bankacılık Kanunu,2019).

Bankacılık, insanlığın geçtiği ekonomik evreler ile birlikte değişerek gelişen, insanlığın geçirdiği her ekonomik aşama ile giderek önemi artan sistemdir. Bankalar durgun halde bekleyen sermayeyi harekete geçirerek, ekonominin her alanında aktif etkinliğe sahip olurlar. Ekonomik ve ticari işlemlerde belirleyici role sahip olan bankalar, yatırım sahiplerinin sermaye edinimlerini kolaylaştıran, mevduat sahiplerinin elinde bulunan atıl fonları belirli kar oranları ile değerlendirerek, paranın zaman değeri açısından kayba uğramasını engelleyen, finansal işlemler yapılırken ortaya çıkan ekonomik etkileşimleri yöneterek kar elde eden kuruluşlardır (Altan, 2001: 66). Bankalar, sermaye ihtiyacı olanlar ile sermaye sahiplerinin ellerinde bulundurdukları atıl sermayeyi bir araya getirerek fon oluşturur ve bu fon üzerinden kar elde ederler. Bu işlevleri yerine getirirken, bir çok etkenle karşılaşılırlar. Karşılaştıkları etkenler, bankacılık işlevlerine çeşitlilik kazandırır. Sektör olarak finansal varlıklarını yöneterek pozitif değer yaratan bankalar, aynı zamanda ekonomide büyük bir etkinliğe sahiptir (Yüksel ve Yüksel, 2004: 3).

Ekonomiye banknot sağlayan ve kaydi para oluşturan bankalar, nakdi değerlerle ve gayri nakdi sermayeyi temsil eden gayrimenkul gibi değerlerle ekonomik faaliyetleri yürüten ve yöneten, özel işlemler ve finansal hizmetleri yerine getiren, kiralık kasa, kredi kartı, teminat mektubu, menkul kıymet alımı, fatura tahsilatları vb. gibi birçok işlemi yerine getirmektedir (Arslan ve Hotamışlı, 2007: 196).

2.2. Dünya’da ve Türkiye’de Bankacılığın Gelişimi

Dünya’da ve Türkiye’de bankacılık faaliyetleri tarihsel süreç içerisinde meydana gelen olaylar ektisinde gelişimini sürdürerek bugünkü halini almıştır.

2.2.1. Dünya’da Bankacılığın Gelişimi

Günümüzde finansal hayatın vazgeçilmezi olan bankaların tarihi kökeni çok eskilere dayanmaktadır. Bankacılık faaliyetlerinin temelini atıldığı dönemler olarak kabul edilen yıllarda günümüz bankacılık faaliyetleri olmadığı için insanlar ellerinde bulundurdukları malları güvende hissedecekleri kişi ve yerlere emanet ederek ilk bankacılık faaliyetlerinin temelini atmışlardır. Milattan önceki dönemlerde güvene dayalı, koruma amaçlı temelleri atılan bankacılık, ilk olarak dini mabetlerde ve din adamları vesilesi ile uygulama örneklerini göstermiştir (Yardımcıoğlu ve Büyükşalvarcı, 2007: 142-143).

Tarihi geçmişinin çok eski olduğu bilinen bankacılık faaliyetlerinin Babil ve eski Sümer’e kadar uzandığı bilinmektedir. M.Ö. 3500 yılında Sümer’de kurulan ve “maket” adı verilen sistemler bilinen ilk bankalar olarak kabul edilmektedir. Maket adı verilen sistemin özellikle, eski dönemlerin en gelişmiş faaliyetleri olan tarımsal çalışmalarda, hasat dönemlerinde geri ödenmek üzere çiftçilere tohum vb. gibi hammaddeler ile tarımsal teçhizat temin ettiği, yapılan kazı çalışmaları sırasında tespit edilmiştir. İlerleyen dönemlerde ise maketlerin faaliyetlerini arttırarak parasal krediler de sağladığı görülmektedir. Kazılardan elde edilen belgeler sayesinde maketlerin çalışma alanlarının ödünç ve mevduat kabulü işlemlerini yapacak şekilde düzenlendiği, tediye ve teslim emri, mal belgeleri talimatı, bir hesaptan başka hesaba transfer gibi işlemlerin de ilkel olarak yapıldığını göstermektedir. Yapılan ilk bankacılık işlemlerinde sistematik ve düzenli bir yapı olmasa da din adamlarının ve mabetlerin toplum üzerindeki ağırlığından dolayı bir disiplininin olduğu söylenebilir. İlerleyen dönemlerde de bu gayriresmi disiplin hukuki temellere dayandırılarak geliştirilmiştir (Parasız, 2000: 4-5).

Sistemsel olarak gelişmeye başlayan bankalardan Babil’de en bilinen ikisi “Egibi” ve “Neboahiddin” adlarını taşımaktadır. Esir ticareti, şarap satışı, emlak işleriyle uğraşan bu yapılar, emanet ve nakdi varlıkları kabul etmişler, noterlik yapmışlar,

rehil almak suretiyle borç vermişlerdir. Eski Mısır, Roma ve Yunan'da da bu tür bankacılık faaliyetlerinin izlerinin görüldüğü bilinmektedir. Özellikle dönem olarak M.Ö. 3. yüzyıldan itibaren, para sisteminin düzenlenmesiyle birlikte iç ve dış ticari işlemlerde ilerleme kaydedilmiştir. Bankacılık işlemlerindeki gelişmeler ile birlikte görünüyor ki ticari işlemler de paralel olarak ilerleme kaydetmiştir (Takan, 2002: 3).

Zaman içerisinde mabetlerde toplanmaya başlayan sermaye altın, gümüş ve faiz getirecek işlere yatırılmaya başlanmış, Yunan şehirlerinde bu getirileri kontrollü bir şekilde devam ettirebilmek ve daha fazla kazanç sağlamak amacıyla kamu bankaları kurulmaya başlanmıştır. Dini kurumlara ve özel yapılara bağlılığı azaltmak amaçlanmıştır. Eski Roma ve Atina'da ise bankanın temellerini sarraflık yaparak kar sağlayan kişiler atmıştır. Eski Yunan'da mabetlere ve dolayısıyla din adamlarına, dönemin özel bankerlerine emanet olarak bırakılan paralar zaman içerisinde ihtiyaç sahiplerine borç verilerek ticaretin serbest ve rahat hale getirildiği görülmüştür. Belirli bir sektör haline gelmeye başlayan ilkel anlamdaki banka faaliyetleri denetime tabi hale getirilmiş, yapılan işlemler kayıt altına alınarak bu kayıtları ibraz zorunlu kılınmıştır. Roma dönemi itibari ile ticari anlamda merkezi bir yer olmasıyla da bankacılık faaliyetleri hızlı gelişmiştir (Takan, 2002: 3-4).

Temelleri Sümerler döneminde atılan bankacılık işlemleri, Eski Yunan'da Trapezites denilen bankerler tarafından yapılmıştır. İlk bankacılık krizi de Atina Sitesi'nde yaşanan ekonomik daralma ile görülmüştür. O dönem yaşanan bu bankacılık sorunu, borç sahipleri lehine paranın yeniden değerlendirilmesi ve belirli oranda borçların affedilmesiyle çözülmüştür. Bankerlerin yüksek oranlarda faiz almaları sebebi ile ilk devlet bankaları da Eski Yunan'da kurulmuştur (Günel, 2001: 5).

Bilinen ilk yazılı kanunlar olan Hammurabi kanunlarında maketlerin nasıl borç verdiği, borcun nasıl yönetileceği, borcu tahsil ederken uygulanan prosedürler vb. gibi uygulamalar yer almaktadır. Hammurabi kanunlarında yer alan bankacılık ile alakalı bu düzenlemeler bankacılığın ilk hukuki dayanakları olarak kabul edilir. Ayrıca günümüze kadar yapılan kazı çalışmalarında elde edilen bulgular ile borç verilen kişilerden kefiller alındığı, borç ve ödeme evrakları düzenlendiği, bu düzenlemelerinde ayrıca hukuki temellere dayandırıldığı görülmüştür (Ustaoğlu, 2014: 2).

Milattan önceki yıllar itibari ile temeli atılan bankacılık faaliyetleri, hızla önem kazanmasına rağmen bankacılığın gelişimi yavaş olmuştur. Bu duruma faizin dinen yasak olması sebep olmuştur. Bankacılık faaliyetleri dini faiz yasağından fazla etkilenmeyen toplumlarda gelişmiştir. Faiz yasağı nedeniyle bankerlik alanından uzak duran Müslüman ve Hristiyan kökenli uluslar, Yahudi kökenli bankerlerin bu fırsatı değerlendirmeleri ile bankacılık alanında hâkimiyeti Yahudi kökenli bankerlere kaptırmışlardır. Her iki ulusta da bankacılık faaliyetlerini üstlenen Yahudi bankerler finansal alanda üstünlük elde etmişlerdir. Durum bu şekilde olmasına rağmen Avrupalılara banka kurmada ön ayak olan topluluk ise Lombardlardır. Yahudi bankerler ve Lombardlar gittikleri yerlerde bankacılık faaliyetlerini aynı sistemle uygulayarak, bankacılık alanında bir mevzuatın oluşmasını sağlamışlardır. İlkel olarak hukuki temelleri oluşturulmuş, uygulamaların sürekliliği ile belirli bir mevzuata kavuşmaya başlamış bankacılık kalıcı niteliğe kavuşmuştur (Öztürk ve Güven, 2014: 5).

Bankacılık hizmetlerinin maketlerin tekelden çıktığı dönemde, ticaretle uğraşan bazı zenginlerin bankacılık hizmetlerinde uzmanlaştıkları da görülmektedir. Bankacılık sektörünün belirli kurallar çerçevesinde dizayn edilmeye başlandığı bu yıllardan itibaren ve özellikle de sanayi devriminden sonra sistemsel olarak temelini oturtmuştur. Sanayinin gelişmesi ile birlikte ülkelerin sermaye ihtiyaçları artmış, ülkeler arası sermaye transferlerine ihtiyaç duyulmuştur. Böylece bankacılık sektöründe bir adım daha atılarak uluslararası bankacılık faaliyetleri başlamıştır (Öztürk ve Güven, 2014: 5).

1453 yılında İstanbul'un fethi ile birlikte İtalya'ya doğru başlayan göç hareketleri, yeni kıtaların keşfi, ticaret merkezlerinin kaymasıyla eski uygarlığı Batı'ya yöneltmiştir. Rönesans ve Reform hareketleri ile birlikte kiliseye bakış, kilisenin faiz hakkındaki değerlendirmeleri değişmiş, faiz yasağı hakkındaki özellikle Hristiyan dünyasındaki yasak esnetilmiştir. Faiz yasağıyla kısıtlamaya gitmeyen bankerlerin elinde olan ekonomik faaliyetler artık hem faizin meşruluğu hem de yeni keşifler ile birlikte Batı dünyasında da bankacılığın gelişimini hızlandırmıştır (Öçal ve Çolak, 1988: 13).

Dünya'da bankacılığın gelişimini incelendiğinde modern anlamda bankacılık faaliyetlerini yürüten banka olarak 1609 kuruluş tarihli Amsterdam Bankası ilk

örnektir. 1637 yılında kurulan Venedik bankası ise “Contadi di Banca” sistemini geliştirerek çek ve banknot kullanımının temellerini atmıştır (Vurucu ve Arı, 2015: 20).

Ekonominin büyük ölçüde sanayiye bağlı hale gelmeye başladığı 19. Yy. gelindiğinde, bankacılık alanındaki belirli tecrübe ve yeniliklerle birlikte bankalar artık ticari faaliyetlerin yardımcısı olmuşlar, hatta bu faaliyetlere yön veren kuruluşlar haline almışlardır. Artık kendi öz sermaye yapısı ile piyasada yer alan bankalar krediler vermeye başlamış, yatırım ve işletme bankacılığı alanlarında da gelişmiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Dünya'da gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasındaki makas ekonomik anlamda iyice açılmış ve bu açık az gelişmiş ülkelerde finansal destek alma ihtiyacı doğurmuştur. Az gelişmiş ülkelerin kalkınma çabalarının finansal açıdan desteklenmesi amacı ile ve genellikle devletler tarafından özel yasalar geliştirilmiş ve bankacılık faaliyetleri modern anlamda hukuki boyut kazanmıştır (Oksay, 2003: 48).

19. yüzyıl itibarı ile özellikle Amerikan bankalarının hızla yayılması bankacılık alanındaki önemli gelişmelerin başında gelir. 1913 yılında ABD'de çıkarılan Federal Rezerv Kanunu ile ulusal bankalara yurt dışında şube açarak faaliyet gösterme izni verilmiş, bu adım ile özellikle İngiliz ekonomisinin dünya bankerliği rolü azaltılmıştır. ABD bankalarının uluslararası faaliyete başlaması ile birlikte İngiliz sterlininin uluslararası ödeme gücü zayıflayarak onun yerini ABD doları almıştır. ABD merkezli bu finansal reformlar ile Avrupa'dan Amerika'ya bir sermaye akışı başlamış, New York hızla uluslararası finans merkezi haline gelmiştir. Modern bankacılık faaliyetleri bu gelişme ile ülkeler arası finans etkileşimini arttırmış, ülkelerin para birimleri de artık ekonomik anlamda değer yaratmaya veya kaybetmeye başlamıştır (Oksay, 2003: 48).

ABD'nin New Hampshire eyaletinde 1944 yılı temmuz ayında 44 ülkeden toplam 730 delegenin katıldığı Birleşmiş Milletler Para ve Finans Konferansı uluslararası para sisteminin kurallarını belirleyen “ Bretton Woods Uluslararası Para Anlaşması” imzalanmasıyla sonuçlanmıştır. İmzalanan bu anlaşma, Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund-IMF) ve Dünya Bankası (World Bank, International Bank for Reconstruction and Development – IBRD)'nin kurulması için de zemin oluşturmuştur. Bu kuruluşlardan IMF ile kısa vadeli finansman açıklarının

karşılıyarak, ödemeler dengesi açığı olan ülkelerin kalkınması, Dünya Bankası ile Avrupa'nın yeniden kalkınması ve inşası için gerekli uzun vadeli finansman sağlanması amacı ile kurulmuştur. Uluslararası boyutta varlığıyla tüm ülkeleri etkisi altına alan bu kuruluşların yapılandırılması ile de bankacılık hukuki varlığı ile birlikte uluslararası varlığını da kalıcı hale getirmiştir (Vurucu ve Arı, 2015: 20-21).

2.2.2. Türkiye'de Bankacılığın Gelişimi

Türkiye'de bankacılığın gelişimini sağlıklı bir şekilde değerlendirmek için Osmanlı Devleti dönemi ve Türkiye Cumhuriyeti dönemi olarak ele almak gerekir. Osmanlı döneminde bankacılık faaliyetleri özellikle İslam dinin faiz yasağı dolayısı ile az gelişmiştir. Cumhuriyet dönemi sonrası ile de modern bankacılık yapısı günümüzdeki halini almıştır.

2.2.2.1. Osmanlı Döneminde Bankacılık

Bankacılık faaliyetleri her ülkede sosyal ve ekonomik anlamda farklılıkların olması sebebiyle çeşitlilik göstermiştir. Osmanlı döneminde de sosyal ve ekonomik ve sosyal farklılıkların, dönemin şartlarına göre diğer devletlerden farklı olmasından dolayı gelişim açısından uzun bir sürece yayılmıştır. Osmanlı Devletinin yaşadığı ekonomik buhranlar, 18. Yüzyılın ikinci yarısından sonra Avrupa'da yaşanan sanayi devriminin giderek ivme arttırmasıyla ve kapitülasyonların baş göstermesiyle ekonomik sorunlar çözüme ulaşılamayacak bir hal almıştır. 18. Yüzyıl sonrasında bütün Avrupa'da yaşanan sanayi devrimi dolayısıyla üretim artmış, istihdam olanağı genişlemiş, üretim maliyetleri almış ve eski üretim şeklinin yerini yeni üretim modelleri almıştır. Osmanlı'da buna bağlı olarak finansal ilişkilerin temeli, sarraflar tekelinde devam etmiş ve gelişme göstermiştir (Artun, 1983: 22). Devam eden süreçte Osmanlı Devletinde nadiren de olsa bankacılık faaliyetlerine benzer yakınlıkta bulunan sarraflar ve Galata Bankerleri adıyla nitelendirilen finansal yapılar, 1847 yılında İstanbul Bankası adı altında ilk banka olarak faaliyetlerini yürütmeye başlamışlardır. Faaliyet yürüten banka 1852 yılında faaliyetlerini sonlandırmıştır. Böylece Avrupa'da sürekli gelişme gösteren banka faaliyetleri Osmanlı Devleti'nde de ilk kurumsal şeklini almıştır (Takan, 2002: 4).

Osmanlı Devleti'nde 'Kaime' adı verilen ilk kağıt para 1840 yılında bütçede yaşanan açıkları kapatılmak amacı ile çıkarılmıştır. Osmanlı Devleti hazinesi devamlı olarak dış ticarete açık veriyor olmasından dolayı çıkarılan bu kaimelerin

başka ülke paraları karşısındaki değeri ciddi derecede düşüş yaşamıştır. Bu yaşanan finansal gelişmeler sonucunda da ithalatın finansmanının sağlanabilmesi için yabancı piyasalardan kaynak temini epeyce güçleşmiştir ve bu durum ve Osmanlı Devleti'nin değişik çareler aramasını mecbur kılmıştır. 1845 yılında Galata Bankerleri'nin önde gelenlerinden birkaç tanesi ile anlaşma yapılmıştır. Anlaşma yapılan bu bankerler tarafından Osmanlı Devleti'nin ithalatındaki finansmanın sabit döviz kurundan yabancı mali piyasalara yazılacak olan poliçelerle finansmanın sağlanması uygulanmaya başlamıştır (Korukçu, 1998: 1).

Sermaye birleşimi olarak neredeyse tamamı yabancı olarak kurulan bankalar, Osmanlı'nın banka faaliyetleri öncesi dönemlerde ekonomik faaliyetlerin müslümanların faize karşı olması sebebi dolayısıyla gayrimüslimler tarafından yapıldığı gibi yine ekonomik alandaki sistemsel adımlar yabancı girişimciler ve sermaye sahipleri vesilesi ile atılmıştır. Devam eden süreç içerisinde Osmanlı'da yabancı sermayeli bankalar ve kuruluşlar varlığını sürdürmüştür. Söz konusu dönemde kurulan yabancı bankalar çizelge 2.1. 'de gösterilmektedir.

BANKALAR	YILLAR
Bank-ı Osmani	1856
İttihadi Mali Bankası	1859
Türkiye Bankası	1860
Bank-ı Osmani-İ Şahane Bankası Şirket-İ	1863
Umumiye-İ Osmaniye Bankası	1864
Lşirket-İ Maliye-İ Osmaniye Bankası	1865
İtibar-ı Umumi Osmanlı Bankası	1869
Avusturya-Osmanlı Bankası	1871
Avusturya- Türk Bankası	1872
İkinci İstanbul Bankası	1872
Kambiyo Ve Esham Şirket-İ Osmaniyesi	1872

Kaynak: Öztin, A (1989). *100 Soruda Türkiye'de Bankacılık*, Genişletilmiş 2.Baskı, İstanbul:Gerçek Yayınevi, 10.

Çizelge 2.1. 1856-1875 Yılları Arasında Osmanlı Devletinde Kurulan Yabancı Sermayeli Bankalar

Belirtildiği üzere cumhuriyetin ilanından önce ekonomik faaliyette bulunan bankalar, genellikle yabancı sermaye ile kurulmuştur. Kurulan bu bankaları özellikle Osmanlı'da faaliyet yürüten yabancı şirketlerin finansmanını sağlama noktasında etkin olmuştur. Bunlara ek olarak asıl merkezleri yabancı ülkelerde bulunan birden çok banka Osmanlı Devleti'nin hüküm sürdüğü coğrafyada faaliyetlerini devam ettirmişlerdir.

Ayrıca bu bankaların büyük çoğunluğu cumhuriyetin ilanından sonra da finansal faaliyetlerini sürdürmeye devam etmişlerdir. Finansal faaliyetleri yürüten bu bankalardan en önemlisi Osmanlı Bankasıdır. Bu banka, Bank-ı Osmani Şahane ismiyle 1863 yılında faaliyete başlamış ve cumhuriyetin ilanından sonra 1924-1925 tarihli sözleşmelerle bu bankaya verilen tüm yetkiler kaldırılmıştır. Osmanlı Devleti döneminde faaliyet yürüten milli banka sayısı oldukça az olması ve bunun yanı sıra halkın elinde bulunan az miktardaki paraları toplayarak ihtiyacı olan kişilerin hizmet faaliyetine sunmak ve halkın tasarrufu eğilimini arttırmak amacıyla 1868 yılında Mithat Paşa tarafından İstanbul emniyet sandığı kurulmuştur. Bu sandık, sermayesiz olarak kurulmuş olup 1927 yılında ziraat bankası bünyesine katılmıştır. Devam eden süreçte 1923 yılına kadar toplam 24 ulusal banka kurularak faaliyet yürütmüştür (Takan, 2002: 6).

Osmanlı döneminde kurulan söz konusu ulusal bankalar ve kuruluş yılları Çizelge 2.2 verilmiştir.

Ulusal Bankalar	YILLAR
İstanbul Bankası	1911
Konya İktisadi Milli Bankası	1911
Adapazarı İslam Ticaret Bankası	1913
Karaman Milli Bankası	1913
Emvarî Gayrimenkule Ve İkrazat Bankası	1914
Milli Aydın Bankası	1914
Emlak ve İkrazat Bankası	1914
Asya Bankası	1914
Akşehir Bankası	1916
Kayseri Milli İktisat Bankası	1916
Köy İktisat Bankası	1916
İtibar-I Milli Bankası	1917
İktisat-I Milli Bankası	1917
Manisa Bağcılar Bankası	1917
Konya Ahalî Bankası	1917
Ticaret Ve İtibar-I Umumi Bankası	1918
Türkiye Umumi Bankası	1918
Eskişehir Çiftçiler Bankası	1919
Adapazarı Emniyet Bankası	1919
Konya Türk Ticaret Bankası	1920
İktisat Türk Bankası	1920
Bor Zürra Ve Tüccar Bankası	1922
Dersaadet Küçük İstikraz Sandığı	1923

Kaynak: Öztin A. (1989). *100 Soruda Türkiye'de Bankacılık*, Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul:Gerçek Yayınevi, 14.

Çizelge 2.2. Osmanlı Döneminde Kurulan Ulusal Bankalar

2.2.2.2. Cumhuriyet Döneminde Bankacılık

Türk Bankacılık sistemi, ekonominin Osmanlı döneminde olduğu gibi Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarında da sanayiden ziyade tarıma dayalı olması, dini ve sosyal nedenlerin varlığı sebebiyle yavaş gelişmiştir. Cumhuriyet Dönemi öncesi 1908-1923 yılları arasında 13'ü Anadolu'da 11'i İstanbul'da olmak üzere kurulan 24 yerli bankanın varlığı Cumhuriyet sonrası döneme, bir kısmının yabancı sermayeli bankalarla baş edememesi sonucu sayıları azalarak devam etmiştir. Bu durum Cumhuriyet'in ilk yıllarının, yerli bankacılığı geliştirmeye gayret edilen yıllar olmasına neden olmuştur (Türkmenoğlu, 2007: 6). Cumhuriyetin ilan edilmesi ile birlikte yapılan yeniliklerin başında gelen ekonomik kalkınmayı sağlayacak politikaların varlığı bankacılık sektörünü de güçlendirmiştir. Sanayi alanında atılan adımlar, ticari hayatı canlandırmaya yönelik uygulamalar, ulusal bankacılığı geliştirmiştir.

Cumhuriyetin ilanından sonraki dönemde bankacılık alanındaki en büyük gelişmeler (Vurucu ve Arı, 2015: 22-23):

- Atatürk'ün isteği üzerine 26 Ağustos 1924 tarihinde İş Bankası'nın kurulması.
- Bütçe Kanununun 19 Mart 1924'te kabulü ile birlikte Ziraat Bankası bir devlet müessesesi olmaktan çıkartılıp anonim ortaklık haline getirilmesi.
- Türkiye sanayi ve Maadin Bankası'nın ülke sanayisini ve madenlerini geliştirmek amacı ile 1925 yılında kurulması.
- Emlak ve Eytam Bankası'nın 3 Haziran 1926 tarihinde kurulması.
- 30 Haziran 1930 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 1715 sayılı Merkez Bankası Kanunu ile kurulan Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın 3 Ekim 1931 tarihinde resmen faaliyete geçmesi.
- Birinci beş yıllık kalkınma planında öngörülerek ekonomik kalkınmaya katkı sağlamayı hedefleyen yirmi ayrı fabrikanın kurulması, işletilmesi ve finanse edilmesi amacı ile 11 Temmuz 1933 tarihinde Sümerbank'ın kurulması.
- Şehir imar planlarının yapımına yardımcı olmak; orta ve uzun vadeli kredilerle desteklemek amacı ile 1933 yılında Belediyeler Bankası'nın kurulması.(1945 yılında İller Bankası adını almıştır.)
- Madencilik ve elektrikleendirme işletmelerini kurmak, finanse etmek ve işletmek üzere 14 Haziran 1935 tarihinde devlet tarafından Etibank'ın kurulması.

- Denizcilik faaliyetlerinde ekonomik değer yaratmak, denizyolları işletmelerini finanse etmek, yeni işletmeler kurmak ve kurulan işletmeleri işletmek amacı ile 1937 yılında Denizbank kurulması.
- Sorun yaşayan küçük esnaf ve zanaatkârların mali sorunlarına çözüm oluşturmak için 1938 yılında Türkiye Halk Bankası kurulması şeklinde sıralanabilir.

Ekonomik anlamda yeni kalkınma modellerinin oluşturulduğu ve yatırımlarla büyümenin hedeflendiği dönemlerde görülüyor ki bankaların kuruluş sebepleri de sektörlere endeksenerek, o sektörlerin finans ihtiyaçları karşılanarak ekonomik yatırımları tamamlamak, getirileri arttırmak hedeflenmiştir. Cumhuriyet dönemi bankacılık faaliyetleri ve bankacılığın gelişimini iyi analiz etmek için dönemin finansal politikalarını iyi değerlendirmek ve dönemsel olarak incelemek gerekir. Cumhuriyetin ilk yıllarında kredilerin yetersiz olması ve sermayenin çoğunlukla yabancıların tekelinde olması gibi önemli ekonomik sorunlar görülmekteydi. Türk bankacılık sektörünün mevcut sermaye yetersizliği ve yerli sermaye ile yabancı sermaye arasındaki ilişkiler nedeniyle Cumhuriyet sonrası bankacılık sektörünün gelişimi 6 ayrı dönemde incelenmek mümkündür (Tuhan, 2014: 9-10).

- 1923-1932 yılları arası ulusal bankalar dönemi
- 1933-1944 yılları özel amaçlı devlet bankalarının kurulduğu dönem
- 1945-1959 yılları arası özel bankaların geliştiği dönem
- 1960-1980 yılları arası planlı dönem
- 1981-2001 yılları arasındaki dönem serbestleşme ve dışa açılma dönemi
- 2002 yılı ve sonrasındaki dönem yeniden yapılandırma dönemi ve günümüz Türk bankacılığı dönemi olarak incelenebilir.

1944 yılı sonrası Türkiye’de özel bankaların geliştiği görülmektedir. Özellikle ikinci dünya savaşından sonra Türkiye’de ekonomik faaliyetler hız kazanmış, bununla birlikte yeni bankalara ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyaç sebebi ile 1944 yılında Yapı Kredi Bankası, 1948 yılında Akbank ve T. Kredi Bankası, 1960 yılında T. Garanti Bankası kurulmuştur. 1950’den itibaren özel girişimin teşvik edilmesi ile birlikte özel bankalar da gelişmeye başlamıştır. 1958 yılında çıkarılan 7129 sayılı Bankalar Kanunu mevcut dönemin ekonomi politikaları dikkate alınarak hazırlanmıştır. 1960 yılından sonra çok şubeli bankacılık modeli uygulanırken 1961

yılında birçok banka tasfiye edilmiştir. Özel teşebbüsün teşviki ile devam eden süreçte 1970 yılı ortalarından itibaren banka yönetimlerini özel holdinglerin ele geçirdiği görülmektedir (Takan ve Boyacıoğlu, 2011: 5-6).

Bankacılık alanında yaşanan gelişmelerle ve özellikle 1980 yılı sonrası yapılan reformlarla yeniden yapılanma sürecine girilmiş, bankacılık modern anlamadaki haline kavuşmuştur. 1980 yılı sonrasında yaşanan bu gelişmeleri özetlemek mümkündür (Karhan, 2015: 9):

- Para ve sermaye piyasasındaki gelişmeler sermaye sahibi banka müşterilerinin bu alana kaymasına neden olmuştur. Bununla birlikte bankaların aktif kalitesi zayıflamış, gücü azalmaya başlamıştır. Yaşanan bu zayıflama karşısında bankalar daha az riskli tüketici kredilerini tercih etmeye başlamışlardır.
- Düşük maliyetli fon imkânlarının ortadan kalkması ile birlikte bankalar; finansman bonusu, mevduat sertifikası, repo işlemleri, tahvil alım satımı, İMKB'nin canlanması, SPK kanununun çıkarılması, hisse senedi gibi işlemleri hızla geliştirmeye başlamışlardır.
- Teknolojik gelişmelerle birlikte, bilgi edinme ve haberleşme maliyetleri hızla düşmüş, mevcut müşterilerinde etkisiyle birlikte uluslararası piyasaların bankacılık sektörünü etkilemesi hızlanmıştır.
- 1986 yılında Merkez Bankası'nın etkisiyle bankaların kısa vade fon fazlalıklarını eritmek amacıyla interbank piyasası (bankalar arası piyasa) kurulmuştur.
- Mevduata faiz verilmesi sonucu ortaya çıkan maliyetlerin artışı sorununu önlemek için bankalar etkin çalışma prensipleri geliştirirken önlemler almıştır.
- Piyasadaki rekabete ortak olmaları için yabancı bankaların şube açmasına izin verilmiş, döviz serbestliği politikası uygulanmıştır.
- Bankacılık sisteminin krize gitmesine önlem almak amacıyla bankaların Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna devrettikleri mevduatlarına devlet güvencesi getirilmiştir.

1980 yılı sonrası bireysel bankacılığın en önemli uygulamalarından biri olan tüketici kredileri verilmeye başlanmıştır. Özel bankalar ile birlikte kamu bankaları da tüketici kredileri vermeye başlamışlardır. Yapılan yeniliklerle birlikte bankalar bireysel ve kurumsal hizmetlerini arttırmışlardır (Karhan, 2015: 9). Bankacılık sistemi 1980 yılına kadar ki geçirmiş olduğu dönemde gelişimini dış ilişkilere

kapalı, sektörel olarak sınırlandırılmış bir piyasa yapısı ile uzmanlaşmaya çalışan, piyasaya girişin kısıtlandığı, faiz oranlarının güdümlü bir şekilde kontrol edilmesi ve çok şubeli perakende bankacılık hizmetleri sunan, finansal kurumu niteliğinde bulunduğu şirketler grubunun sermaye ihtiyaçlarını da finanse eden kurumlar olarak hareket etmişlerdir (Çolak, 2005: 265).

Yabancı bankaların piyasaya girmesine izin verilmesi ile birlikte 1980-1994 yılları arasında 43 olan yerli banka sayısı 67 çıkarılmış, yabancı banka sayısı 4'ten 20'ye ulaşmıştır. Banka sayısındaki bu artış ile yabancı sermayeli bankaların Türkiye'de şube açmaları ile rekabet artmıştır. Yerli bankalar bu rekabet karşısında güçlü kalabilmek için yurtdışında şubeler açmaya, yurt dışında faaliyet gösteren bankaları satın almaya başlamıştır (Erol, 2006: 52).

1999 yılında çıkarılan 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile köklü değişiklikler getirilmiştir. Yeni Bankacılık Kanunu ile getirilen en önemli değişikliklerden birisi, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun oluşturulması olmuştur. Bankaların açılması, denetlenmesi ve tasfiyeleri konusunda geniş yetkilere sahip olan BDDK 2000 yılı Ağustos ayında faaliyete geçmiştir (Takan ve Boyacıoğlu, 2011: 9).

2001 yılında Türkiye'de "güçlü ekonomiye geçiş programı" uygulanmaya başlanmıştır. Büyük ekonomik sıkıntılara neden olan 2001 krizinden sonra özel bankalar sermayelerini güçlendirmiş, kamu bankaları ise yeniden yapılandırılmıştır. 2005 yılında yenilenen 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile Türkiye'deki bankacılık faaliyetleri uluslararası alanda kabul görmüş uygulamalara yakın prensiplere sahip olmuştur. (Takan ve Boyacıoğlu, 2011: 9)

2.3. Türk Bankacılık Sektöründe Bankacılık Hizmetleri ve Banka Türleri

Yasal düzenlemeler, teknolojik gelişmeler, sosyal ve kültürel etkenler, ekonomik yapının sürekli değişim halinde olması, küresel dünya düzeninde etkenlerin giderek çeşitlenmesi dolayısı ile bankacılık faaliyetleri de buna paralel olarak çeşitlilik kazanmaktadır. Bu çeşitlilik, bankalar sınıflandırılırken birçok etkene göre sınıflandırmayı zorunlu kılar. Bankalar; yasal nitelikler, mülkiyet yapıları, çalışma yaptıkları faaliyet konuları, ekonomik faaliyet yapıları, teşkilatlanma düzeyleri olarak değerlendirilebilirler. Ekonomik olarak bankacılık sektörü açısından en

önemli olan bankacılık tasnifi ise faaliyetlerine göre yapılan değerlendirmelerdir. Bankaların çeşitlilik arz eden yapılarına göre geliştirdikleri faaliyetler, klasik olarak yerine getirdikleri hizmetleri de geliştirmiştir. Bankaların sunmuş oldukları hizmetleri şu şekilde sıralayabiliriz (Akğüç, 2011: 4-7):

- Parasal birikimleri mevduat ya da benzer isimler altında toplama ve muhafaza etme
- Ödünç verme ve kredilendirme
- Finansal kiralama (Financial Leasing)
- Kefaletler ve garantiler vermek
- Para havale (Transfer) hizmetleri
- Ödeme araçları çıkarma ve yönetme
- Kendi ya da müşteri hesabına finansal varlık ticareti yapma
- Şirketlerin menkul kıymet çıkarımlarına ilişkin aracılık etmek
- Para ve sermaye piyasası araçlarına ilişkin geri alma veya tekrar satma taahhüt işlemleri (Repo, Reserve repo)
- Portföy yönetimi
- Alım satım işlemlerine ilişkin piyasa yapıcılığı, para piyasasında aracılık.
- Para komisyonculuğu.
- Güvenilir kişi ve muhafız olarak verilen hizmetler
- Kredi bilgilendirme, istihbarat hizmetleri.
- Tahsil ve ödeme hizmetleri.
- Sigorta acenteliği dahil acentelik, bireysel emeklilik aracılık hizmetleri.
- Danışmanlık hizmetleri

2.3.1. Merkez Bankaları

Merkez bankaları kar amacıyla hareket etmezler. Temel amacı fiyat istikrarını sağlamaktır. Bu amacına ulaşabilmek için uygulayacağı para politikası ve kullanacağı para politikası araçlarını doğrudan kendisi belirlemektedir. Anonim şirket statüsünde olan Merkez Bankası, bankalara son kredi veren mercii görevini de üstlenmiş bulunmaktadır. Merkez Bankası, fiyat istikrarı amacına ulaşmak için uygulayacağı para politikasını ve kullanacağı para politikası araçlarını doğrudan belirleme yetkisine sahiptir. Bu da Merkez Bankası'nın, birçok gelişmiş ülke

merkez bankalarındaki uygulamalarına paralel olarak, kanunen araç bağımsızlığına sahip olduğu anlamına gelmektedir. Ayrıca merkez bankası ülkedeki siyasi istikrar ile sürekli hareketlilik halinde olan ekonomik faaliyetlerinde aktif düzenleyicisidir (TCMB, 2019: 6).

Ülkenin döviz ve altın rezervlerini saklamak ve yönetmek Merkez Bankası'nın görevidir. Merkez Bankası para ve kur politikalarını kontrol altında tutarak güveni sağlamak için istikrarlı bir piyasa oluşmasına sebep olan kur politikalarını takip eder. Hazinesin yabancı para iç ve dış servislerini kontrol altında tutmak, iç ve dış piyasalardan kaynaklı kırılganlığı azaltmak için gerekli döviz likiditesini bulundurmamak, uluslararası piyasada ülke ekonomisine olan güveni sağlamak merkez bankasının varlık sebebidir. Rezervlerin kontrolünde ülke menfaatini ön planda tutar (TCMB, 2019: 6).

2.3.2. Kalkınma Bankaları

1950 yılında Dünya Bankası'nın teşvikleriyle kurulmuştur. Dünya bankası kendisine başvuran ülkelere ön şart olarak kalkınma bankası kurmalarını istemiştir (Takan ve Boyacıoğlu, 2011: 59).

Yatırım sermayesi eksikliği olana gelişmekte olan ülkelere sermaye eksikliğini gidermek, kalkınma açısından öncelikli olan bölgelere finansman temin etmek amacıyla kurulmaktadır. Uluslararası kurumlar ve hükümetler tarafından sağlanan fonlar ve tahvil ihraçları yoluyla fon elde ederler. Mevduat toplama yetkileri yoktur. Kalkınma bankaları; ekonomik gelişim düzeyini arttırmak amacı ile projelerle birlikte yatırım araçlarını değerlendirerek yatırımcılara mali destek, yatırımın sağlıklı yapılmasını sağlamak ve maksimum değer yaratmak için teknik destek sağlamaktadır. Kalkınma bankaları genel olarak az gelişmiş ülkelerin gelişimini hızlandırmak için büyük önem taşırlar (Göçmen ve Yağcılar , 2011: 3).

2.3.3. Yatırım Bankacılığı

Yatırım bankaları tahvil ve hisse senedi gibi menkul değerlerin halka arzı, yönetimi, servet transferi ve diğer piyasa işlemlerinin yapılmasında etkin olan bankalardır. Dar anlamda; devlet ve özel sektöre ait menkul kıymetlerin satışında aracılık

etmek, menkul kıymetlerin dolaşımına olanak sağlamak, menkul kıymetlere garanti vermek yatırım bankacılığı faaliyetidir. Yatırım bankaları mevduat toplama yetkisine sahip değillerdir ve ihraç ettikleri tahvil getirileriyle ve kullandıkları krediler ile elde ettikleri fonları arz ederek firmalara yatırım projesi kredisi sunarlar. Gelişmiş ülkelerde, sermaye piyasası girdileri yüksek olan ülkelerde yatırım bankacılığı da paralel olarak gelişim gösterir (Kaya, 2014: 106). Gelişmiş sermaye yapısına sahip olan ülkelerde, bünyesinde atıl fon bulunduran ve kurumsal olarak faaliyet gösteren yatırımcılara atıl sermayelerini menkul değer alım satımı konusunda danışmanlık yaparak aracılık edilen, doğrudan işletmelere fon tesisi yapılmamakla birlikte, fon gereksinimlerini sağlayan, orta ve uzun vadeli sermaye açıklarını gidermeye aracı olan kuruluşlardır (Gümüş, 2014: 392).

2.1.1. Ticaret Bankacılığı

Ticaret bankaları en yaygın ve aktif banka türüdür. Mevduat kabul eder, kredi verir, klasik bankacılık faaliyetlerini yerine getirir. Fon kaynakları ise topladığı mevduatlar, öz kaynakları, kredi gelirleridir. Birçok bankacılık faaliyetini yerine getirerek ekonomik anlamda etkinliğini arttıran bankalardır. Asıl amaçları kar elde etmektir. Ticari bankalar yurt dışına fon gönderir, yurt içinde ticaretle uğraşırlar. Yurt dışından fon sağlar, uluslararası ve ulusal amaçları doğrultusunda finansman oluştururlar (Takan ve Boyacıoğlu, 2011: 41).

2.1.2. Katılım Bankacılığı

Katılım bankacılığı özellikle dini anlamda faiz yasağının etkisiyle bankacılık faaliyetlerinin yavaş geliştiği dönemlerin aksine son dönemde faizsizlik prensipleriyle hareket eden, bu prensip doğrultusunda fon toplayan ve fon dağıtan, ülkemizde Cumhuriyet dönemi sonrasında gelişmiş ve yasal anlamda da düzenlemelerde yer edinmiş bankacılık türüdür. Klasik anlamda bankacılık hizmetlerinin tamamına yakınının farklı uygulama modelleriyle yeniden ele alındığı katılım bankacılığı aynı zamanda atıl durumda olan fonları da ekonomiye kazandırmıştır. Katılma hesapları ve özel cari hesap yöntemleriyle fon toplarlar (Göçmen ve Yağcılar, 2011: 13-14).

Reel ekonomiyi finanse eden ve bankacılık hizmeti sunan, mali sektörde faaliyet gösteren faizsiz bankalardır. Topladıkları sermayeyi faizsiz finansman prensipleri çerçevesinde sanayi ve ticarete değerlendirerek oluşan kar veya zararı sermaye sahiplerine yansıtan kuruluşlardır. TL, EURO, USD bazında vadeli hesaplarda toplanan fonlar, bireysel ve kurumsal finansman desteği, kar ve zarar ortaklığı, finansal kiralama yöntemleriyle değerlendirilir. Katılım Bankaları nakit kredi vermezler. İhtiyaç duyulan bankacılık hizmetlerini sunarlar (www.albaraka.com.tr).

3. KATILIM BANKACILIĞI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

3.1. Katılım Bankacılığı Kavramı

Kar ve zarar paylaşımına dayalı çalışan, müşterilerden topladığı fonları reel sektöre tahsis eden ve elde edilen kar/zararı ortaklık esasında değerlendiren bankacılık sistemidir. Dünya’da oluşumu ve gelişimi faizsiz bankacılık kavramı ile bilinen katılım bankacılığı, sermaye sahiplerinden toplamış oldukları fonları sanayi, ticaret gibi ekonomik değer yaratacak alanlarda değerlendirerek kar ediyorsa karı, zarar ediyorsa zararı sermaye sahiplerine yansıtan bankacılık sistemidir. Mevduat bankalarından farklı olarak sermaye sahipleri katılım bankalarında hem kara hem de zarara katıldıkları için “Katılım Bankacılığı” adını almıştır (Avcı ve Aktaş, 2015: 43).

Katılım Bankacılığı yoğun olarak İslam ülkelerinde kabul görmüş bir sistem olmasına karşın, faize bağlı bankacılık sistemi geliştirmiş ekonomilerde de görülmektedir. Bu sistemin amacı faizden uzak duran sermaye sahiplerinin sermayelerini de ekonomiye ilave etmektir. Faizsiz bankacılık prensiplerine göre hareket eden katılım bankaları faiz riskini ortadan kaldıracak finansal alanlarda faaliyet göstermekte, poliçe, çek ve bono işlemleri yapmakta, kambiyo senedi, akreditif, menkul kıymetler ve konşimento ile ilgili alım- satım, ciro gibi işlemleri yapmakta, ekonomik getirisi olan her türlü yatırım için fizibilite çalışmalarıyla müşavirlik yapmaktadır (Avcı ve Aktaş, 2015: 43).

1984 yılından itibaren ekonomik ilişkilerin İslam ülkeleriyle yoğunlaşmasıyla birlikte katılım bankaları Türk finans kesimine ilk olarak “Özel Finans Kurumları” adıyla girmiştir. Banka kelimesi ilk dönemler Özel Finans Kurumları adı ile anılan kurumlarda yapısal olarak yer almasa da yapmış oldukları bankacılık işlemleri benzeri ile işlevleriyle bankacılık sektörü içerisinde değerlendirilmiştir. 5411 sayılı kanununun 19.10.2005 tarihinde çıkarılması ile birlikte Özel Finans Kurumları, Katılım Bankaları adını almıştır. Özel Finans Kurumları olarak Türk bankacılık sektöründe faaliyete başlayan katılım bankalarının yasal boyut kazanması ile bankacılık faaliyetlerinde çeşitlilik kazandırması da hız kazanmıştır (Başoğlu ve Ceylan vd, 2009: 35).

Katılım bankaları (özel finans kurumları) 4389 sayılı bankacılık kanununda: *“Mevduat toplama yetkisi bulunmayan ancak, özel cari hesap ve kar zarara katılma hakkı veren hesaplar yoluyla fon toplayan, ekonomik faaliyetleri ekipman veya emtia temini veya kiralanması veya ortak yatırımlar yoluyla finanse eden kurumlardır.”* Şeklinde tanımlanmıştır (Özulucan ve Özdemir, 2010: 5).

Katılım bankaları hukuki kuruluş olarak anonim ortaklık olarak kurulurlar ve belirtmiş oldukları ticari faaliyetlerini ticari amaçlarına uygun biçimde yapmaktadırlar. Katılım bankaları mevcut bankacılık hizmetlerini yerine getirmekle birlikte sermaye sahiplerinden katılma hesapları ve cari hesap yöntemleriyle toplamış oldukları fonları faiz olmadan cari sektöre aktararak oluşan karı veya zararı sermaye sahipleriyle paylaşırlar (Özulucan ve Özdemir, 2010: 6).

3.2. Katılım Bankalarının Kuruluş Amacı

Faiz, dini anlamda ortaya çıktığı dönemler itibari ile farklı inanışlara sahip olmalarına rağmen tüm insanlığın ortak problemi olmuştur. İnançları gereği insanlar bu problemi günümüzde de halen aşamamıştır. Faiz konusu tek bir sosyal gruba, dine ait problem olmamakla birlikte, İslam dininde ve Müslümanlardaki duyarlılığı diğer sosyolojik gruplarda ya da İslam dini dışında kalan dinlere inananlarda, İslam dininde olduğu gibi büyük problem olmamakla birlikte gözlemlemek mümkündür. İslam dininde faize karşı olan katı tutum nedeni ile de faizsiz bankacılığın oluşumu İslam ülkelerinde baş göstermiş, İslami Bankacılığı olarak anılmıştır. Faiz kavramının çıkış noktasından başlayarak ele alırsak, tüm dinlerin ortak problemi olması dolayısıyla çıkış noktası İslam ülkeleri olan İslami bankacılığa faizsiz bankacılık denilmekle birlikte, tüm din mensuplarına hitap edecek, faiz problemini ortadan kaldıracak yeni bir yaklaşım oluşturmak mümkün hale gelecektir. Sadece İslam ülkelerinde uygulama alanı olmayan faizsiz bankacılık tüm dünyada da kabul görmeye başlamıştır (Bilge, 2015: 6).

Türkiye ve Dünya’da klasik bankacılık faaliyetlerinin sermaye getirisi olan faize sıcak bakmayan kesimin atıl durumda kalan fonları, hem dünya ve ülke ekonomisi açısından hem de sermaye sahibi açısından büyük bir kayba uğramaktadır. Katılım bankaları, tasarruf sahiplerinin klasik bankalardan uzak tuttıkları sermayeyi güvenle saklamaları ve değerlendirmeleri, atıl durumda olan fonları

ekonomiye kazandırarak, ekonomik canlılığı arttırmak amacı ile kurulmuştur. Yatırımları finanse ederek, elde edilen fonları uzman görüşleri doğrultusunda değerlendirerek, dünya genelinde kabul görmüş faizsiz bankacılık kurallarını dikkate alarak hareket eden katılım bankaları elde ettiği gelirleri ticari kar olduğu noktasında görüş birliğine vararak ve faizden ayırmaktadır (Tunay, 2005: 327).

Türkiye'nin diğer İslam ülkeleriyle olan ekonomik ilişkilerini geliştirmek, petrol zengini olarak bilinen İslam ülkelerinden ülke ekonomisine fon girişini sağlamak, uluslararası fon akışında İslam ülkelerine ait fonların getirisinden mahrum kalmamak katılım bankalarının gerekliliğini zorunlu kılmıştır. Gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki ekonomik açığın kapatılması da katılım bankalarının etkinliği açısından önemlidir. Bireysel atıl sermayenin ekonomiye kazandırılmasının yanı sıra özellikle Ortadoğu'nun birikmiş fazla sermayesini Türkiye ekonomisine katmak için faizsiz bir finans sisteminin olması gerekmektedir. Katılım bankaları bu amaca uygun hareket etmek için oluşturulmuş sistemdir. Katılım bankalarının oluşum amaçları arasında siyasi, ekonomik ve dini birçok etken vardır. Bunları şu şekilde ifade etmek mümkündür (Arabacı, 2007: 16):

- İslam'ın belirlemiş olduğu ekonomik faaliyet kısıtları göz önünde bulundurularak hareket etmek.
- Faiz hassasiyeti sebebiyle sermayelerini faiz yatırımlarından uzan tutan insanların atıl sermayesini ekonomiye kazandırarak değer yaratmak.
- Petrol zengini ülkelerin fonlarından Türkiye'ye sermaye akışı sağlamak,
- Faizsiz yeni bir sistem oluşturularak faiz usullerine göre çalışan bankaların yapmadığı işlemleri yapmak.

İslami Bankacılık esaslarına göre yatırım yapılması ile birlikte, yapılan işlemlerde de yine İslami bazı disiplinler vardır. Bunlar (Tunay, 2005: 327):

- Yapılan işlemlerden faiz(riba) ortaya çıkmaz. Faiz yoktur.
- Spekülatif ekonomik faaliyetler yoktur.
- Ortaya çıkan kazançlara İslam'da var olan zekat usullerine uygun vergi uygulanır.
- İslam'ın haram kabul ettiği ürünlerin ve hizmetlerin finansmanına destek verilmez.

3.3. Katılım Bankalarının Ortaya Çıkış Nedenleri ve Gelişimi

Toplum ihtiyaçlarının gün geçtikçe çeşitlenerek artması ile bu ihtiyaçların temini de zaman içerisinde zorlaşmaya başlamıştır. İhtiyaçların temini için yapılan çalışmalar ise iktisadi ve sosyal kurumların oluşmasının alt yapısını oluşturmaktadır. Faiz esaslı bankacılık bu mantık üzerinden tarihsel süreçte varlığını göstermiş ve gelişimini sürdürmüş iktisadi kurumlardan biridir. Gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler, az gelişmiş ülkeler arasındaki ekonomik farklılıkların olması ve zaman içerisinde ekonomik açığın fazlalaşması ile birlikte mali piyasalarda da çeşitlilik zorunlu hale gelmiştir. Faizsiz bankacılık mali piyasaları çeşitlendirmek amacıyla varlığını gösteren kurumlardır. Bu oluşum süreci yine toplumsal ihtiyaçlar temeline dayanmaktadır (Tunay, 2005: 325).

Katılım bankacılığının ortaya çıkış nedenlerini üç başlık altında incelemek mümkündür.

- Dini nedenler
- Sosyal nedenler
- Ekonomik nedenler
- Politik nedenler

3.3.1. Dini Nedenler

İnsan maddi varlığının yanında düşüncelerini, kararlarını, üretkenliğini, varoluş sebebi doğrultusunda yaşamak adına atacağı bütün adımları etkileyecek bir de manevi boyutta varlığa sahiptir. İnsanın bu manevi varlığıyla birlikte davranışlarını da etkileyen önemli unsurlardan biri de dindir. Maddi anlamda ekonomik üretkenliğini devam ettiren insanlar manevi kıstasları göz önüne alarak hareket ederler. Faiz yasağı ise insanın manevi varlığına etki eden, maddi adımlarını kısıtlayan bir etkidir. Faiz semavi dinlerde kısıtlayıcı bir etken olmakla birlikte başta İslam dini olmak üzere birçok dinde reddedilmiştir (Şahin, 2007: 20).

Özellikle İslam dini başta olmak üzere dinler, toplumsal refahı tesis noktasında çok önemlidir. Faiz konusu, Hristiyanlık, Yahudilik ve İslam dininin İlahi kaynaklı kitaplarında da yer almıştır. İslam dininin faize karşı olan hassasiyeti gerek İlahi kaynaklı kitabı Kuran-ı Kerim olsun, gerekse Hadis-i Şerifler de olsun net olarak

belirtmiştir. Kuran-ı Kerim’de riba olarak geçen faiz kavramı İslam âlimlerince uzun yıllar tartışılmıştır (Şahin, 2007: 20).

Riba Arapça bir kelimedir. Kuran-ı Kerim’de riba olarak geçen, Türkçe karşılığı faiz olan kelime fazlalık, artma çoğalma anlamlarına gelmektedir (Ustaoğlu, 2014, s. 13). Faiz kavramsal olarak, satın alma gücünün kiralınması şeklinde ifade edilebilir. Faiz, söz konusu para olan borçlarda paranın ödenmemesi durumunda, alacaklının alacağından mahrum kaldığı dönem içerisinde belirli oran üzerinden anaparaya ilave olarak alınan karşılıktır. Riba kavramı İslam hukukunda çok farklı boyut kazanmasıyla birlikte günümüzde faiz olarak kabul edilen getirilere benzer sonuçlar oluşturmaktadır ve riba bu yüzden faiz kabul edilir (Paya, 2001: 149).

3.3.1.1. İslam Dininde Faiz Yasağı

İslam dini para ve sermaye kabul edilecek unsurları üretim yaparak değer yaratma açısından uygun bulur. Para İslam’a göre yatırım ve üretim için bir varlıktır. Para üzerinden para kazanılması ise diğer semavi dinlerle birlikte İslam dini başta olmak üzere dinen reddedilmiştir. Sermaye üzerinden sermaye artırımını, sermaye sahiplerini güçlendirerek, sermayesi olmayan emek sahiplerini ise zayıf hale getirir. Bu durum toplumsal sorunlar ortaya çıkarır. Bu noktada kar ile faiz arasındaki farklar İslam’ın bakış açısını netleştirir. İslam ticaretten, üretimle elde edilen getiriyi kar, paradan doğrudan elde edilen getiriyi riba yani faiz kabul eder (Aktepe E., 2010: 25).

Kuran-ı Kerim ve Hadislerde anapara üzerinden elde edilen gelir faiz kabul edilerek reddedilmiş, ticaret, üretkenliği ve ekonomik kalkınmayı arttırdığı için ticaretten elde edilen gelir ise teşvik edilmiştir. Hz. Muhammed dürüst ticaret yapan tüccarı övmüş, dünya ve ahirette ona Allah tarafından neler vaat edildiğini ifade etmiştir (Aktepe E., 2010: 25).

Ticari faaliyetlerde bir alışveriş olması durumunda kar oranı ne olursa olsun kazanç bir defaya mahsustur. Faiz ise aynı borç üzerinden tekrar ederek katlanır. Ticari faaliyetler alıcı ya da satıcı arasında ortak bir menfaat etrafında şekillenirken faiz getirisi oluşacak faaliyette ise alıcı lehine artış olur. Faizli işlemlerde kazanç için sermaye yeterli iken ticari işlemlerde sermaye, zaman ve çaba gerekir. Risk üstlenilir. Böyle bir durumda da toplumsal ekonomik dengesizlik oluşur. İslam’ın

bakışı açısından değerlendirildiğinde bu yüzden faiz yasağı konusu katıdır. (Arabacı, 2007: 6) Faiz işlemlerinin yoğun olarak yapıldığı toplumlarda sosyal dengesizlik artarken, aynı zamanda bireysel problemlerde ortaya çıkarmaktadır. Faizin sakıncalarını şu şekilde sıralamak mümkündür (Aypek, 1988: 47-48):

- Borç verecek kadar mal varlığı olan kişi, borç alan kişiden borç verdiği miktardan belirlenen oranda faiz eklenmesiyle geri alır. Bu durum fakir olandan zengin olana doğru sermaye kaymasına neden olmaktadır.
- İslam'ın teşvik ettiği, karşılıksız borç verme, yardımlaşma durumlarını ortadan kaldırarak sosyal bağların zayıflamasına neden olur.
- Sermaye sahibi sermayesi üzerinden getiri elde ettiği için fiziki çalışmayı bırakacak, emek sarf etmekten kaçınır hale gelecektir. Bu durum da tembelliğe neden olmakla birlikte, sermayenin de üretimden, yatırımdan uzaklaşmasına neden olmaktadır.
- Faiz, emek ve risk almadan elde edilen bir fazlalık olduğu için haksız kazançtır.

3.3.1.1.1. Kuran-ı Kerim ve Hadislerde Faiz

Kuran-ı Kerim'de Faiz

Faiz semavi dinlere indirilen kitaplarda, yaratıcının yasak olarak sert çizgilerle vurguladığı bir kıstastır. İslam dinine ait, İlahi kaynak olan kuran-ı Kerim'de de birçok ayette faiz (riba) yasağı katı bir şekilde reddedilmiştir. Kuran-ı Kerim'de faiz: Rum, Nisa, Al-i İmran ve Bakara surelerinde ifade edilmiştir (Çobanoğlu, 2013: 53-54-55).

Kuran-ı Kerim'de faiz yasağının bulunduğu bölümler (Diyanet İşleri Başkanlığı, 1982):

- **Bakara Suresi 275. Ayet:** *Faiz yiyenler, ancak şeytanın çarptığı kimsenin kalktığı gibi kalkarlar. Bu, onların, "Alışveriş de faiz gibidir" demelerinden dolaydır. Oysa Allah, alışverişi helâl, faizi haram kılmıştır. Bundan böyle kime Rabbinden bir öğüt gelir de (o öğüte uyararak) faizden vazgeçerse, artık önceden aldığı onun olur. Durumu da Allah'a kalmıştır. (Allah, onu affeder.) Kim tekrar (faize) dönerse, işte onlar cehennemliklerdir. Orada ebedî kalacaklardır.*

- **Bakara Suresi 276. Ayet:** *Allah faizi eksiltir, sadakaları bereketlendirir. Allah pek nankör olan hiçbir günahkârı sevmez.*
- **Bakara Suresi 278. Ayet:** *Ey İnananlar! Allah'tan sakının, inanmışsanız, ribadan arta kalmış hesaptan vazgeçin.*
- **Bakara Suresi 279. Ayet:** *Böyle yapmazsanız, bunun Allah'a ve Peygamberine karşı açılmış bir savaş olduğunu bilin. Eğer tövbe ederseniz sermayeniz sizindir. Böylece haksızlık etmemiş ve haksızlığa uğramamış olursunuz.*
- **Ali İmran Suresi 130. Ayet:** *Ey İnananlar! Faizi kat kat alarak yemeyin. Allah'tan sakının ki başarıya erişesiniz.*
- **Nisa Suresi 160-161. Ayet:** *Yahudilerin haksızlıklarından, çoklarını Allah yolundan menetmelerinden, yasak edilmişken faiz almaları ve insanların mallarını haksızlıkla yemelerinden ötürü kendilerine helal kılınan temiz şeyleri onlara haram kıldık. Onlardan inkar edenlere, elem verici azap hazırladık.*
- **Rûm Suresi 39. Ayet:** *İnsanların malları içinde artsın diye verdiğiniz her hangi bir faiz Allah katında artmaz; fakat Allah'ın rızasını dileyerek verdiğiniz herhangi bir sadaka (zekât) böyle değildir. İşte onlar sevaplarını kat kat artırırlardır.*

Kuran-ı Kerim'deki faiz yasağı ile alakalı ayetler incelendiğinde, görülüyor ki o dönem insanlar parayı kar getirici bir unsur olarak görmekte ve faiz geliri olarak niteleyebileceğimiz gelir kaynakları üzerinden kazanç elde etmektedirler. İslam dininin faiz yasaklarını kesin hükümlerle ortaya koyan ayetlere bakıldığında, kar getiren ekonomik faaliyetler ile faiz arasındaki farklar da açıkça belirgindir.

Hadislerde Faiz

İslam dinindeki faiz yasaklarının ana kısıtlayıcı etkenlerinin başında olan Kuran-ı Kerimdeki ayetlerle birlikte bir de hadisler yer almaktadır. Hz. Muhammed (sav): *“Ashabım! Kimin yanında bir emanet varsa, onu sahibine versin. Faizin her çeşidi kaldırılmıştır, ayağımın altındadır. Fakat aldığınız borcun aslını ödemek gerekir. Ne zulmediniz, ne de zulme uğrayınız. Allah'ın emriyle bundan böyle faizcilik yasaktır. Cahiliyeden kalma bu çirkin âdetin her türüsü ayağımın altındadır. İlk kaldırdığım faiz de Abdülmuttalib'in oğlu amcam Abbas'ın faiz alacağıdır. (Buhari ve Müslim)”* Şeklinde faiz ile alakalı İslami görüşü ifade etmiştir. Bir başka hadiste

ise “Allah faizi yiyene ve yedirene lânet etsin (Buharı ve Müslim)” buyrulmaktadır (Ustaoğlu, 2014: 15).

Hz. Muhammed (sav) veda hutbesinde de faiz konusunda şöyle buyurmuştur: “*Dikkat edin. Cahiliye döneminin faizlerinin hepsi kaldırılmıştır. Anaparanız sizindir. Bu suretle ne haksızlığa uğratılmış, ne de haksızlık yapmış olursunuz*” (Ebû Dâvud, Büyü', 5).

Farklı kaynaklardan rivayet edilen Hadisler ışığında Hz. Muhammed'in konuya yaklaşımını şu şekilde ifade etmek mümkündür. “*Altına mukabil altını, gümüşe mukabil gümüşü, buğdayla buğdayı, arpa ile arpayı, hurma ile hurmayı, tuza mukabil tuzu satmayınız. Ancak eşit miktarlarda ve peşin olursa o müstesna. Her kim artırır veya fazla alırsa faiz alıp vermiş olur. Bunda alan ile veren arasında fark yoktur.*” Hadisin başka yoldan gelen rivayetlerinin son kısmında “*Cinsler değişirse peşin olmak şartıyla nasıl satarsanız satınız. Peşin olmak kaydıyla altını gümüşle, gümüşü altınla, buğdayı hurmayla, arpayı hurmayla satabilirsiniz...*” (Buhari, Büyü', 77-81; Müslim, Müsâkât, 79-85). “*Faiz; -şirk, sihir, haksız yere adam öldürme, yetim malı yeme, savaştan kaçma ve namuslu kadına iftira etme gibi- mahvedici yedi büyük günahın biridir.*” (Buhârî, “Vasâya”,2). “*Faizi yiyene, yedirene, bu işlem için şahitlik ve kâtiplik edene lanet olsun.*” (Müslim, “Müsâkât”, 105, 106). Faizcilikle zenginleşenlerin sonu mutlaka fakirliktir” (İbn Mâce, “Ticâret”) (Emeç, 2014: 1).

Kuran-ı Kerim ve Hadislerde faiz konusu ile alakalı ifadeler göstermektedir ki, İslam dini faizciliği İslami ilkelere düşmanlık olarak değerlendirmiş ve Müslümanları faizden uzaklaştırmıştır.

3.3.1.2. Yahudilikte Faiz Yasağı

İslam dininin kutsal kitabında faizin yasak olduğu gibi Yahudiliğin kutsal kitabı Tevrat'ta da faiz yasaklanmıştır.

Tevrat'ın 22. Babında, “*Eğer kavmine, yanında bulunan bir fakire ödünç para verirken, ona karşı faizci olma*”. Şeklinde ifade edilirken, Tevrat'ın 23. Babında da “*kardeşine faizle ödünç verme; ne gümüşü, ne yiyeceği ne de faizle verilen başka bir şeyi*” denilmektedir. Tevrat'ta yer alan ifadeye göre faiz özellikle kendinden

olanlara karşı yasak kılınmıştır. İslamiyet'te ise tüm insanlara karşı yasaktır (Kutval, 2014: 25).

3.3.1.3. Hristiyanlıkta Faiz Yasağı

“Senden dileyene ver, senden ödünç isteyen den yüz çevirme.” (İncil, Matta 5/42)
“İmdi insanların size her ne yapmalarını istiyorsanız, siz de onlara öyle davranın. Çünkü şeriat budur, peygamberler de bunu istemektedir.” (Matta 7/7),
“Kemerlerinize ne altın, ne gümüş, ne de bakır koyun.” (Matta 10/9). Kuran-ı Kerim ve Tevrat'ta faizle alakalı yasaklar açık ve net olarak ifade edilmişken, İncil'de faizle alakalı net ibareler bulunmamakta ama faizin hoş olmadığı yönünde yorumlanan ibareler bulunmaktadır (Karakuş, 2006: 16-17).

3.3.2. Sosyal Nedenler

Ekonomik farklılıklar zaman içerisinde toplumda sosyal grupların oluşmasına sebep olur. Gelir kaynaklarının çeşitliliği ya da gelir kaynaklarındaki sanayileşme ve tarım düzeyine göre köylü- şehirli, ekonomik farklılıklar açısından zengin- fakir vb. olarak gruplandırılır. Sosyal gruplaşmalar olmasına rağmen bu sosyal gruplar da aynı zamanda birbirleri ile ilişki içerisinde. İlişkilerin temelinde ekonomik gerekçeler olmakla birlikte, ekonomik uçurumların da olmaması gerekir ki toplumsal refah dengede kalarak sosyolojik bozukluklara yol açmasın. Sosyal uçurumları ortadan kaldırmayı amaçlayan sosyal devlet olmanın en önemli gerekçesi ise başta insani ihtiyaçlarda eşitlik olmak üzere, her alanda dengeyi sağlamaktır. Ekonomik olarak faizin yoğun olduğu sistemlerde ise, sosyal dengeyi sağlamanın önündeki en büyük etken, sermaye sahiplerinin faiz nedeniyle daha fazla kazançlar elde ederek, ekonomik uçurumlar oluşturması ile halkın gelecek akıbetinde refah eşitliğinin öngörülerden uzaklaşılmasına sebep olunmaktadır (Avcu, 2015: 12).

Bir toplumda sosyal refah düzeyinin dengeli olması için, gelir dağılımındaki farklılıkların az olması gerekmektedir. Bu farkı azaltmak için, fakir ile zengin arasındaki ekonomik uçurumun kapatılması gerekmektedir. Faizsiz bankacılık sistemi ile sermaye sahiplerinin üretkenlik olmadan gelir elde ederek sermayelerini

kat kat arttırmalarının önüne geçmek hedeflenir. Sermaye sahipleri ile emek sarf edenler arasındaki ekonomik uçurumları azaltmakla birlikte, farklı sosyal gruplara yönelik finansal yatırım araçlarının geliştirilmesi ile faizsiz bankacılığın oluşmasındaki sosyal nedenlerin önemi ortaya çıkmaktadır (Erdogan, 2011: 26).

Faizsiz bankacılık, sermaye ihtiyacı olan ekonomik alt gruplara sermaye sunarak ve topladığı fonları dinen yasak olmayan alanlarda (alkol üretimi, domuz üretimi vb. dışında) kullanarak değer oluşturur, toplumsal düzeni dengeleyici bir rol oynar (Bilge, 2015: 9).

3.3.3. Ekonomik Nedenler

Gelişmekte olan çoğu İslam Ülkesi, petrol kaynaklarının gelirleri ile ekonomik gelişmelerini sürdürmektedirler. Özellikle 1970li yıllarda OPEC ülkelerinin işbirliği ile alınan kararlar yapılan petrol zammı ile petrol gelirleri kat kat artmıştır. Petrol kaynaklarından elde edilen büyük gelirlerin, İslam ülkelerinde değerlendirilerek kalkınma ve ekonomik alandaki gelişime etki etmesi yerine bankacılık sistemindeki faiz etkeninden dolayı batı ülkelerine kayması ve sermaye sahibi İslam ülkelerinin gelişmemiş İslam ülkelerine yatırım yapma arzusu, ülkelerinde faizsiz bankacılığın temellerini atan çözümler aramayı zorunlu hale getirmiştir (Kutval, 2014: 22).

Faizsiz bankalar, fon kullanırken sanayi ve ticaret alanındaki yatırımcılara fon kullanımıyla birlikte ortak oldukları için denetim ve gelişime katkı sağlarken, klasik bankacılıkta bankalar kredi verdikleri yatırımcıların ticari faaliyetlerine uzaktırlar. Bu durum da ekonomide kontrolsüz ilerlemeye ve riskli hamlelere neden olmaktadır. Faizsiz bankacılığın bu kontrolsüzlüğü önlemek açısından önemi büyüktür ve ihtiyaç haline gelmiştir. Bununla birlikte uzun vadeli yatırımların finansmanına sıcak bakmayarak kısa vadeli yatırımları finanse etmeyi daha çok tercih eden klasik bankaların varlığı, uzun vadeli yatırımları aksatmaya başlamış, kalkınma amacına yönelik yatırım projelerini finanse edecek faizsiz bankacılığın gelişimi sistemdeki bir eksikliği giderecek hale gelmiştir (Doğan, 2008: 19).

3.3.4. Politik Nedenler

Faizsiz bankacılığın oluşumunu etkileyen nedenlerden biri de Pakistan, İran gibi bazı İslam ülkelerinde dini esaslara dayalı devlet yönetimi anlayışının olmasından dolayı ve petrol zengini sarrafları kontrol altına alma isteği de özellikle Suudi Arabistan'da faizsiz bankacılığı zaruri hale getiren politik nedenlerdendir. Ekonomik çeşitlilik arayışları da politik nedenler arasında sayılacak faizsiz bankacılığın oluşumunu etkileyen nedenlerdendir. Ülkeler arası işbirliklerinin geliştirilmesine yönelik uygulanan politikalarda, alınan politik kararların etkisi büyüktür (Ekici, 2007: 14).

3.4. Katılım Bankacılığının Tarihsel Gelişimi

Faizsiz bankacılık faaliyetlerinin başlangıcı, bankacılık faaliyetlerinin temellerinin atıldığı döneme kadar uzanmaktadır. Banka faaliyetlerine ilk olarak emanete dayalı koruma amaçlı olarak başlandığı için ve aynı değerler üzerinden kredileşme geliştirildiği için faizsiz sistemin temeli insanlık tarihinin başlangıcına kadar uzanır. Tarihte M.Ö. 2123-2081 yılları arasında Babil'de hüküm sürmüş Hammurabi dönemine ve Hammurabi kanunlarına kadar uzayan faizsiz bankacılığın tarihi serüveni, İslam tarihinin 1000 yıla yakın döneminde kurumsallaşmış faizsiz bankacılık uygulamaları olmasa bile, dini kıstaslar ve devlet politikaları açısından izleri görülmektedir (Başgümüş, 1997: 20).

Faiz konusu tarih boyunca bütün hukuk düzenlerinde ve bütün semavi dinlerde kısıtlanırken, devlet otoriteri tarafından da kısıtlama uygulamalarına konu olmuştur. Ödünç sözleşmeleri vb. alacak borçlu ilişkisi doğuran durumlarda ana borç üzerine eklenerek borçlu üzerindeki maddi manevi külfeti arttıran ve alacaklıya fazladan haksı kazanç sağlayan, borçluyu iktisadi olarak zor duruma düşüren faiz, toplumsal ve ahlaksal olarak tarih boyunca sakıncalı olarak değerlendirilmiştir. Tarihte bu durumun varlığının getirisi olarak, Roma imparatorluğu devrinde İmparator Tibere, halkın kredi ihtiyaçlarını karşılayacak, menkul kıymet ipoteği mukabilinde faizsiz kredi veren bir devlet bankası kurdurması örnek gösterilebilir. İlk çağ bankacılık işlerini yapan ve bankacılığın temellerini atan mabetlerin, ilk

olarak faizsiz krediler verdiği ve sonradan faizli sisteme geçtiği bilinmektedir (Türkmenoğlu, 2007: 19).

Orta çağ döneminde de kredi kullanan halk üzerindeki faiz yükünün artması ile birlikte, alt sınıfta kalan ve iktisadi olarak faiz yüzünden sömürülmeye başlayan halkın kredi verenlere ayaklanması, verdikleri mücadelede başarılı olamamalarından dolayı kilisenin kendi silahlarıyla faizcilere müdahale ederek faizsiz kredi veren müesseseler kurdukları bilinmektedir (Türkmenoğlu, 2007: 19).

İslam dinindeki faiz ile alakalı katı yasakların olmasından dolayı, İslam coğrafyasının faizsiz bankacılıkla tanışması ise 19. Yy. dayanmaktadır. 1863 yılında İstanbul'da kurulan, Bank-ı Osmani-i Şahane adındaki Osmanlı Bankasının Faaliyete başlamıştır. Ardından 1890 yılında Süveyş kanalının yapımıyla alakalı ödemeleri yapmak amacıyla Kahire'de kurulmuş Barclays Bank faaliyete girmiştir. Kurulan bu bankaların faizi esas alan sisteminin eleştirilere sebep olması sonrasında İslam ekonomistlerinin alternatif İslami bankacılık sistemleri oluşturmaya başlamasıyla kurumsal anlamda İslami bankaların altyapısı oluşmaya başlamıştır. Dolayısıyla devlet politikaları, dini kıstaslar, toplumsal ahlak normları, sosyal ve ekonomik dengelerin etken olduğu faizsiz bankacılık kurumsal olarak gelişimini sürdürmeye devam ederken özellikle 19. Yy. sonrasında gelişimini hızlandırmaya devam ettirmiştir (Coşan, 2016: 31).

3.4.1. Katılım Bankacılığının Dünyadaki Gelişimi

Faizsiz bankacılık finansman müessesesi olarak yapılanmasını ilk defa Mısır'ın Mit Gamr şehrinde yaşamıştır. Mısır'da eski devlet başkanı Cemal Abdül Nasır döneminde devlet politikası olarak uygulanmaya başlanan, bütün bankaların devletleştirilmesine karşı yeni bir alternatif olarak denenen ve sonrasında geliştirilmesi ile ortaya çıkan sistemdir. Bugünkü anlamda faizsiz bankacılığın dünyadaki kurumsallaşmış hali ise ortalama 45 yıllık bir süreç sonunda gerçekleşmiştir (Özulucan ve Özdemir, 2010: 10).

Ekonomik alandaki yenilikler, bankacılık sektöründeki çeşitlilik gerekliliği, faizsiz bankacılığın geliştirilmesine yönelik yapılan çalışmalar neticesinde faizsiz bankacılığın kurumsal yapılanması 1950'li yıllarda başlamıştır. 1950'li yılların devamı olarak ilerleyen dönemlerde temeli atılan faizsiz bankacılık sistemi 1970'li

yıllara doğru dünyada kabul görmeye, kullanım alanı artmaya, topladığı fon ve kullandığı fon miktarı artmaya başlamıştır (Alrıfai, 2017: 153).

1973 yılının Aralık ayında “İslam Ülkeleri Maliye Bakanları Toplantısının” Cidde’de yapılmasının ardından “İslam Kalkınma Bankasının (İKB)” kurulması kararı alınmıştır. Yapılan bu toplantı neticesinde görülmektedir ki İslam ülkeleri için ekonomik sistem içerisinde faizsiz bankacılığın olmazsa olmaz finansal bir sistem ihtiyacı kararlaştırılarak, içerisinde Türkiye’nin de bulunduğu 29 İslam ülkesinin yer aldığı uluslararası düzeyde ilk faizsiz banka 20 Ekim 1975 yılında “İslam Kalkınma Bankasının (İKB)” adı ile kurulmuştur. (Güney, 2012: 26) İslam Kalkınma Bankası’nın (IDB) kurulmasının ardından Mısır, Sudan, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt, Suudi Arabistan gibi ülkelerde faizsiz bankalar açılmaya başlanmıştır. 1980’den sonra Türkiye ve İran da faizsiz bankacılık sistemini geliştirmeye çalışan ülkeler arasına dâhil olmuş, Malezya ve Bangladeş gibi ülkelerde açılan faizsiz banka sayısı artmaya başlamıştır (Alrıfai, 2017: 154).

3.4.2. Katılım Bankacılığının Türkiye’deki Gelişimi

Türkiye’de faiz konusu, dünyada faizsiz bankacılığın temelleri atılana kadar genel olarak dini kıstasların faiz normları etrafında değerlendirmeler yapılmış, dünyada sistematik olarak faizsiz bankacılık örnekleri görülmeye başladıktan sonra da finansal olarak değerlendirilmiştir. Ulusal ve uluslararası çerçevede ilerleme kaydedilen faizsiz bankacılık anlayışı, 1975 yılı sonrasında Türkiye’nin İslam Kalkınma Bankası kurucu üyeleri arasında yer almasından sonra Türkiye’de de gelişmiştir. Dünya’nın önde gelen finans kurumlarından olan İslam Kalkınma Bankası’nın kurulmasında etkili olmasının ardından, banka bünyesinde de etkinliği artmıştır. Yurt içinde tasarruflarını faizsiz sistemde değerlendirmeyi arzu eden birikim sahibi kişilerin hem ekonomik kalkınmaya destek olmalarını sağlamak hem de küçük ve orta ölçekli işletmelere hizmet etmek amacıyla 1975 yılında kurulan ve 1978 yılına kadar bu amaç doğrultusunda faaliyet gösteren Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası AŞ (DESİYAB) kurulmuştur. Faizsiz bankacılık sistemi ile alakalı önemli tecrübeler kazanılmasına vesile olunmuştur (Özulucan ve Özdemir, 2010: 15).

Türkiye’de faizsiz bankacılık sistemine benzer uygulamalardan ikincisi kabul edilecek olan “Kar-Zarar Ortaklığı Belgesi (KZOB)” 1975 yılında kararname ile uygulanmaya konulmuştur. KZOB kapsam olarak DESİYAB ile benzer kar- zarar ortaklığı esasına dayalı işlem yapabilecek sınırlara kavuşturulmuştur. KZOB 1981 yılında bakanlığın yayınladığı 1 numaralı tebliğ ile adı “Kara İştirakli Tebliğ” olarak değiştirilmiştir. 1980 yılından sonra devletin dışa açık ekonomik büyüme modellerini uygulaması ve yastık altı tasarrufların ekonomiye kazandırılmasına yönelik yapmış olduğu çalışmalar neticesinde Özel Finans Kurumlarının kurulması sağlanmıştır (Arabacı, 2007: 14).

Özel Finans Kurumlarının Türkiye’deki ilk örnekleri 1985 yılında kurulan Faisal Finans Kurumu A.Ş. ve Albaraka Türk Finans Kurum A.Ş.’ dir. Devam eden yıllarda 1989 yılında Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu A.Ş. kurulmuş, 1991 yılında Anadolu Finans Kurumu A.Ş. kurulmuş, 1995 yılında İhlas Finans Kurumu, 1996 yılında Asya Finans Kurumu A.Ş.’nin kuruluşu gerçekleşmiştir (Arabacı, 2007: 14).

Özel finans kurumlarının ilk örneklerinden olan İhlas finans kurumu 2001 krizi ile iflas etmiş ve fona devredilmiş, aynı krizin etkisi ile Faisal Finans el değiştirmiştir. Kriz sonrası bu bankalarda hesabı bulunan insanların mağduriyeti ve ardından devlet müdahalesi ile meclisten çıkarılan 19.10.2005 tarihli 5411 sayılı bankacılık kanunu ile Türkiye’de finans kurumları olarak bilinen faizsiz bankalar, Katılım Bankaları adını almıştır (Coşan, 2016: 45).

3.4.2.1. Türkiye’de Kurulan Katılım Bankaları

Türkiye’de kurulan katılım bankaları ile alakalı gerekli bilgiler aşağıda verilmiştir.

3.4.2.1.1. Albaraka Türk Katılım Bankası

Albaraka Türk Katılım Bankası 1984 yılında Türkiye’de kurulan ilk faizsiz banka olarak, 1985 yılında faaliyetlerine başlamıştır. İslam Kalkınma Bankası (İKB), Albaraka Bankacılık Grubu (ABG) gibi Ortadoğu’nun güçlü sermaye grupları ve ekonomik varlığı eski yıllara dayanan Türk sanayi grubunun öncülüğünde kurulmuş ve 5411 sayılı Bankacılık Kanunu sınırları çerçevesinde faaliyetlerini

sürdürmektedir. Şuan bir tanesi yurtdışında bulunmak üzere toplam 230 şube ve 4029 personel ile müşterilerine faizsiz bankacılık alanında hizmet vermektedir (Albaraka Katılım Bankası Web Sayfası,2019 Haziran: <https://www.albaraka.com.tr/albarakayi-taniyin.aspx>).

3.4.2.1.2. Kuveyt Türk Katılım Bankası

28 Şubat 1989 tarihli Merkez Bankasının izni ile “Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu A.Ş.” adıyla 31 Mart 1989 tarihinde kurulan Kuveyt Türk Katılım Bankası bu tarih itibarıyla faaliyet başlamıştır. Özel Finans Kurumu niteliğinde kurulan Kuveyt Türk Katılım Bankası ilk faaliyetlerini de bu statü ile gerçekleştirmiştir. 4389 sayılı 1999 yılında çıkarılan Bankacılık Kanunu ile bu tarih itibarıyla diğer finans kurumlarıyla birlikte çıkan kanuna tabi olarak faaliyetlerine yön vermeye başlamıştır. Halen kullanmakta olduğu Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş. (Kuveyt Türk) adını 2006 yılında almıştır. 422 yurtiçi şube, 1 yurtdışı şube ile ve 5585 personel sayısı ile katılım bankacılığı alanında hizmete devam etmektedir (<https://www.kuveytturk.com.tr/hakkimizda/kuveyt-turk-hakkinda/gecmisten-bugune-kuveyt-turk>).

3.4.2.1.3. Asya Katılım Bankası

Bank Asya Katılım, 24 Ekim 1996 tarihinde İstanbul’da kurularak Altunizade’ deki merkez şubesi ile faaliyete başlamıştır. 20.12.2015 tarihinde ise “Asya Finans Kurumu Anonim Şirketi” olan unvanı "Asya Katılım Bankası Anonim Şirketi" olarak değiştirilmiştir. % 100 yerli sermaye ile kurulan Bank Asya çok ortaklı bir yapıdadır (<http://www.bankasya.com.tr/yatirimci-iliskileri-kisaca-bank-asya.aspx>).

Bank Asya Katılım, 29 Mayıs 2015 tarihinde Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu’nun (BDDK) aldığı 6318 sayılı kararı ile Asya Katılım Bankası A.Ş.’nin “temettü hariç ortaklık hakları ile yönetim ve denetimini” TMSF’ye devredilmesi kararlaştırılmıştır (<http://www.bddk.org.tr>).

3.4.2.1.4. Türkiye Finans Katılım Bankası

Türkiye Finans % 100 yerli sermayeyle 1991 yılında kurulan Anadolu Finans ile 1985 yılında kurulup, 2001 krizine kadar faizsiz bankacılık alanında faaliyet gösteren Faisal Finans Kurumu adıyla sektörde yer edinmiş Family Finans'ın 2005 yılında birleşerek Türkiye Finans Katılım Bankası adını almasıyla kurulmuştur. Birleşme ile birlikte büyüyen ve faaliyet alanı genişleyen Türkiye Finans, 2008 yılında The National Commercial Bank (NCB) tarafından çoğunluk hissesi satın alındıktan sonra değişim değişim sürecine girmiştir. The National Commercial Bank, 5 ülkede yatırımları bulunan ve Suudi Arabistan'ın ilk ve en büyük bankası olmakla birlikte, % 67,03 hisse oranına sahip olduğu Türkiye Finans Katılım Bankası'nın hakim ortağı olmuştur. 1953 yılından beri faaliyet gösteren NCB'nin sektördeki tecrübeleri Türkiye Finans Katılım Bankası'nın başarısını olumlu etkilemektedir. Yurtiçinde 285, yurtdışında 1 şube ve 3986 personeli ile günümüzde de katılım bankacılığı alanında faaliyet göstermektedir (<https://www.turkiyefinans.com.tr/tr-tr/hakkimizda/turkiye-finansi-taniyin/Sayfalar/turkiye-finansi-taniyin.aspx>).

3.4.2.1.5. T.C. Ziraat Katılım Bankası

Ziraat Katılım Bankası, Türkiye Cumhuriyeti hazinesi tarafından tamamı ödenmiş sermaye ile Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun 15.10.2014 tarihli 29146 sayılı izni ile kurulmuştur. Katılım Bankacılığı prensiplerine uygun olarak kurulmuş ve bu prensiplere uygun hareket eden Ziraat Katılım Bankası 44 yurtiçi şube ve 655 personeli ile günümüzde de Katılım Bankacılığı faaliyetlerine devam etmektedir (<http://www.ziraatkatilim.com.tr/bankamiz/Sayfalar/hakkimizda.aspx>).

3.4.2.1.6. Vakıf Katılım Bankası

Vakıf Katılım Bankası A.Ş.; tamamı T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü, Mahmut Han-ı Evvel Bin Mustafa Han (I.Mahmut) Vakfı, Bayezid Han-ı Sani (II.Bayezid) Vakfı, Murat Paşa Bin Abdusselam (Murat Paşa) Vakfı , Mahmut Han-ı Sani Bin Abdulhamit Han-Evvel (II.Mahmut) Vakfı ve tarafından sermayesinin % 100'ünün ödenmesi ile 6205 sayılı Bankacılık Düzenleme ve Denetleme

Kurumu'nun 03.03.2015 tarihli izni ile kurulmuştur. Anonim şirket vasfı ile kurulan Vakıf Katılım Bankası, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun 17.02.2016 tarihindeki izni ile faaliyete başlamıştır. 13 yurtiçi şube ve 225 personeli ile Katılım Bankacılığı sektöründe faaliyete devam etmektedir (<https://www.vakifkatilim.com.tr/tr/hakkimizda>).

4. KATILIM BANKALARININ FAALİYETLERİ

Katılım Bankacılığının faaliyetleri 5411 sayılı Bankacılık kanununun 3. Maddesinde yer alan katılım bankacılığı tanımı içerisinde sınırları çizilmiş tanım çerçevesinde geliştirilmiştir. “ *Katılım Bankası: Bu kanuna göre özel cari ve katılma hesapları yoluyla fon toplamak ve kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye’deki şubelerini ifade eder.*” 5411 sayılı bankacılık kanunu kapsamında katılım bankalarının faaliyetler (<https://www.bddk.org.tr/Mevzuat-Kategori/Kanunlar/1>):

- Saklama hizmetleri.
- Katılım fonu kabulü ile fon oluşturma.
- Gayinakdi ve nakdi her suret ve cinsten kredi işlemleri yapma.
- Kambiyo senetlerinin iştirası ile alakalı işlemler.
- Fon transferi işlemleri yapma.
- Çek hesaplarının aktif bir şekilde kullanılması gibi her türlü tahsilat ve ödeme, fon transferi gibi işlemlerini yapma.
- Banka kartı, kredi kartı, seyahat çeki gibi ödeme araçları ile alakalı faaliyetlerin yürütülmesi.
- Sermaye piyasası araçlarının alım satımı ile alakalı aracılık hizmetleri.
- Kıymetli maden piyasasında alım satım işlemleri, bunların emanete alınma işlemleri.
- Para piyasası araçlarının alım satımı.
- Sermaye piyasası araçlarına, mala, ekonomik ve finansal göstergelere döviz ve kıymetli madenlere dayalı, opsiyon ve vadeli işlem sözleşmelerinin, birden fazla türev aracı içeren finansal araçların alım, satım ve aracılık hizmetleri.
- Sermaye piyasası araçlarının halka arz işlemleri ve bununla alakalı aracılık hizmetleri.
- Çalıştıkları başka kişiler lehine garanti, teminat ve yükümlülüklerin üstlenilmesi gibi garanti işlemleri.
- Yatırım danışmanlığı konusunda profesyonel işlemler.
- Portföy işletmeciliği ve portföy yönetimi.
- Forfaiting ve faktoring işlemleri.
- Finansal kiralama ile alakalı işlemler.

- Bankalar arası para alım satımı işlemlerde piyasada aktif bulunma.
- Bireysel emeklilik ve sigorta acenteliği aracılık hizmetleri.
- Katılım bankalarında kurul kararı ile belirlenecek kapsam içerisinde tüm işler.
- Merkez Bankası, Hazine Müsteşarlığı veya kuruluş birlikleri bünyesinde oluşturulan sözleşmeler doğrultusunda alım satım işlemlerine ilişkin piyasa yapıcılığı.

5411 sayılı bankacılık kanunu ile faaliyet kapsamı belirlenen katılım bankalarının tasarruf hesabı, yatırım hesabı ve cari hesaplar olmak üzere üç fon toplama yöntemi vardır.

4.1. Fon Toplama Yöntemleri

Mevduat bankaları ile katılım bankaların ortak özelliklerinden biri olan halktan fon toplayıp, yatırım ve üretim alanlarına sevk etmek, katılım bankalarında faiz sistemi olmadığı için mevduat bankalarından ayrılır. Katılım Bankalarında faiz ilişkisi olmadığı için fon sahipleri ve üreticilerle arada borçlu alacaklı ilişkisi olmaz. Fon sahipleriyle de üreticilerle de katılım bankaları arasındaki ilişki ortaklık ilişkisidir (Pehlivan, 2016: 301).

Katılım bankaları kanunlarla belirlenmiş yasal sınırlar gereği asgari bir sermaye ile kuruluşunu gerçekleştirir. Belirtilen bu asgari sermaye miktarı yine yasal sınırlarla güncellenebilir. Katılım bankalarının müşterilerine sağladıkları finansman kaynakları ise tasarruf sahiplerinden topladıkları fonlardan oluşur. (Kılınç, 2014: 49) Toplanan bu fonların nasıl toplanacağı ile alakalı esas ve usuller de yine yasal sınırlar ile Bankacılık Kanunu'nda belirlenmiştir. Kanunda belirlenen çerçevede muhtelif para cinslerinde olmak üzere iki tür hesap açarak fon toplanabilir. Bu hesaplar; Katılma hesapları (kar ve zarara) ile cari hesaplardır (vadesiz). Bununla birlikte yatırımların finansmanı ile alakalı fon toplanan yatırım hesapları da bulunmaktadır (Yılmaz, 2010: 33).

4.1.1. Katılma Hesabı

5411 Sayılı Bankacılık Kanununda, Katılma hesapları "*Katılım Bankaları'na yatırılan fonların bu kurumlarca kullandırılmasından doğacak kâr veya zarara*

katılma sonucunu veren, karşılığında hesap sahibine önceden belirlenmiş herhangi bir getiri ödenmeyen ve anaparanın aynen geri ödenmesi garanti edilmeyen fonların oluşturduğu hesaplardır.” İfadesi ile tanımlanmıştır (https://www.bddk.org.tr/Mevzuat-Kategori/Kanunlar/1).

Türkiye’de faizsiz bankacılık sistemine adını veren katılım hesapları, tüzel ya da gerçek kişilerin doğacak olan kar ile birlikte zarara da katıldığı hesaplardır. Tasarruf sahibi kişilerin hem Türk parası hem de yabancı para cinsinden ellerinde bulundurdukları fonları açılan hesaplara yatırarak, bu fonların da bir havuzda toplanıp çeşitli alanlarda işletilmesiyle ortaya çıkan kar ve zarara ortak olduğu hesaplardır. Katılım hesapları, katılım bankalarının en çok fon elde ettiği hesap türüdür. Cari hesaplar para yatırmadan açılabilirken, katılma hesapları katılım bankasına para yatırmadan açılmamaktadır. Katılım hesaplarında banka ve sermaye sahibi olmak üzere iki taraf bulunur. Sermaye sahibi sermayesini ortaya koyarken banka ise üzerinde detaylı çalışılarak belirlenmiş yatırım alanıyla birlikte emeğini ortaya koyar. Katılma hesaplarında belirlenen süre sonunda ortaya çıkacak kar ya da zararın hangi oranlarda paylaşılacağı hesap açıldığı zaman banka ve sermaye sahibi tarafından belirlenir. Yatırımcı bankaya sunmuş olduğu anapara ya da anapara getirisi olarak belirli miktarda garanti ile getiri vaat edilmez. Garanti yoktur. Katılım bankalarında genel olarak % 70 müşteri, % 30 banka kar/zarar bölüşüm oranı teamülde kabul edilse de bu oran müşteri tutumu, banka uygulamaları, sermaye tutar vb. gibi etkenlerle değişebilmektedir. Bu hesap türünde oran belirlemede esas olan, banka ve müşteri arasındaki karşılıklı anlaşmadır (Canbaz, 2013: 36).

Katılım hesaplarında anapara garantisi olmaması, kar ile birlikte zarar etme ihtimalinin olmasından dolayı müşteri sonuca razı olmak zorundadır. Elde edilen kar ya da zarar oluşturulan havuzdaki yatırımcı sermaye ağırlıklarına göre, Türk lirası ya da yabancı para cinsine göre dağıtılır. Günlük baz esas alınır ve tatil günlerinde bir önceki gün gerçekleşmiş kar ya da zarar oranı esas alınır. Hesap sahibinin kar payı hesaplanması sonuca eline geçen tutar, birim hesap değeri adını alır. Birim hesap değeri, hesap değeri ile hesap açıldığı zaman 100 olarak kabul edilen birim değerinin çarpımı sonucunda elde edilir. Yatırılan tutarın birim değerine bölünmesi sonucunda ise hesap değeri elde edilir (Güngören, 2011: 21).

Katılım hesapları açılırken ve işlerken ortaya çıkan bütün masraflar katılım bankaları tarafından karşılanır ve hiçbir şekilde hesap işletim ücreti vb. gibi masraf nitelikli ücret alınmaz. Katılım hesabı açıldıktan sonra müşterinin vade dolmadan kısmen ya da tamamen bir hesaptan tutar çekmesi durumunda, çekilen tutarla alakalı olarak müşteriye kar payı ödemesi yapılmaz. Kar payı vade sonunda müşterinin anaparasına eklenir (Canbaz, 2013: 38).

Katılma hesaplarının vadeleri, "Tekdüzen Hesap Planı Ve İzahnamesi Hakkında Tebliğ" gereğince aşağıda belirtildiği şekilde vade ve türlerle sınırlıdır (Canbaz, 2013: 37).

- Bir ay vadeli katılım hesabı
- Üç aya kadar vadeli (3 Ay Dâhil) katılım hesabı
- Altı aya kadar vadeli (6 Ay Dâhil) katılım hesabı
- Bir yıla kadar vadeli katılım hesabı
- Bir yıl ve daha uzun vadeli - Aylık kâr payı ödemeli katılım hesabı
- Bir yıl ve daha uzun vadeli - Üç aylık kâr payı ödemeli katılım hesabı
- Bir yıl ve daha uzun vadeli - Altı aylık kâr payı ödemeli katılım hesabı
- Bir yıl ve daha uzun vadeli - Yıllık kâr payı ödemeli katılım hesabı

Katılma hesapları katılım bankalarında öz kaynaklardan sonra güvenilirlik açısından ikinci sıradadır. Vadeli mevduat hesabıyla benzer özellikleri olmasıyla birlikte, faiz yerine kar payı, faiz oranı yerine katılım hesaplarında kar ve zarara katılım oranı vardır. Katılım bankalarının toplanan mevduatları getiri değeri yüksek olan yatırımlarda değerlendirmelerinden dolayı zarar etme ihtimali düşüktür. Katılım hesapları sayesinde, faiz sebebiyle mevduat hesaplarına para yatırmayan ve faizden uzak duran tasarruf sahiplerinin atıl fonları piyasaya kazandırılmış olur ve bu fonlarla yatırımların finansmanı da sağlanmış olur (Özgür, 2007: 73).

4.1.2. Yatırım Hesabı

Yatırım hesapları, hesap sahiplerinin belirlenen projelerle bankaya yatırım yapma yetkisi veren ve banka ile hesap sahibi arasında önceden belirlenmiş oranda ve süre sonunda hesap sahibine kar payı elde etme hakkı sunan bir sözleşme olarak kabul edilir. Getiri oranı, belirlenen ve üzerinde gerekli yatırım çalışmaları yapılan yatırımın büyüklüğü ile orantılıdır. Karşılıklı haklara sahip, kar ortaklığı

sözleşmesidir. Yatırım hesapları proje ile yatırım yapılmasına bağlı olarak getiri sağlayacağı için getiri oranı proje bitmeden belirlenemez. Projenin karı ile alakalı oranlar, bankanın bir önceki ay karı ile orantılı olarak belirlenir ve açıklanır. Yapılan yatırım ile belirlenmiş projenin belirlenen süre sonunda müşteri kar elde etmeyi arzularken zarar etme ihtimali de vardır. Bu durumda müşteri, zararının tazmin edilmesini bankadan talep edemez (Coşan, 2016: 38).

4.1.3. Cari Hesaplar

Özel cari hesaplar katılım bankalarında açtırılan, hesap sahibine istenildiği zaman hesabın bir kısmı ya da tamamını çekme hakkı tanıyan, hesap karşılığında hesap sahibine herhangi bir getiri hakkı sağlamayan fonların oluşturduğu hesap türüdür (<https://www.bddk.org.tr/Mevzuat-Kategori/Kanunlar/1>).

Cari hesaplarda kullanılmayan fonları güvenli bir şekilde saklanması ve fon sahibinin yatırdığı fonu istediği gibi kullanımı açısından serbestliğe sahip olması ön plandadır. Katılım bankaları bünyesinde cari hesapların hesap sahiplerine herhangi bir getiri sağlamazlar. Cari hesaplar karşılığında bir ücret ödenmezken, bankalar hesap sahibinden verdikleri hizmetler sebebiyle hizmet bedeli de talep etmektedir. Bu tür hesaplardaki asıl amaç paranın güvenliğidir (Büyükdeniz, 2000: 110).

Belirli bir vade ve hesapların geri çekilmesi konusunda herhangi bir kısıtlama olmadığından dolayı müşteriler her an hesaplarındaki tasarruflarını geri çekebilirler. Bu yüzden katılım bankaları açısından bakıldığında cari hesaplar fon toplama açısından risklidir. Bu riskten dolayı katılım bankaları öz kaynaklarının on katına kadar cari hesaplarla fon toplayabilirler (Coşkun, 2008: 36).

Cari hesap açtırmanın herhangi bir alt sınırı yoktur. Hesaba para aktarılmadan da cari hesap açılabilir. Cari hesaplar genel olarak kısa vadeli nakit ihtiyaçları için nakit bulundurma, ödeme ihtiyaçlarını karşılamak için nakit bulundurma, para transferleri için ve ödeme hizmetleri için kullanılmaktadır (Canbaz, 2013: 35).

Cari hesapların özellikleri ise şu şekilde sıralanabilir (Özgür, 2007: 70).

- Türk parası ve yabancı para cinsinden açılabilir.
- İstenildiği zaman tamamı ya da bir kısmı çekilebilir.

- Vadesiz hesaplardır.
- Cari hesap açtıranlara kar payı, faiz ya da başka türlü bir bedel ödenmez.
- Cari hesaplarda mevduat hesaplarında olduğu gibi herhangi bir güvence yoktur.

4.2. Fon Kullandırma Yöntemleri

Katılım bankaları kanunlarla genel sınırları belirlenmiş yollarda topladıkları fonları yine kanunlarla genel sınırları çizilmiş şekilde, faizsiz bankacılık prensiplerine uygun olarak tarım, ticaret ve sanayi gibi alanlarda kullandırılır. Katılım bankalarının fon kullandırma yöntemleri şu şekildedir:

4.2.1. Muşaraka (Kar-Zarar Ortaklığı)

Mevcut bir proje üzerinden banka ve girişimci müşteri projeyi hayata geçirmek için emek ve sermayelerini ortaya koyarlar. Böylece bir ortaklık kurulmuş olur. Banka ve girişimci yatırım sırasında ve yönetimle alakalı olarak ortaya konulan katkıların karşılığı ayrı olarak alındıktan sonra, ortaya çıkan kar ya da eğer proje tamamlandığında zarar edilmişse zarar, sermaye oranları dikkate alınarak dağıtılır. Proje başta belli olması gerekirken sermaye oranının eşit olması zorunlu değildir. Elde edilecek kar ya da zararın dağıtım oranı da taraflarca belirlenir. Kar dağıtım oranı belirlenirken belirli kısıtlamalar yokken en baştan belirlenebilir ancak zararın dağıtım oranı ortaya konulan sermaye oranına bağlı olarak; tarafların sermaye oranlarının toplam sermayeye oranlanmasıyla zararın dağıtım oranı hesaplanır (Yanpar, 2015: 222).

Müşareke yöntemi daha çok sanayi alanındaki yatırımların finansmanında kullanılmak üzere ticaretin finansmanında da kullanılmaktadır. Müşareke kullanım süresi olarak ikiye ayrılır. Bunlar (Canbaz, 2013: 22):

- Projenin başladığı anadan bitişine kadar ortaklığın sözleşme kapsamında devam ettiği sürekli müşareke,
- Proje başladıktan sonra sözleşme gereği ortaya çıkan hisselerin proje bitmeden müşteri tarafından bir kısmının satın alınması ve proje sonunda da müşteri tarafından tamamının satın alındığı azalan müşarekedir.

4.2.2. Mudarebe (Emek – Sermaye Ortaklığı)

Mudarebe işlemleri geçmişi İslam öncesi döneme kadar uzanan ve emek, fikir, deneyim sahibi olan ancak sermaye yeterliliği olmayan girişimcilerin sermaye ihtiyaçlarını karşılamaya kolaylık sağlayan bir fon kullandırma yöntemidir. Hukuki işleyiş özellikleri bakımından komandit şirketlere benzemektedir (Kutval, 2014: 34).

Mudarebe, faizsiz bankanın sermaye ve bir tarafın da bilgi, emek ve tecrübelerini ortaya koymasıyla oluşturulmuş faizsiz bankaların fon kullandırma yöntemidir. İslam ülkelerinde faizsiz bankacılıkta en çok başvurulan fon kullandırma yöntemlerinden biridir. Mudarebe işleminde proje sunarak bankaya başvuran ve projesi kabul edilen taraf “Mudarip” ve sermaye ihtiyacını gideren faizsiz bankaya “Rabbul-Mal” olarak adlandırılmak üzere iki taraf vardır. Faizsiz banka, mudarip ile arasında imzaladığı sözleşme gereği belirlediği mudarip ile arasında belirlenen sermaye tutarını mudaribe vermekle sorumlu hale gelir. Rabbul-Mal yani faizsiz banka mudaribe vermiş olduğu yatırım için gerekli olan sermayeyi, yatırım sırasında müdahaleleri ile kontrol edemez. Eğer yatırım sonrasında belirli bir zararın oluşması durumu söz konusu olur ise plansız ve düzensiz çalışma sebebiyle oluşacak zararlara karşı önleyici girişimlerde bulunabilir. Denetim açısından bakıldığında ise resmi ya da gayri resmi tüm kayıtları isteyerek takip edebilir (Yanpar, 2015: 88-89).

Mudarebe işleminde proje tamamlandıktan sonra ortaya çıkan kar belirlenen oranlarda iki taraf arasında paylaşılırken, zarar ise sermaye sahibi olan faizsiz bankaca üstlenilir. Emek sahibi emeği ile sorumludur. Ama ihmal ve zarara sebep olacak suiistimaller varsa bunun için de hukuki süreç başlatılabilir (Yanpar, 2015: 143).

4.2.3. Murabaha

Banka müşterisinin, ihtiyacı olan gayrimenkul ya da emtiayı satın almak için bedelinin bankaca satıcıya ödenmesi ve müşterinin bankaya borçlandırılması işlemidir. Bu işlem, müşterinin sermaye yetersizliği sebebi ile kendi imkanları ile alamadığı bir malı bankanın alarak belirlenen bir karla kendisine satmasını talep etmesiyle gerçekleşir. Müşterinin isteği mal bankaca peşin bedeli üzerinden satın

alınır. Satın alınan mal, özellikle faizsiz bankacılıkta tercih edilen şekilde taksitle yeniden müşteriye vadeli satılır. Bu şekilde bankadan talepte bulunan kişi ya da işletmenin sermaye ihtiyaç giderilir ve banka bu işlemle kar elde eder. Murabaha ile kişi ya da işletmelerin, mamul, hammadde gibi üretim ana girdileri, bina, makine ve teçhizat gibi üretim gereçleri temin edilebilir. Banka bu yöntemle müşterinin göstermiş ve talep etmiş olduğu ürünü tekrar müşteriye aktarırken gerekli sözleşmeleri yapar ve müşterinin taksit borçları bitene kadar saklar (Güney, 2012: 28-29).

Murabaha işleminde malın fiziki olarak varlığı gerekmektedir. Başvuru yapan müşterinin işlemlerden sonradan cayması durumu olduğu için başvuru yazılı olarak kabul edilir. Banka peşin aldığı malı müşteriye taksitli satarken, satıştaki kar oranı belirlemede faiz oranları etkili olur. Murabahada kar/zarara katılma gibi bir durum söz konusu değildir (Avcı ve Aktaş, 2015: 45).

Murabaha işleminde banka, bankadan belirli malın alımını talep eden müşteri ve bu malın satıcısı olmak üzere üç taraf vardır. Bu taraflardan banka ve bankadan alım talep eden müşterisi, malın ilk alındığı fiyatı ve bankanın karlı fiyatını açıkça bilirler. Katılım bankası burada hem alıcı hem de satıcı görevlerini üstlenir (Yılmaz, 2010: 12).

4.2.4. Teverruk

Teverruk, bir şahıstan vadeli olarak alınan bir malın finansman ihtiyaçlarını gidermek amacıyla bir başka şahsa peşin bedel ile satılması sonucu oluşan işlemdir. Bu işlem, katılım bankasının kendi müşterisi olan tarafa malı vadeli olarak satması ve katılım bankası müşterisinin de katılım bankasından vadeli olarak almış olduğu malı başka bir müşteriye, katılım bankasından bağımsız olarak peşin bedelle satması ile oluşan katılım bankasının gerçekleştirmiş olduğu bir fon kullandırma yöntemidir (Aktepe, 2013: 111).

Bireylerin ve şirketlerin teverruk işlemlerine başvurma gerekçeleri arasında ilk sırayı alan finansman ihtiyaçlarıdır. Bireylerin yaşadıkları finansman sıkıntısını ortaya çıkaran sebeplerin, kişisel arzular olması, şirketlerin finansman ihtiyaçlarının da hayati olmaması durumunda teverruk uygulamasına başvurulması gerekli ihtiyaç halleri için kullanılması gereken akdi istismar etmek anlamına gelir.

Buna rağmen finansman ihtiyacının artması sebebi ile genelde faize başvurulması dolayısıyla, faizden uzaklaştırılmak adına İslam hukuku bakımından anlayışla karşılanmaktadır (Şahan, 2015: 49).

4.2.5. Müzarra ve Muskat

Tarımsal ürünlerin arttırılması ve tarımsal gelişmelerin artması için gerekli olan sermayeyi finanse etmek için kullanılan bir yöntemdir. Bu finansman yönteminde yatırım yapılmadan önce mutabık kalınan bir oran belirlenir ve ortaya çıkan kar bu oran nispetinde dağıtılır. Sermaye sahibi olan taraf (faizsiz banka) elinde bulunan ya da kiralayarak temin ettiği arazisini ortaya koyarken, diğer taraf işgücünü, emeğini ortaya koyar. Belirli bir ortaklık mantığıyla hareket edildiği için kısmen mudarebeye benzer. Faizsiz banka olan sermaye sahibi kendi imkanları ile temin ettiği ve iş adamı yada çiftçiye verdiği arazi ile başlatmış olduğu ortaklık sonucunda ortaya çıkan ürün ya da karı belirlenen oranda alırken, kar ya da zarardan pay almak yerine aynı temin edilen yerin de kirasını talep edebilir (Berberoğlu, 2002: 37).

4.2.6. İcara ve İktina

Banka ile banka müşterisi arasında imzalanan kira sözleşmesi ile bu fon türü kullanılır. İmzalanan bu kira sözleşmesinin şartları içerisinde, belirlenen kira dönemi sonunda kiralamaya konu olan malın kiracı tarafından satın alınacağı taahhüdüne de yer verilmektedir. Bankanın kira sözleşmesi sonunda kullanacağı fon toplamının yeterli getirisi olacak şekilde kira düzeyi belirlenir. Kira bedelinin yıllık düzeyde hesaplanması için kiralanan malın yıpranma payı hesaba katılmaz. Kira sözleşmesi sonunda malı satın alacak olan, banka ile arasında mevcut sözleşmesi bulunan müşteri, yılsonunda satın alacağı mal için de belirli periyotlarla taksit ödemesi yapar. Yapılan bu ödemeler bankaca ayrı bir hesapta toplanarak işletilir ve ortaya çıkan kar ya da zarar bankadan fon kullanan sözleşme sahibinin hesabına yansıtılmaktadır (Yanpar, 2015: 160-161).

4.2.7. İcara (Leasing- Finansal Kiralama)

İcara sistemi konvansiyonel bankalarla benzer özelliklerle katılım bankalarında çalışmaktadır. Katılım bankalarında murabahadan sonra en çok kullanılan fon kullandırma yöntemlerinden biridir. İcara bir kiralama sözleşmesidir. Müşterinin ihtiyaç duyduğu menkul mal ya da gayrimenkul mal banka tarafından satın alınarak müşteriye kiralanır. Katılım bankalarının icara yöntemi ile fon kullandırırken makine, gayrimenkul vb. gibi reel varlıkların finansmanı için finansal kaynak sağlayarak, genellikle mülkiyetin devri ile son bulan kira sözleşmesi türüdür. Bu sözleşmede olumsuz sonuçlar doğuracak durumlara sebebiyet vermemek için her iki tarafın yükümlü olduğu hususlar açıkça belirtilir (Yılmaz, 2010: 14).

Geleneksel mevduat bankalarının çalışma prensipleri arasında, katılım bankalarının finans kurumları arasında yer alarak faaliyete başladığı günden bu zamana dek uygulamış olduğu fon kullandırma yöntemlerinden biri olan icara-finansal kiralama işlemlerini yapamamalarından dolayı katılım bankaları bankacılık sisteminde finansal rekabet açısından avantajlı durumdadır. Yatırımcıları sermaye ihtiyacı sebebiyle icara sistemine ihtiyaç duydukları dönemde sistematik olarak katılım bankalarına yönelmek durumundadırlar (Canbaz, 2013: 23).

4.2.8. İstisna (Siparişe Dayalı Satın Alma)

İstisna sipariş akdi olan bir fon kullandırma yöntemidir. Bu sözleşme türünde üretilecek olan mal nitelikleri ile birlikte sözleşme başında belirlenir. Malın teslim tarihi baştan belli değildir ve mal bedeli selem satışında olduğu gibi baştan ödenmez. Ödemenin sözleşme başında peşin yapılmamasından dolayı da selemden ayrılır. Mal bedeli taksitlerle de ödenebilir. Bu yöntemin avantajı üretici müşterisini baştan kazanır (Yanpar, 2015: 98).

4.2.9. Selem Satışı

Malın miktar, özellikler, teslim edileceği tarih, teslim edileceği yer ve mala ait gerekli özelliklerin önceden belirlendiği ve paranın peşin, malın ise vadeli olarak alınacağı satış türüdür. Selem satışının mantığı vadeli satışın tam tersidir. Vadeli

satışta mal peşin, para ileriki tarihte iken selem mantığı para ve mal teslim sırası açısından terstir. Selem satışın ile ileride özellikleri önceden belirlenen mallar peşin olarak satılmış olur. Genellikle İran'da faizsiz bankalarda uygulanırken vadesi bir yılı geçmemektedir. Banka malın mülkiyetini teslimden sonra piyasa fiyatından malı satar (Yanpar, 2015: 99).

Selem satışı yönteminin tercih edilmesinin en önemli nedeni üretim yapmayı düşünen yatırımcının sermayesinin olmamasıdır. Peşin bedelle gelecekte teslim edilecek ürünün satılması ile bu sermaye açığı giderilmiş olur. Günümüzde selem ile alakalı güzel örneklerden birisi, hasat zamanı teslim edilmek üzere, ihtiyaçları olan finansmanı selem satışı ile giderirler (Çoban, 2016: 70).

4.2.10. Karz-ı Hasen

Karz-ı Hasen, katılım bankalarının karşılığında teminat aldıkları, insani yardım amacı güdülerek verilen ve karşılığında herhangi bir şey talep edilmeyen ödünç borç verilmesi işlemidir. Katılım bankaları bu tür borç verme niteliği olan kredilerini katılma hesaplarından vermezler. Ya öz kaynaklarından ya da cari hesaplardan finanse ederler. Katılım bankalarında karz-ı hasen kredileri iki sınıftır. Bunlardan ilki; doğal afetler sonucu ortaya çıkan maddi imkânsızlıkların giderilmesi, eğitim, evlilik, hastalık ya da olağanüstü haller gibi durumlarda katılım bankalarının kullandıkları sosyal amaçlı kredilerdir. İkincisi ise; küçük çaplı iş yapan finansman ihtiyacı olan ve proje geliştirmiş sanayicilerin projelerini finanse ederek üretimi destekleme amacı taşıyan kredilerdir. Müşteriler aldıkları bu ödünç para niteliğindeki kredileri faizsiz bir şekilde taksitlerle ödeyebilirler ve bankalar bu kredilerde kar amacı gütmeyizler (Yılmaz, 2010: 17).

Karz-ı hasen uygulamasında borç verilen, verilen borca karşılık geri ödeme yükümlülüğü altındadır. Bu durum sözleşme ile yasal hale getirilir ve sözleşmede geri ödemeye dair belirlenen tutar verilen borçtan fazla olamaz. Uygulamada amaç kar değil, borçlanan kişiye yardımdır. Borç verilen kişiden menfaat beklenmez (Yanpar, 2015: 166).

Karz-ı hasen ile borç alan müşteri eğer aldığı borcu tekrar bankaya ödeyemez ise bu borç müşterinin içinde bulunduğu ödeyememe durumunun meşruluğunun kanıtlanması ile banka tarafından ayrılmış ola zekât fonu ile finanse edilir. Katılım

bankalarındaki bu uygulamanın çıkış noktası ise Kuran-ı Kerim'deki Bakara Suresinin 280. Ayetidir. Bu ayette: *“Eğer borçlu ödemekte güçlük çekiyorsa sıkıntısı geçinceye kadar bekleyin. Bununla beraber alacağınızı tamamen sadaka olarak bağışlamanız hakkınızda daha hayırlı olur.”* buyurulmaktadır (Gödeş, 2016: 95).

4.2.11. Sukuk (İslami Tahvil- Kira Sertifikası)

Sukuk, Arapça bir kelime olan “sakk” kelimesinin çoğuludur ve vesika, enstrüman, sertifika anlamlarına gelmektedir. Asya Ülkeleri ve Körfez Ülkelerinde tahvil ve bonolara karşılık olarak senet kelimesi kullanılmaktadır. İslami finans açısından faizsiz bonolara ise sukuk denilmektedir (Kaya Ö., 2010: 40). Sukuk, bir hizmet, mal ya da hizmet, belirli bir yatırımın varlığı, belirli bir proje üzerindeki hisseleri eşit oranlarda temsil eden, mali vesikalar olarak ifade edilebilir (Abdullah, 2010: 143). Aynı zamanda, menkul kıymetlendirilmiş varlıklar ya da varlık senetleri olarak adlandırılmakla birlikte, varlığa dayanmak zorundadır. Bu durum da sukuku diğer senetlerden ayırır. Çünkü faizsiz bankacılıkta uygulamalarının temelinde bankalar kullandırmış oldukları fonların nerede kullanılacağını ve fonlarını nereye aktardığını bilmek durumundadır (Tunç, 2010: 152).

Sukuk ihracının ilk örneği Malezya'da görülmüştür. 2002 yılında, 600 milyon dolar bedelli ve 5 yıl vadeli sukuk ihraç edilmiştir. Günümüzde Türkiye'de toplam 450 milyon dolar, Malezya'da 25 milyar dolar, Dünya'dan ise toplamda 150 milyar dolardan fazla sukuk ihracı yapılmaktadır ve Malezya günümüzde en çok sukuk ihracının yapıldığı ülkedir (Bağcı, 2013: 67).

Sukuk uygulaması, katılım bankalarının fon kullandırma yöntemleri arasında kendine has uygulama ve özelliklere sahiptir. Bu özellikler (Abdilahı, 2015: 44):

- Sukuk nama ya da hamiline yazılarak ihraç edilir ve sahibinin yükümlülük ve haklarını belirten senetlerdir.
- Sukuk ihraç edenler, ihraç edilen sukuk ile alakalı bir kar garantisi vermemektedirler. Bunun ile birlikte kar oranı da baştan belli değildir.
- Varlık üzerinde müşterek mülkiyet payını temsil eder.
- Sukuk getirileri faiz yasağı dolayısıyla kar payı ya da kira getirisi olarak ortaya çıkar.

- Çıkarılan sukuk çeşidi özelliklerine göre, ikincil piyasada da işlem görebilmektedir.
- Faizsiz sistem unsuru olduğu için ikincil piyasada işlem görmesi de gerekli olan düzenlemeler çerçevesinde İslam hukuku esaslarına göre yapılır.
- Faizsiz olma prensipleri gereği, İslami usuller gereği belirsizliğin fazla olduğu durumlardan kaçınılır.

4.2.12. Wakala

Wakala uygulamasında banka, kriterler belirlenmiş, usul ve esasları gerekçeleriyle birlikte ortaya konulmuş işlemleri yapmak adına belirlenen varlığın satın alınması için müşteri sıfatında olan müvekkiline vekillik yapar. Vekaleti alınan müşteriye temsilci atanarak yapılacak işlemler takip edilir. Sermaye sahibi adına acentelik yapılan sözleşmelerdir ve yapılan işlemler doğrultusunda da uzmanlık ücreti alınır. Wakala sistemi genele olarak büyük depo hesapları adına hizmet vermek için kullanılır. Bu sistemde bankanın müşterisi olan kurum ya da kişi, yapılacak olan iş için gerekli olan sermayeye sahiptir ve mevcut sermayesini uzmanlar eşliğinde değerlendirecek başka bir kurumu acente olarak atar (Baykara, 2012: 36).

4.2.13. Joala

Çalışma prensipleri olarak istisnaya benzemekle birlikte, istisnada satıcının sunduğu fiziki bir mal söz konusu iken joala sisteminde fiziki mal yerine şartları belirlenmiş bir hizmet vardır. Özellikler bakımından istisnaya benzeyen joala uygulaması ileride sunacağı hizmetin fiyatını önceden belirlenen şartlar ile birlikte talep eder. Uygulama olarak değerlendirildiğinde benzerliklerden dolayı, sunulan birçok işlemin istisna mı yoksa joala mı olduğunu ayırt etmek güçtür (Özgür, 2007: 66).

4.2.14. Puan Sistemi

Puan sistemi, katılım bankacılığı sistemine uygun olarak geliştirilmiş bir fon kullandırma yöntemi olarak son dönemlerde uygulama alanı bulmaktadır. Bankaya elinde bulundurduğu birikimi yatıran mevduat sahibi, yatırılan tutar ve vade süresi

oranında faizsiz kredi alabilmektedir. Örneğin, bir mevduat sahibi bankaya 2000 dolar parayı 4 yıl vade ile yatırdığı zaman 8000 dolar krediyi 1 yıllığına faizsiz olarak kullanabilir (Bağcı, 2013: 64).

4.3. Katılım Bankalarının Güçlü ve Zayıf Yönleri

Katılım bankalarının dahil oldukları ekonomik sistem içerisinde sistem işleyişinden kaynaklı sahip olduğu güçlü yönleri, kendi çalışma prensipleri nedeniyle de sistemsel işleyişe göre bazı yönlerinin farklı olması dolayısıyla da zayıf yönleri mevcuttur.

4.3.1. Katılım Bankalarının Zayıf Yönleri

Katılım bankalarının zayıf yönlerini şu şekilde sıralayabiliriz (Bağcı, 2013: 76):

- Katılım bankalarının dönemsel olarak yaşadıkları finansal sıkıntılar karşısında onları finanse edecek, rahatlatacak İnterbank piyasaları bulunmamaktadır.
- Hazine bonusu karşılığı olan faizsiz borçlanma senetleri ve devlet tahvili bulunmamaktadır.
- Bireysel tüketici kredileri ile alakalı bütçe açıklarını ve hükümet bütçe açıklarını kapatacak, bu açıkları karşılayacak finansman yöntemleri katılım bankalarında bulunmamaktadır.
- Katılım bankaları kısa vadeli kredi imkânları ile müşterilerine hizmet verdikleri için daha az oranda kar ve yüksek riskle karşılaşır. Dağıttıkları kar payı az olur. Bu durum müşterilerin katılım bankalarına yönelmesi noktasında olumsuz bir durum ortaya çıkarır ve sektör içerisindeki rekabet noktasında olumsuz etkiler.
- Müşterilerine karşı dağıtacakları kar payları oransal olarak vade başında belli değildir. Bu durum banka kararları açısından gelecek dönemler için risk oluşturur.

4.3.2. Katılım Bankalarının Güçlü Yönleri

Katılım bankalarının mevduat bankalarına oranla özellikle kriz dönemlerinde krizin etkilerinden en az oranda etkilenerek devlet garantileri olmamaları halde

faaliyetlerine devam ederler. Bu durumu katılım bankalarının güçlü yönlerini olarak sıralayabiliriz (Tunç, 2010: 235-236):

- Katılım bankaları müşteri potansiyeli çoğunlukla Kobiler olduğu ve Kobilerle çalıştığı için Kobilerle birbirlerini desteklemektedirler.
- Müşterilerle elde edilecek kar ve zararı paylaşmaya dayalı bir prensiple çalışıldığı için müşterilere karşı vade sonu önceden belirlenen bir oranda ödeme yapma zorunluluğu yoktur. Kar ve zarar müşteri ile paylaşıldığı için bu durum katılım bankasına finansal bir rahatlık sağlar.
- Katılım bankaları müşteriye kullandığı fonları vadeden önce talep etmez ve bu fon maliyetini müşteri açısından arttıracak bir değişiklik yapamaz. Bu durum müşterilerin katılım bankasına olan güvenini artırır.
- Faizsiz çalışma prensibi temeline dayandığı için faiz ve kur riskinden etkilenmez.
- Katılım bankaları verdikleri kredileri direkt olarak kredi talebinde bulunan kişi ya da işletmenin krediyi alması ile ticarete dahil olacak üçüncü kişi olan satıcıya öder. Böylece alınan kredinin gereksiz alanlarda, sağlıksız ve plansız işlerde kullanılmasının önüne geçer.
- Katılım bankaları elde ettiği fonları belirli yatırım alanlarında, aktif faaliyetlerde değerlendirdiği için sermayenin atıl kalmasını engeller.
- Katılım bankalarının elde edilen tasarrufları TMSF güvenesi altındadır. Müşteriler açısından risk azalır ve müşteriler güvendedirler.

5. ETKİNLİK VE VERİ ZARFLAMA ANALİZİ

5.1. Etkinlik Kavramı

Etkinlik, işletmelerin belirlemiş oldukları amaçlar ve bu amaçlar doğrultusunda sarf ettikleri çabanın, belirlenen amaca ne derece ulaştığını gösteren bir performans ölçütüdür. İşletmelerin faaliyet gösterdikleri sektör içerisinde bir değerlendirmedir. Etkinlik ile belirlenen performans düzeyi işletmenin var olan bütün departmanlarını ilgilendirir. Bu yüzden bütün departmanlar üzerinde yapılan geniş çaplı bir performans ölçütüdür denilebilir. Bu yüzden toplam performansı yansıtır. Etkinlik ölçümü ile elde edilen veriler, işletmeye iki önemli fayda sağlamaktadır. Bunlar (Başkaya ve Avcı, 2011: 43):

- İşletmeler, işletme içi ve işletme dışı kısıtlamaları görmezden gelerek kendine ideal bir potansiyel belirler.
- Performans değerlendirmesi sonucu elde edilen verilerle işletmeler elinde bulundurduğu ekipmanları tam kapasite kullanmaya başlar.

5.1.1. Etkinlik Türleri

Teknik etkinlik, ölçek etkinliği ve tahsis etkinlik olmak üzere üç tür etkinlik vardır.

5.1.1.1. Teknik Etkinlik

Üretim faaliyeti gerçekleştirmekte olan firma, sahip olduğu teknoloji ile kullandığı girdileri, teknolojisini verimli bir şekilde üretim aşamasına dâhil ederek, maksimum çıktı verisine minimum girdi, maksimum çıktı için ise elde ettiği çıktı düzeyi için minimum girdi kullandığı faaliyet alanı içerisindeki etkinliğini ifade etmektedir. Kısacası firmanın KVB süreç içerisinde girdi miktarını arttırmadan, teknolojik varlığını atıl durumda bırakmadan ve çıktı miktarını azaltmadan üretim yapması, teknik etkinliğe ulaşmasını ifade eder (Kale, 2009: 12).

Teknolojik gelişimlerle birlikte zaman kavramı çok önemli hale gelmiştir. Teknoloji kullanımının artması ile kullanılan zaman azalmış, bununla birlikte girdi ve çıktı seviyesi sabit tutularak, teknik etkinlik açısından etkinliği arttırmış ve firmaların

verimli olmasını sağlamıştır. Koopmans aracılığıyla geliştirilen teknik etkinlik, üretim sürecinde israfın olmaması anlamını taşımaktadır. İşletmeler bu yüzden, üretim girdi ve çıktıları sürekli kontrol ederek, yönetim politikalarını etkinliği esas alarak düzenlemek, üretim sürecinde israfı azaltarak, girdi çıktı düzeylerini buna göre belirlemeyi esas alırlar. Girdi odaklı teknik ve çıktı odaklı teknik etkinlik olmak üzere, teknik etkinliğin değerlendirilmesi yapılır (Dursun, 2013: 3-4).

5.1.1.2. Ölçek Etkinliği

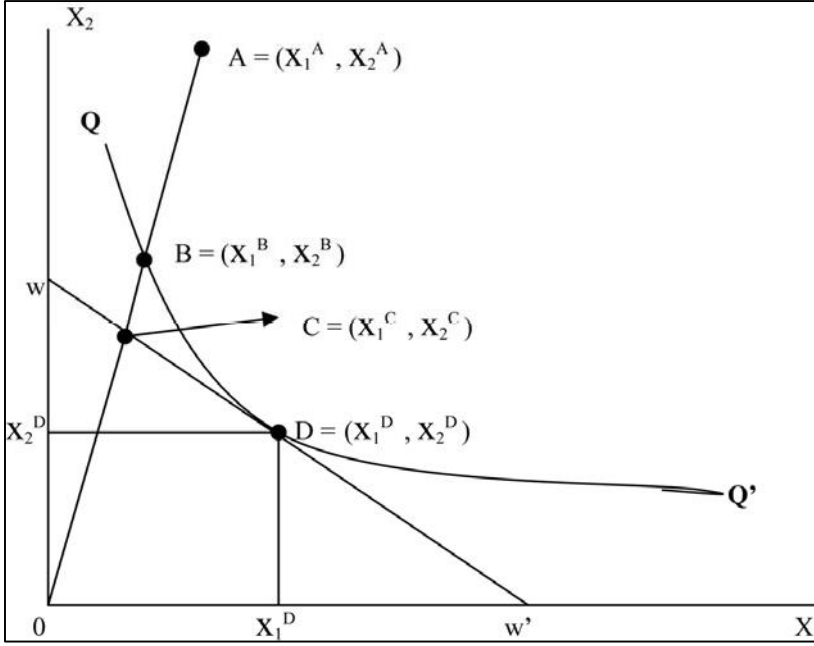
Ölçek etkinliği, bir işletmenin en uygun düzeyde üretim yapabilmesi anlamını taşımakta ve işletmenin en verimli olduğu düzeyi yakalayarak, işletme büyüklüğüne göre üretim fonksiyonları çeşitliliği açısından aynı sektörde üretim yapan diğer işletmelerle rekabet üstünlüğü avantajını elde etmesi durumudur. Üretim yapan firmanın, başa baş noktasını yakaladığı, üretim yapılan sektörün şartlarından etkilenerek, girdi ve çıktılar açısından en makul bileşenleri oluşturduğu seviye ölçek etkinliği açısından etkinliğin sağladığı seviye anlamına gelir (Erkorol, 2012: 12).

Ölçek etkinliği seviyesi belirlenerek, üretim yapan işletmenin girdi çıktı düzeyinde başarılı bir üretim faaliyeti gerçekleştirdiği ya da bileşenlerin başarısız bir şekilde kullanıldığı da tespit edilebilmektedir (Başkaya ve Avcı, 2011: 52).

Girdi bileşenlerinin farklılaştırılarak değiştirilmesi, üretime etki eden faktörlerin artırılması ya da azaltılması anlamına geldiği üretim ölçeğinin farklılaştırılmasının çıktı düzeyindeki değişimi ölçeğe göre getiri olarak bilinir. Sabit ve değişken olmak üzere ikiye ayrılan ölçeğe göre getiri, üretim faktörü üzerindeki artış yönlü değişimin artış oranında çıktılarda da aynı seviyede artışı sağladığı ölçeğe göre sabit getiriyi ifade eder. Üretim faktörü üzerindeki değişimin çıktılar üzerinde oransal bir değişiklik yapmadığı, sabit ya da oransal olarak çıktıya yansımadığı getiri ise ölçeğe göre değişken getiriyi ifade eder (Çakır, 2011: 15). Üretim fonksiyonunda kullanılan 1 birimlik artış, çıktı seviyesinde de yine 1 birimlik artışa sebep oluyorsa bu durum ölçeğe göre sabit getiri vardır anlamına gelir (Erkorol, 2012: 12).

5.1.1.3. Tahsis Etkinliği

Tahsis etkinliğinin bir diğer adı da fiyat etkinliğidir. Tanım olarak tahsis etkinliği; girdi miktarının fazla olduğu durumlarda ekonomik birimlerin girdi fiyatlarını temel kabul ederek, en uygun biçimde girdi düzeyini belirleyebilmesindeki düzey etkinliğidir. Tahsis etkinliğinin grafiksel gösterimi:

Şekil 5.1. Farell Teknik ve Tahsis Etkinliği

Şekilde yer alan (x_1, x_2) 'nin etkin üretim sınırını gösterdiği üretim teknolojisinin tam olarak kullanılmasıyla sabit düzeydeki çıktıyı meydana getirebilmek için olası girdi bileşimlerini oluşturduğu üretim sınırı, eş maliyet doğrusunu belirtir. Tahsis edici etkinlik eş maliyet doğrusunda bulunan her bir noktayı, tam etkinlik ise QQ eğrisindeki her noktayı ifade eder. D noktası üretim sınırının etkinliğinde ve eş maliyet doğrusu üstünde yer almayı sağlar. İşletmeler için maliyet etkinliğinin tam olduğu D noktası üzerinde X^D , X^D biçiminde girdi bileşimi sağlanmış olur. Grafikte yer alan A noktasında faaliyette bulunan bir işletme, teknik ve tahsis edici etkinliğe ulaşamamaktadır. Faaliyette bulunan bu işletmenin teknik etkinlik sağlayamamasının nedeni üretim sınırında faaliyette bulunamamasıdır. Fakat faaliyette bulunan işletme, çok daha yüksek bir teknolojiden yararlanırsa işletmenin

girdi miktarını azaltması ile teknik etkinliği artırılabilmesi sağlanmaktadır. Yani işletme girdi olarak kullandığı x_2 daha fazla, bir diğer girdisi olan x_1 çok daha düşük düzeyde kullanılmalıdır. Maliyet etkinliğinin tahsis edici etkinlik ile teknik etkinliğin çarpımından oluştuğu Farell tarafından formüle edilmiştir (Aktaş, 2001: 165-167).

Tahsis etkinliğinde verimliliğin sağlanabilmesi için meydana gelmesi gereken üç durum söz konusudur. İktisadi etkinlik, tüketim etkinliği ve marjinal fayda = marjinal sosyal maliyettir (Kurşun, 2016: 26).

5.1.2. Etkinlik Ölçümünde Kullanılan Yöntemler

Etkinlik ölçme yöntemi olarak; oran analizi yöntemi, parametrik yöntem ve parametrik olmayan yöntem kullanılmaktadır.

5.1.2.1. Oran Analizi

Oran analizi yöntemi etkinlik ölçümünde yaygın olarak kullanılan basit bir yöntemdir. Tek girdi ve tek çıktının kullanıldığı oran analizi yöntemi günümüzde de yaygın olarak kullanılmaktadır. Kolay bir yöntem olması ile birlikte etkinlik ölçümü sırasında çok az bilgiye ihtiyaç duyulur. Mevcut girdilerin çıktılarına oranı şeklinde yapılan hesaplamalar neticesinde elde edilen her bir oran ile performans açısından, her biri tek boyuttan değerlendirilir. Yapılan değerlendirmeler sonucunda elde edilen bazı oranlar işletmeyi başarılı gösterse de, bazı oranların başarısız göstermesi de söz konusu olmaktadır. Bu durum oran analizi yönteminin dezavantajı olarak kabul edilebilir ve durumu ortadan kaldırmak için oran kümeleri yöntemi geliştirilmiş fakat tek boyutlu bir yapıdan çıkılamamıştır. En büyük avantajı ise oran analizinin uygulanmasının kolaylığıdır (Kurşun, 2016: 28-29).

Oran analizinde özellikle finansal analizlerde büyük ölçüde yararlanılmaktadır. Mali tablolarda yer alan iki kalem arasındaki basit ilişkilerin matematiksel olarak ifade edilebilmesi açısından önemlidir. Finansal değerlendirmelerde oran analizi yapılırken, oranların teker teker karşılaştırılması yapılır (Başkaya ve Avcı, 2011: 84).

5.1.2.2. Parametrik Yöntem

Parametrik yöntem ile etkinlik ölçümü yapılırken, belirli bir gözlem kümesi kabul edilir ve bu gözlem kümesi baz alınarak hareket edilir. Belirli veriler üzerinden tahmin edilen sınır ile alakalı olarak bir fonksiyon biçimi varsayılır, fonksiyonun parametreleri tahmin edilmeye çalışılarak uygulanır. Bağımlı değişken olarak kabul edilen tek bir çıktının, bağımlı değişken olarak kabul edilen birden fazla girdinin ilişkili olduğu çoklu regresyon analizinden faydalanılmaktadır. Belirlenen regresyon doğrusu üzerinde kalan gözlem kümeleri etkin kabul edilmekte, üzerinde olmayan kümeler ise etkin olarak kabul edilmemektedir (Çakır, 2011: 23).

Parametrik yöntem ile yapılan hesaplamalarda istatistik testler ve belirli hipotezlerle mevcut rassal hatalar da göz önünde bulundurularak etkinsizlik derecesi tahmini yapılmaktadır. Bu durum parametrik yöntemin avantajı kabul edilir (Başkaya ve Avcı, 2011: 67). Ortaya çıkan rassal hataların tespit edilmesine ve tespit edilen hataların ayıklanmasına imkân sağladığı için bu yöntem diğer yöntemlere göre avantajlıdır. Uygulama açısından zor olan yanı ise rassal hatalar ile etkinsizliğin ayırt edilmesinin güç olmasıdır. Bu durumu ortadan kaldırmak için "Dağılımdan Bağımsız Yaklaşım (DBY)" , "Stokastik Sınır Yaklaşımı (SSY)" ve "Kalın Sınır Yaklaşımı (KSY)" geliştirilmiştir (Taşköprü, 2014: 20).

5.1.2.3. Parametrik Olmayan Yöntem

Etkinlik sınırına olan uzaklığı doğrusal programlama kökenli teknikleri kullanarak hesaplama yapılan yöntem, parametrik olmayan yöntemdir. Parametrik olan yöntemlerde olduğu gibi üretim biriminin sahip olduğu davranışsal varsayımları değerlendirmede için avantajlıdır. Birçok açıklanan ve açıklayıcı değişken kullanma gibi önemli bir özelliği vardır. Yöntemin olumsuz yanı ise rassal hata terimi içermedikleri için ölçüm ve veri hataları, çeşitli nedenlerle oluşan hataları modele aktararak etkinlik sınırının yanlış tespit edilmesine sebep olur. Böylece doğru bir değerlendirmeden uzaklaşılır. 1978 yılında Cooper, Rhodes ve Charnes tarafından gerçekleştirilen Veri Zarflama Analizi en yaygın kullanılan parametrik olmayan yöntemdir (Baykara, 2012: 63).

5.2. Veri Zarflama Analizi

5.2.1. Veri Zarflama Analizinin Tanımı

Kar elde etmeyi amaçlayan işletmeler, dışardan tedarik ettikleri girdileri ellerinde bulundurdukları teknoloji ile üretken bir biçimde çıktıya dönüştürürler. Bu dönüşüm zaman içerisinde rekabetin de etkisiyle, girdi ile çıktı arasında üretim marjının yüksek olmasını gerektirmektedir. İşletmeler sektör olarak kendileri ile aynı üretim aşamalarına dâhil olan diğer firmaların girdi ile elde ettikleri çıktıların teknolojik varlıklarını da hesaba katarak mevcut etkinliklerini hesaplar, kendileri ile kıyaslarlar. Böylece etkin olmayan birimlerini bu kıyaslama sonuçlarına göre yeniden düzenler ve verimliliklerini arttırmayı hedefler. Kullanılan girdiler ile istenilen çıktıyı elde etme sürecinde girdiyi ne derece kullandıklarının tespit edilmesinde göreceli etkinlik ölçümleri büyük öneme sahiptir. VZA, diğer adıyla Data Envelopment Analysis (DEA) bu göreceli etkinlik analizini hesaplamak için geliştirilen bir modeldir (Başkaya ve Avcı, 2011: 71).

VZA homojen bir yapıya sahip olan, KVB olarak tanımlanan ve ekonomik KVB göreceli etkinlik skorlarını ölçmeye yarayan bir yöntemdir. Bankacılık, çevre, finans, tarım gibi çeşitli alanlarda, doğrusal programlama tekniğine göre ölçüm yaparak kullanılmaktadır (Mollavelioğlu, Mıhçı ve Taşdoğan, 2014: 146).

VZA karar birimlerinin çok sayıda farklı girdiye, ölçüğe sahip olduğu, karar birimlerinin arasında farklılıklardan dolayı karşılaştırma yapmanın zorlaştığı durumlarda, karar birimlerinin göreceli etkinliklerini ölçmeyi hedefleyen parametrik olmayan, programlama tabanlı bir yöntemdir. Göreceli etkinliği her karar birimine göre gözlemlenen girdileri ve çıktıları kullanarak, ağırlıklı çıktıların, ağırlıklı girdilere oransal olarak belirlenmesiyle hesaplanan bir yöntem olan VZA çoklu girdi ve çoklu çıktıların değerlendirilmesini sağlayamayan geleneksel yöntemlerin bütünselliğini, toplam faktör etkinliği yaklaşımı mantığında değerlendirerek gerçekleştirmektedir. VZA yönteminin getirmiş olduğu en önemli kolaylık, uygulama için birden fazla girdi ile birden fazla çıktıya sahip işletmelerde parametrik yöntemlerde kullanılan uygulamalarda olduğu gibi önceden belirlenen üretim fonksiyonlarının varlığına ihtiyaç duymadan ampirik gözlemler yaparak ölçümün gerçekleştirilmesine olanak sağlanmasıdır. Ölçüm birimleri girdi ve

çıktılardan bağımsız olduğu için, VZA ile aynı zaman aralıklarında işletmede farklı boyutlarda ölçüm yapılabilmektedir (Başkaya ve Avcı, 2011: 72-73).

VZA birbiri ile ortak özellikleri gereği bağlantılı olan homojen verileri yine birbiri ile kıyaslayan, elde edilen en iyi gözlemi etkinlik sınırı olarak tanımladıktan sonra elde edilen diğer verileri bu etkinlik sınırına göre değerlendiren, ayrıntılı üretkenlik etkinliğine çeviren doğrusal programlama tabanlı bir teknik yöntemdir (Serkan, 2010: 57).

5.2.2. Veri Zarflama Analizinin Gelişimi

Temelleri Farell tarafından 1957 yılında ortaya konulan bir analizdir. Bu analizi çoklu girdi ve çoklu çıktı karar birimlerinde etkinliğin göreceli olarak ölçülebilmesi için Charnes, Cooper ve Rhodes 1978 yılında geliştirmeye başlamışlardır (Chen ve Gren, 2009:1554). VZA Edward Rhodes tarafından Carnegie Mellon Üniversitesi bünyesinde, danışmanlığının W. W. Cooper tarafından yapıldığı “şehir ve kamu” konusu üzerindeki doktora çalışmasında ilk olarak kullanılmıştır (Cook ve Joe, 2005: 2).

CCR modeli olarak bilinen Charnes, Cooper ve Rhodes tarafından geliştirilip ortaya çıkan bu yöntem 1978 yılında geliştirilerek literatüre dahil edilmiştir. CCR modelindeki ölçüğe göre değişken getiri varsayımının çeşitli kısıtları altında 1984 yılında Banker, Charnes ve Cooper BCC modelini ortaya koymuştur. Ortaya konulan her iki model de VZA modelleri olmasına rağmen her ikisinin de yöntemleri birbirinden farklıdır. CCR modeli toplam etkinlik ölçümü yaparken, BCC modeli birbirine benzer ölçekteki karar verme birimlerine mukayese ederek teknik etkinlik ölçümü yapmaktadır (Cingi ve Tarım, 2000: 5-8).

Biçimsel açıdan değerlendirildiğinde bu analizin temelini genellikle sınır yaklaşımları meydana getirmektedir. VZA farklı birçok etkinlik ölçme aracının tespit edemediği değerlendirmeleri meydana çıkarmaktadır. Daha açık bir ifadeyle bir kişi etkinliği dile getirmek istediğinde değişik lineer, lineer olmayan modellerin gerçekçi beklentileri olmaksızın bunları VZA ile net bir şekilde ortaya koymaktadır. ABD’de bulunan devlet okullarında eğitime yönelik bir program olan "Program Follow Through" Rhodes tarafında hazırlanırken regresyon ile birlikte korelasyon yöntemini kullanmış, bu yöntemi yetersiz bularak farklı metotlar oluşturma yoluna

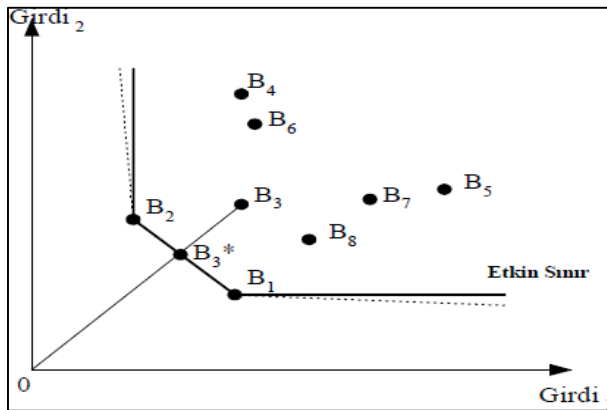
gitmiştir. Böylece çalışmalarıyla VZA DP modeli oluşturulmuştur (Erpolat, 2011: 57).

VZA gerek teorik gelişmeleriyle gerekse de kurumsal gelişmesiyle 1990'lı yıllara kadar kendini tamamlamıştır. Genel olarak akademik camiada ve yapılan çalışmalarda CCR modeli üzerine yoğunlaşmıştır. Çok daha eski yıllarda farklı girdi ve çıktılar üzerine yoğunlaşarak analiz yapılırken, günümüz dünyasında yeni bir boyuta taşınmıştır. VZA giderek yaygınlaşarak; imalat sanayi, eğitim, finans, bölgesel ve şehirselle gelişme ve sağlık alanlarında gerek mukayese yapmak gerekse de kaynakların kullanımındaki etkinliği ölçmek gibi amaçlarla değişik birçok sektörde değerlendirme ve ölçüm amaçlı kullanılmıştır (Behdioğlu ve Özcan, 2009: 303).

5.2.3. Veri Zarflama Analizinin Gösterim Yöntemleri

5.2.3.1. Grafikselle Gösterim

Etkin sınır kavramı VZA için çok önemlidir. KVB'nin karşılaştırılmasından hareketle etkin sınır, göreceli olarak etkin olanların oluşturduğu, sol ve altta hiçbir üretim biriminin bulunmadığı, bu sınır dışında kalmayan doğrusal, parçalı, konveks set olarak ifade edilir. Aşağıdaki grafikte iki boyuttan oluşan bir etkin sınır gösterilmektedir. Bu grafik iki girdi, tek çıktı durumunu ifade eder nitelikte hazırlanmıştır (Güran ve Cingi, 2002: 66).

Kaynak: (Güran ve Cingi, 2002:66)

Şekil 5.2. İki Boyutlu Etkin Sınır Eğrisi ve VZA

Şekilde gösterilen örnek gösterimde B1.KVB birinci girdiden en az, ikinci girdi 2. KVB'den de en az kullanılarak elde edilen iki girdi setinden minimum girdi seti oluşturulmaktadır ve bu girdi seti KVB'lerin diğer bileşimlerine göre daha etkindir. Bu etkinlik teknik olarak farklılık ve fazlalık göstermektedir. KVB B3, B4, B5, B6, B7, B8 KVB'ler B1 ve B2 ile kıyaslandığında etkin olmadıkları görülür (Güran ve Cingi, 2002: 66).

5.2.3.2. Matematiksel Gösterimi

Veri zarflama analizinde fiili girdi; karar biriminin girdisi (x) çıktıları (y) olarak bilindiğinde girdilerin ağırlıklı toplamı olarak elde edilir (Behdioğlu ve Özcan, 2009: 304).

Veri zarflama analizinin matematiksel olarak formüle edilmiş hali aşağıdaki gibidir.

	<i>Primal Form</i>	<i>Dual Form</i>
<i>Girdiye Yönelik CCR Modeli</i>	$\begin{aligned} & \max \theta \\ & \text{Kısıt Denklemleri;} \\ & \sum_{j=1}^n \lambda_j x_{ij} \leq \theta x_{i0} \\ & \sum_{i=1}^m v_i x_{ij} = 1 \\ & \sum_{r=1}^s u_r y_{rj} - \sum_{i=1}^m v_i x_{ij} \leq 0 \\ & u_r, v_i \geq 0 \end{aligned}$ <p>$r = 1, \dots, s$; $i = 1, \dots, m$</p>	$\begin{aligned} & \min \theta \\ & \text{Kısıt Denklemleri;} \\ & \sum_{j=1}^n \lambda_j x_{ij} \leq \theta x_{i0} \\ & \sum_{j=1}^n \lambda_j y_{rj} \geq y_{r0} \\ & \lambda_j \geq 0 \\ & \theta \text{ serbest} \end{aligned}$ <p>$r = 1, \dots, s$</p>
<i>Çıkıya Yönelik CCR Modeli</i>	$\begin{aligned} & \min \theta \\ & \text{Kısıt Denklemleri;} \\ & \sum_{r=1}^s u_r y_{rj} = 1 \\ & -\sum_{r=1}^s u_r y_{rj} + \sum_{i=1}^m v_i x_{ij} \geq 0 \\ & u_r, v_i \geq 0 \end{aligned}$ <p>$r = 1, \dots, s$; $i = 1, \dots, m$</p>	$\begin{aligned} & \max \theta \\ & \text{Kısıt Denklemleri;} \\ & \sum_{j=1}^n \lambda_j x_{ij} \leq x_{i0} \\ & \sum_{j=1}^n \lambda_j y_{rj} \geq \theta y_{r0} \\ & \lambda_j \geq 0 \\ & \theta \text{ serbest} \end{aligned}$ <p>$r = 1, \dots, s$</p>

(Demirci, 2012, s. 43-44)

Çizelge 5.1. CCR Modelin Matematiksel Formları

	Primal Form	Dual Form
Girdiye Yönelik BCC Modeli	s $Max e_0 = \sum_{r=1}^s u_r y_{rj_0} - u_0$ $r=1$ Kısıt Denklemleri; m $\sum_{i=1}^m v_i x_{ij_0} = 1$ $i=1$ s $\sum_{r=1}^s u_r y_{rj} - u_0 - \sum_{i=1}^m v_i x_{ij} \leq 0$ $r=1$ $j=1, \dots, n$ $u_r, v_i \geq 0$ $r=1, \dots, s \quad ; \quad i=1, \dots, m$ $u_0 \text{ serbest}$	$\min \theta$ Kısıt Denklemleri; n $\sum_{j=1}^n \lambda_j x_{ij} \leq \theta x_{ij_0}$ $j=1$ $i=1, \dots, m$ n $\sum_{j=1}^n \lambda_j y_{rj} \geq y_{rj_0}$ $j=1$ $r=1, \dots, s$ n $\sum_{j=1}^n \lambda_j = 1$ $j=1$ $\lambda_j \geq 0$ $\theta \text{ serbest}$
Çıktıya Yönelik BCC Modeli	m $Min e_0 = \sum_{i=1}^m v_i x_{ij_0} - w_0$ $i=1$ Kısıt Denklemleri; s $\sum_{r=1}^s u_r y_{ij_0} = 1$ $r=1$ s $-\sum_{r=1}^s u_r y_{rj} + \sum_{i=1}^m v_i x_{ij} - w_0 \geq 0$ $r=1$ $j=1, \dots, n$ $u_r, v_i \geq 0$ $r=1, \dots, s \quad ; \quad i=1, \dots, m$ $w_0 \text{ serbest}$	$\max \theta$ Kısıt Denklemleri; n $\sum_{j=1}^n \lambda_j x_{ij} \leq x_{ij_0}$ $j=1$ $i=1, \dots, m$ n $\sum_{j=1}^n \lambda_j y_{rj} \geq \theta y_{rj_0}$ $j=1$ $r=1, \dots, s$ n $\sum_{j=1}^n \lambda_j = 1$ $j=1$ $\lambda_j \geq 0$ $\theta \text{ serbest}$

(Demirci, 2012:43-44)

Çizelge 5.2. BCC Modelin Matematiksel Formları

5.2.4. Veri Zarflama Analizinin Hesaplama Modelleri

5.2.4.1. Toplamsal Model

Toplamsal model ölçeğe göre değişken getiriye esas alır. Sonuç üretmeye çalışırken girdi ve çıktıya yönlendirme yapmayan, karar birimlerince oluşturulmuş muhtemel çözüm alanı dışbükey yapıda olan toplamsal model, 1985 yılında Charnes, Cooper ve Golany ile birlikte Seiford ve Stutz' un yapmış oldukları çalışmalar ile geliştirilmiştir (Erşin, 2014: 124).

VZA hesaplama modeli olan toplamsal model girdiye yönelik ve çıktıya yönelik olmak üzere iki şekilde geliştirilmiştir. temel VZA modelinde kullanılan modellerin birleştirilmesi sonucu elde edilir. Formüle edilmiş halde, dual ve primal formları (Demirci, 2012: 64):

Toplamsal Primal (ADD_P) Doğrusal Programlama Modeli için;

Amaç fonksiyonu,

$$\text{Min} z_0 = -1s^+ + 1s^-$$

Kısıtlar,

$$Y\lambda - s^+ = Y_0$$

$$-X\lambda - s^- = -X_0$$

$$1\lambda = 1$$

$$\lambda, s^+, s^- \geq 0$$

Toplamsal Dual (ADD_D) Doğrusal Programlama Modeli için;

Amaç fonksiyonu,

$$\text{Max} w_0 = Y\mu^T - X_0v^T + 1w_0$$

Kısıtlar,

$$Y\mu^T - Xv^T + 1w_0 \leq 0$$

$$1\mu^T \geq 1 \quad (-\mu^T \leq -1) \quad (\text{ÇIKTI})$$

$$1v^T \geq 1 \quad (-v^T \leq -1) \quad (\text{GİRDİ})$$

$$\mu^T, v^T, w_0 \quad : \text{serbest}$$

5.2.4.2. Çarpımsal Model

1983 yılında yapılan çalışmalar ile Cooper ve Charnes ile birlikte Seiford ve Stutz tarafından geliştirilmiş bir modeldir. Çarpımsal model orijinal değere sahip verilerin

logaritmik yapılarına toplamsal modelin uygulanması ve geliştirilmesiyle oluşturulmuştur. Cobb- Douglas VZA ve parçalı logaritmik doğrusal uygulamalar kullanan bir modeldir. Dual ve primal formları vardır (Kecek, 2010: 142).

Ekonomik formülasyonlarda yoğun olarak kullanılan çarpımsal model VZA ile oluşturulan modellerden farklı olarak logaritmik kısıtlara yer verir. Formüle edilmiş halde, dual ve primal formları (Demirci, 2012: 65):

Çarpımsal Primal ($MALTP$) Doğrusal Programlama Modeli için;

Amaç fonksiyonu,

$$Max \omega_0 = \text{Log}(Y_0)\mu^T - \text{Log}(X_0)v^T + \text{lv}_0$$

Kısıtlar,

$$\text{Log}(Y)\mu^T - \text{Log}(X)v^T + \text{lv}_0 \leq 0$$

$$1\mu^T \geq 1 \quad (-\mu^T \leq -1) \quad (\text{ÇIKTI})$$

$$1v^T \geq 1 \quad (-v^T \leq -1) \quad (\text{GİRĐİ})$$

$$\mu^T, v^T, v_0 : \text{serbest}$$

Çarpımsal Dual ($MALTD$) Doğrusal Programlama Modeli için;

Amaç fonksiyonu,

$$Min z_0 = -1s^+ + 1s^-$$

Kısıtlar

$$\text{Log}(Y)\lambda - s^+ = \text{Log}(Y_0)$$

$$\text{Log}(X)\lambda - s^- = \text{Log}(X_0)$$

$$1\lambda = 1$$

$$\lambda, s^+, s^- \geq 0$$

5.2.4.3. Charnes, Cooper, Rhodes (CCR) Modeli

CCR modeli Charnes, Cooper ve Rhodes tarafından 1978 yılında geliştirilmiş veri zarflama analizinin ilk temel modelidir. CCR modeli toplam etkinliği ölçerken ölçüğe göre sabit getiri varsayımını esas alır. Karar verme birimlerinin (x adet) her

biri belirlenen girdileri kullanarak (y adet girdi ile) bu girdilerin çıktılar (z adet) ürettiği varsayılır ve bu hesaplama üzerinden KVB'nin etkinliği belirlenir (Erşin, 2014: 124).

VZA 'da etkinlik sınırı 1.0 olarak kısıtlanmıştır. KVB etkinlik durumu, hesaplama sonucu elde edilen 0.0 ile 1.0 skorları ile değerlendirilir. Model çözümü sonucu skor 1.0 ise etkin kabul edilir. Skor 1.0 değerinden uzaklaştıkça etkinlik derecesi azalmakta, etkin kabul edilmemektedir (Kecek, 2010: 66).

CCR modeli, girdiye ve çıktıya yönelik CCR olmak üzere iki modelden oluşur. Girdiye yönelik CCR ile çıktıya yönelik CCR modellerindeki zarflama düzeyleri aynıdır. Hesaplama ile ortaya çıkan etkin olmayan karar birimlerinin girdiye yönelik CCR modelinde farklı, çıktıya yönelik CCR modelinde farklı izdüşümü alınır. Etkin olan bir karar birimi her iki CCR modeline göre etkindir (Behdioğlu ve Özcan, 2009: 305). Girdi ve çıktıya yönelik CCR modelinin en temel farkı ise hesaplama sonucu elde edilen skora göre etkin olmadığı tespit edilen verilerin etkin hale getirilmesi için yapılması gerekenlerin, girdi ve çıktıya göre ayrı ayrı hareket etme noktasında ortaya çıkar. Girdiye yönelik CCR çıktı seviyesi değişmeden mevcut çıktı seviyesine ulaşmak için girdinin ne kadar azaltılması gerektiği, çıktıya yönelik CCR modelinde ise girdi seviyesi sabit tutularak mevcut girdi seviyesine ulaşmak için çıktı miktarındaki artışın ne kadar olması gerektiği konusunda değerlendirmeye dayalıdır (Taşköprü, 2014: 38).

5.2.4.4. Banker, Charnes, Cooper (BCC) Modeli

Banker ile birlikte Charnes ve Cooper tarafından yapılan çalışmalarla 1984 yılında geliştirilen BCC modeli ölçek etkinlik ve teknik etkinlik arasında ayırım yapma esasıyla hareket eder. Ölçek etkinlik ve teknik etkinlik arasında ayırım yaparken ölçeğe göre sabit getiri, ölçeğe göre azalan ve artan getiri değerlendirmelerini kullanır. BCC modeli CCR modeli gibi etkinlik ölçmede kullanılan bir modeldir. CCR modeli ile BCC modeli arasında ki fark; CCR modelinin sabit getiri altında toplam etkinlik ölçümü yaparken, BCC modelinin değişken getiri modelinde teknik etkinlik ölçümü yapmasıdır (Behdioğlu ve Özcan, 2009: 306).

BCC modelinde ölçeğe göre sabit getiri durumu göz önüne alınarak yapılan değerlendirme çerçevesinde etkinlik performansının düşük çıkması muhtemel bir

durumdur. Karar birimlerinin etkin kabul edilmesi için etkinlik değerinin 1 olması gerekir. Bunun için ise hem teknik hem de ölçek etkinlik durumlarının sağlanması gerekmektedir. Ölçek etkinliğe sahip olmayan bir birim değerlendirmesi teknik etkinlik değerlendirmesi açısından etkin oluyorsa, ölçeğe göre değişken getiri varsayımında bu durum etkin sınır üstünde “en iyi durum” olarak nitelendirilir (Yavuz, 2001: 20).

5.2.5. Veri Zarflama Analizinin Uygulama Aşamaları

VZA uygulama süreci, sonucu önemli derecede etkileyecek ve belirli prensiplere sahip beş aşamadan oluşmaktadır. İlk olarak karar verici birimler seçilir, hesaplamada kullanılacak girdi ve çıktıların seçimi, uygulama modelinin seçimi, görelî etkinliğin ölçülmesi ve sonuçların değerlendirilmesi ile VZA sonucuna ulaşılır (Dursun, 2013: 60).

5.2.5.1. Karar Verme Birimlerinin Seçimi

Karar verme birimlerinin homojen bir yapıya sahip olması gerekliliği ile birlikte, aynı girdiler ile aynı çıktıların alındığı değişkenler kullanılmalıdır. Karar verme birimlerinin seçimi, VZA sonuçlarının ve elde edilecek olan etkinlik değerlendirmelerine göre uygulanacak yeni politikaların kararlılığını, doğruluğunu büyük ölçüde etkilemektedir. Bu yüzden, analize dahil edilen ya da dahil edilmesi gerektiği halde dahil edilmeyen birimler, dikkatle incelenerek çalışılmalıdır (Kurşun, 2016: 40).

Oluşturulan gözlem kümesinin homojen yapıda olması, elde edilen karar birimlerinin de aynı yapıda girdi çıktı bileşenlerinden oluşması anlamına gelmektedir. Karar birimlerinin sayısı, birbiri ile kıyaslanacak değerler açısından, belirli bir değer üstünde olması gerekmektedir. Aksi bir durumda oransal olarak girdi/çıktı değerlerini kendi açısından avantajlı bulunduran karar birimi, etkinlik sınırına erişir ve değerlendirme dengesini bozar. Gözlem kümesindeki birimlerin seçimi bu açıdan da çok önemlidir. Homojen bir karar verme grubu oluşturarak karşılaştırma yapmak için, oluşturulacak değerlendirme grubunun şu özellikleri taşıması gerekmektedir (Başkaya ve Avcı, 2011: 91-92):

- Elde edilen tüm karar birimleri, benzer hedeflerde benzer görevleri yürütmelidir.
- Aynı piyasa şartları içerisinde faaliyet gösteren karar birimleri olmalıdır. (Eğitim kurumları, devlet kurumları gibi kar amacı dışında amaçları bulunan değerlendirmelerde oldukça önemlidir)
- Girdi ve çıktılar, grup içerisinde karar birimlerinin performansını karakterize ettikleri için tüm faktörler büyüklük ve yoğunlukları dışında aynı olmalıdır.

5.2.5.2. Girdi ve Çıktıların Seçimi

VZA değerlendirmesi sonucunda etkili yorumlar yaparak doğru kararlar vermek, sonuçların doğruluğu açısından girdi ve çıktıların önemi büyüktür. Üretim sürecine nedensel olarak bağlı olan girdi ve çıktıların seçilmesi, çalışma sürecine dahil edilmesi ve çalışma sürecinde bizi amacımıza ulaştıracak doğru bir modelin seçilmesi gerekmektedir. Girdi ve çıktı seçimi, çalışma sürecinde uygulanacak olan model yapısına uygun olmalı, modelin gerektirdiği ve model özelliklerine göre seçilmelidir (Turdi, 2016: 38-39).

5.2.5.3. Model Seçimi

VZA yapmak için kullanılacak olan model seçilirken girdi ve çıktıların sayısal değerlerinin en iyi sonuç vereceği uygulama modeli belirlenir. Analiz yapılarak elde edilen sonuçların kullanım alanlarına göre ve varsayımlara göre analiz belirlenir (Dursun, 2013: 61). VZA modelinin seçiminde elde edilen verilerle birlikte, üretim teknolojisine en uygun model tercih edilmelidir. Yöneticilerin analiz amaçlarını doğrudan etkileyecek olan model seçimi çok önemlidir (Çakır, 2011: 49).

5.2.5.4. Görelî Etkinlik Ölçümü

Belirli karar birimlerinden oluşan gözlem kümesinin, karşılaştırmalı olarak analizinin yapılacağı birimlerin ilgili girdi ve çıktıların oluşturulması ile verilerin güvenilirliği kontrol edilir. Analist tarafından en uygun VZA modeli seçilerek mevcut üretim ortamına göre model kurulur. Elde edilen karar birimlerinin her biri için ilgili olan doğrusal programlama modelleri çözümü sonrası çözüm kümeleri oluşturulur (Yolalan, 1993: 66).

VZA modeli belirlendikten sonra bu modelin çözümü için geliştirilen bilgisayar programlarından yararlanmaktadır. Oluşturulan doğrusal programlama modeli çözümü yapılırken, bu modeli uygun modül içeren bir paket program ile birlikte çalışmalar devam etmektedir. Geliştirilen bu paket programlardan Windows altyapısı ile çalışabilen DEAP, Frontier Analyst, Warwick DEA Software gibi programlardan yararlanılarak VZA modelini çözmek mümkündür (Başkaya ve Avcı, 2011: 95).

5.2.5.5. Sonuçların Değerlendirilmesi

VZA hesaplamalarında gerekli aşamalar uygulandıktan sonra elde edilen veriler, analiz yapma amacına uygun olarak değerlendirilir. Elde edilen verilere göre etkin olan ve etkin olmayan karar birimlerinin ortak durumları incelenerek genel tespitler yapılır, yorumlama sonucu analiz amacı yönünde değerlendirilir (Behdioğlu ve Özcan, 2009: 304).

VZA uygulanması sonucunda (Taşköprü, 2014: 32):

- Etkin ve etkin olmayan KVB tespit edilir.
- Etkin olmayan KVB tarafından israf edilen fazla kaynak miktarları tespit edilir.
- Etkin olmayan KVB' nin kullanmış oldukları girdi miktarları ile çıktı miktarları oranı belirlenir.
- Etkin olmayan KVB'nin referans kümeleri belirlenerek, bu kümeyi oluşturan birimler değerlendirilir.

5.2.6. Veri Zarflama Analizinin Güçlü ve Zayıf Yönleri

Veri zarflama analizinin performans değerlendirmelerinde önemli görülerek araştırmacılar tarafından kullanılmasını etkileyen güçlü ve zayıf yönler bulunmaktadır. Etkin olarak güçlü yönlerin ağırlıklı derecede olumlu sonuçlar ortaya koyması dolayısıyla tercih sebebidir.

5.2.6.1. Veri Zarflama Analizinin Güçlü Yönleri

VZA' nın uygulanmasının güçlü yönlerini şu şekilde sıralayabiliriz (Bay, 2009: 78):

- VZA uygulanırken üretim süreci hakkında karar verici olarak vza uygulaması yapan yöneticileri, tüm girdi ve çıktılar hakkında gerekli araştırma ve tanımlamalar yapılarak, üretim sürecinin daha iyi tanınmasına yardımcı olur.
- VZA yapmak için gerekli olan bilgiler elde edildikten sonra bu bilgi verileri ve analizler ile ilgili bir veri tabanı oluşturularak, vza uygulaması yapılan konu hakkında belgeleme güçlü hale getirilebilir.
- VZA uygulama esnasında verimsiz olan karar verme birimlerinin performansını değerlendirirken, kümedeki bu verimsiz karar verme birimlerinin performansını verimli karar verme birimlerine çıkarmak için birden fazla alternatif yol belirler.
- Verimlilik analizi gözlemler sonucu oluşturulan, sınır fonksiyonlarına göre yapıldığı için, sınır tahminlerinin istatistiki olarak belirlendiği yöntemlere göre, analiz ile hedeflenen ve belirlenmiş hedefler performansı en iyi olan birimlerin örnek alınması ile yapılır. VZA analizi ile yapılan bu verimlilik değerlendirmesi de bu uygulama ile doğruluk noktasında geçerliliğini ve yapılan analizin anlamını güçlendirmektedir.
- VZA uygulama sürecine dâhil olan girdi ve çıktılara ait verileri rastlantısal bir sistem ile oluşturulmayıp, determinist bir oluşuma dahil olduğunu kabul eder ve parametrik olmayan verilerin belirli bir fonksiyonel dağılım ile oluşturulmuş kuralları tanımayan, bir yöntem olarak determinist durumlarda verimli ve avantajlı bir yöntem kullanılır.
- Etkinlik analizi istatistiksel gözlem sınırı yerine gözlemlenen en iyi referans gruplarınca yapıldığı için örnek alınan birimler belirlenmiş hedefler arasında en iyi performansı göstermiş olanlar arasından alındığında, yapılan etkinlik analizi de doğruluk ve geçerliliğini güçlendirmektedir.

5.2.6.2. Veri Zarflama Analizinin Zayıf Yönleri

VZA' nın uygulanmasının güçlü yönlerini şu şekilde sıralayabiliriz (Shiraz, 2014: 59):

- VZA genel olarak teknik girdi çıktı verimliliği ile sınırlıdır. Bunun nedeni ise fiziksel girdi çıktı ölçüleri ile test edilmesidir.
- Değerlendirmede kullanılan girdi ve çıktıların üretim sürecini doğru olarak yansıtması, vza yönteminin doğru, sağlıklı sonuçlar verebilmesi bakımından çok

büyük önem taşır. VZA sonucunu etkileyecek önemli bir girdi ya da çıktının hesaplamaya katılmaması sonucu olumsuz etkiler.

- VZA uygulanarak hesaplanan ve elde edilen performans ile gözlemlenen en iyi performans değerlendirilirken aradaki farkın verimsizlikten kaynaklandığı düşünülmekte ve sınır gözlem noktalarının ölçüm hataları görmezden gelinerek yanıltıcı sonuçlar doğurulabilir.
- VZA modelleri tek zaman kesitinde değerlendirilir ve statiktir. Üretim süreci ise dinamiktir. Çünkü üretim sürecine dâhil olan karar verme birimlerinin girdilerinin bazılarının çıktılara dönüşmesi gerçek hayatta bir dönem fazla zaman alabilir. Arada oluşan bu dönem farkları için indirgeme oranlarının kullanılması gerekmektedir.
- Karar verme birimlerinden başvuru grubuna dâhil olanlarının kendi başlarına değerlendirilmesiyle verimlilikleri hakkında yorum yapmak zordur.
- VZA için gerekli olan karar birimleri etkin ve etkin olmayan karar birimlerinden oluştuğu için etkin ve etkin olmayan karar birimleri kendi içinde değerlendirilemez.
- VZA mevcut karar birimlerinin performansını değerlendirir ve bu değerlendirme açısından yeterlidir. Ancak yapılan değerlendirmenin mutlak etkinliği açısından bilgi vermez.
- VZA yapılırken her karar biriminin ayrı ayrı doğrusal programlama modelinin çözümü gerekir. Boyutu büyük olan problemlerin vza ile değerlendirilmesi bu açıdan çok zaman gerektirir.

5.3. Veri Zarflama Analizi- Window Yöntemi

Veri zarflama analizinin etkinlik ölçümlerinde farklı varyasyonlar elde etmek için Charnes ve VZA yönteminin gelişiminde katkı sağlayan diğer isimler VZA “Window Analiz” olarak adlandırdıkları yeni bir yöntem geliştirmişlerdir. 1985 yılında önerilen bu yöntem ile VZA hesaplamaları çeşitlendirilmiştir (Charnes, 1985: 95).

Window analizi ile karar verme birimleri birim olarak her dönemde farklı ele alınır ve performanslar böylece farklı değerlendirilir. Bu şekilde değerlendirme ile süreç ya da değerlendirilen birimin performansının izlenmesine imkân verir. Window analizi yapılırken; örneğin n birim girdi ve hesaplamaya esas olacak çıktı verileri k

dönemlerinde toplam etkinliğin varyasyonlarını elde etmek amacıyla birimler eşzamanlı değerlendirmeye tabi tutulmalıdır. Window yöntemiyle yapılan değerlendirmelerde, birçok KVB'nin zaman aralıkları farklı olan durumlarda aynı düzeyde verimliliğe sahip olma durumu vardır. Oysa VZA belirli olan zaman dilimlerinde görece etkinliği inceler. Window yönteminde bir KVB farklı etkinlik düzeyine de sahip olabilir. Nicel yöntem olarak görülen Window yöntemi, değişen koşullara göre KVB'nin farklı tepki verme ihtimali gerçeğini göz önünde bulundurarak performans değerlendirmesi yapar (Erşin, 2014: 129).

Veri zarflama analizinde Window yönteminin n adedince KVB ($n:1,2,\dots,n$), t zaman aralığında ($t: 1,2,3,4,\dots, t$) r adet girdi kullanılarak ve s adet çıktı üretilmesi varsayımı üzerine n çarpı t adet gözlem değeri elde edilir ve t periyotta KVB için n adet gözlem elde edilmektedir (Taşdoğan ve Mollavelioğlu, vd, 2014: 8).

KVB'nin performans ayırıştırmasını belirli bir zaman dilimi içerisinde yapmak amacıyla kullanılan Window yöntemi hareketli ortalama prensibiyle hareket eder (Cooper, Seifor ve Tone, 2007: 324).

Window yöntemi KVB ile birlikte hesaplama ile açılan her pencereyi farklı tanımlayarak, başlangıçta ilk olarak oluşturulan pencereden ilk periyod çıkarılıp daha sonra yeni dönem eklenmesiyle birlikte genişletilir. Yapılan bu genişletme işlemi ile yeni pencereler ile performans analizi tekrarlanmış olur. Analiz dönemsel olarak azaldıkça elde edilen gözlem sayısının artması ile birlikte veri seti elde edilir (Erşin, 2014: 130).

5.4. Literatür Taraması

Türkiye'deki katılım bankalarının performans değerlendirmesi ile ilgili yapılmış olan bazı çalışmalar aşağıda sunulmuştur.

Arabacı (2007), Türkiye'deki Katılım Bankalarının 2001-2005 dönemi bilanço verilerine göre analizini yaparak, Türkiye'deki gelişim süreci hakkında bilgiler vermiştir.

Özgür (2007), 2001-2005 yılları arasındaki katılım bankalarının 3 girdi (mevduat toplamı – toplanan fonlar, personel giderleri, faiz giderleri - kar payı giderleri) ve 2 çıktı kalemi (kredi toplamı - kullanılan fonlar, faiz gelirleri - kar payı gelirleri)

kullanılarak VZA ile analizini yapmıştır. Katılım bankaları ve mevduat bankalarının benzer özelliği olan fon transferi gerçekleştirilmesinin söz konusu olması ile birlikte işlem yapma şekillerindeki farklılıkların etkinliklerine yansıdığı sonucuna ulaşmıştır.

Baykara (2012), 2005-2011 yılları arasında Türkiye'deki Katılım Bankalarının performansını TOPSİS tekniği kullanarak ölçmeye çalışmıştır. Yapılan bu çalışma ile aynı zaman diliminde verimlilik gösteren bir katılım bankasının etkin olmadığını, yatırım araçlarındaki çeşitlilik ile etkinliğin sağlanabileceği tespit edilmiştir.

Karaayhan (2008), banka bilanço verileri değerlendirilmesi, gelir tablolarının değerlendirilmesinde kullanılan oran analizlerinin katılım bankaları verilerine uygulanmasıyla elde edilen verilere göre; katılım bankalarının mevduat bankalarından daha hızlı büyüdüğü gözlemlenmiştir.

Coşan (2016), 2011-2015 yılları arasındaki dönemde katılım bankalarında yaşanan gelişmeleri ölçmeyi amaçlamıştır. Karlılık oranları ile değerlendirme yapılmıştır. Bu dönem içerisinde katılım bankalarının payı, kurumsal ve ticari krediler alanında gün geçtikçe azalmıştır. Katılım bankalarının iç dinamikleri dolayısıyla ticari bankalara oranla kriz dönemlerinde ayakta kalmasının ticari bankalardan farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Ticari ve kurumsal krediler açısından uzun dönem kazanımlarının artacağı beklentisi tespit edilmiştir.

Buğan (2015), katılım bankalarının 2006-2012 yılları arasındaki performansını VZA Malmquist TFV Endeksi ile değerlendirmiştir. Yapılan bu değerlendirme sonucunda katılım bankalarının kaynaklarını konveksiyonel bankalara göre daha etkin kullandığı tespit edilmiştir.

5.5. Ampirik Uygulama

Çalışmamızın bu bölümünde Türkiye'de faaliyet gösteren katılım bankalarının 2010-2017 yılları arasındaki bilanço verileri kullanılarak, bu katılım bankalarının, katılım bankacılığı sektörü olarak kendi içinde performans değerlendirmesi yapılacaktır. Performans değerlendirmesinde; belirlenen girdi ve çıktı setine göre, VZA Window analiz yöntemi kullanılacaktır. Ampirik uygulamada değişkenlerin seçimi, karar verme birimlerinin seçimi, VZA model uygulaması, sonuçların değerlendirilmesi ile çalışmamız sonlandırılacaktır.

5.5.1. Karar Verme Birimlerinin ve Değişkenlerin Seçimi

2010-2017 yılları arasında Türkiye’de faaliyet gösteren beş (5) katılım bankası, KVB olarak seçilmiştir.

Albaraka Türk
Kuveyt Türk
Türkiye Finans
Vakıf Katılım
Ziraat Katılım

Çizelge 5.3. VZA-Window Analizi Karar Verme Birimleri

Zaman periyodu

Yapılan bu çalışmada zaman periyodu 2010- 2017 yılları arası olarak, performans değerlendirilmesi yapılacak olan bankaların 2008 yılında yaşanan ve finans sektörünü olumsuz etkileyen ekonomik krizden sonraki yıllar olarak belirlenmiştir. Belirlenen KVB'lere ait finansal veriler 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016 ve 2017 yıllarında katılım bankalarının yayınladıkları yılsonu mali tabloları ilgili banka internet sitelerinden ve Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) (<http://www.tkbb.org.tr/>) "Sektör Bilgileri" başlığı altındaki "Veri Seti" bölümünden elde edilmiştir.

VZA Window analizi KVB'leri her dönem farklı ele aldığı ve performanslarını ayrı ayrı değerlendirdiği için tercih edilmiştir. Yapılan değerlendirmede etkinlik değeri her KVB banka için 0-1 skoru aralığında bir sayı değeri olarak hesaplanacaktır. Etkinlik değeri 1 olarak hesaplanan KVB etkindir. Etkinlik değeri 1 değerinin altında olan bankalar ise tam etkin olmamakla birlikte, 1 derecesine yaklaştıkça ya da uzaklaştıkça etkinlik derecesi artar ya da azalmaktadır.

ARAŞTIRMACI	GİRDİLER	ÇIKTILAR
Altınok	Sermaye Standart Rasyosu	Net Dönem Karı /Ortalama Toplam Aktifler
	Toplam Krediler / Toplam Aktifler	Net Dönem Karı / Ortalama Özkaynaklar
	Takipteki Krediler / Toplam Krediler	Net Dönem Karı /Ortalama Ödenmiş Sermaye
	Duran Aktifler / Toplam Aktifler	
	Likit Aktifler / Toplam Aktifler	
	Likit Aktifler / Mevduat + Mevduat Dışı Varlıklar	
Bozdağ, Altan ve Atan	Sermaye Standart Rasyosu	Net Dönem Karı/Ortalama Toplam Aktifler
	Toplam Krediler/Toplam Aktifler	Net Dönem Karı/ Ortalama Özkaynak
	Takipteki Krediler/Toplam Krediler	Net Dönem Karı /Ortalama Ödenmiş Sermaye
	Duran Aktifler/Toplam Krediler	
	Likit Aktifler/Toplam Aktifler	
	Likit Aktif/Mevduat + Mevduat Dışı Kaynaklar	
Cingi ve Tarım	Toplam Aktifler	Toplam Kar
	Toplam Giderler	Toplam Kredi
		Toplam Mevduat
		Kredi Geri Dönüş Oranı
Elyasiani Mehdiian	Personel Sayısı	Toplam Gelir
	Sabit Varlık	
	Mevduat Sertifikası	
	Mevduat Sertifikası Dışı Mevduat	
Ferrier- Hirschberg	Personel Sayısı	Krediler
	Sabit Varlıklar	Bankalararası Mevduat
	Tüketici Mevduat Hesabı Sayısı	Yatırımlar
	Ticari Mevduat Hesabı Sayısı	Şube Sayısı
	Sınai Mevduat Hesabı Sayısı	
Ferrier-Lovell	Personel Sayısı	Vadesiz Mevduat Hesabı
		Vadeli Mevduat Hesabı
	Kira+Donanım Giderleri	Gayri Menkul Kredisi
		Tesis Kredisi
Malzeme Giderleri	Ticari Kredi	

Çizelge 5.4. VZA Kullanılarak Yapılan Etkinlik Analizlerinde Literatürde Kullanılan Girdi – Çıktılar

ARAŞTIRMACI	GİRDİLER	ÇIKTILAR
Kaya ve Doğan	Üretim Yaklaşımı	Üretim Yaklaşımı
	Personel Giderleri / Toplam Aktifler	Toplam Mevduat / Toplam Aktifler
	Diğer Faiz Dışı Giderler/Toplam Aktifler	Toplam Krediler / Toplam Aktifler
	Şube Başına Personel Sayısı	Aracılık Yaklaşımı
	Aracılık Yaklaşımı	Toplam Krediler / Toplam Aktifler
	Mevduat / Toplam Aktifler	
	Mevduat Dışı Yabancı Kaynaklar / Toplam Aktifler	Faiz Gelirleri /Toplam Aktifler
	Faiz Giderleri / Toplam Aktifler	
Kıllı Ve Atan	Toplam Özkaynaklar	Net Dönem Kar/Zararı
	Toplam Mevduatlar	
	Şube Sayısı	Toplam Krediler
	Personel Sayısı	
Köksal	Şube Sayısı	Net Dönem Karı
	Personel Sayısı	Toplam Krediler
	Toplam Aktifler	Toplam Mevduat
	Toplam Faiz Giderleri	Kredi Dönüş Oranı
Kurt	Toplam Aktifler	Net Kar
	Toplam Giderler	Toplam Kredi
	Kredi Dönüş Oranı	Toplam Mevduat
Önal ve Sevimeser	Mevduat	Krediler
	Faiz Giderleri	Faiz Gelirleri
	Faiz Dışı Giderleri	Faiz Dışı Gelirler
Özgür	Mevduat Toplamı	Kredi Toplamı
	Personel Giderleri	
	Faiz Giderleri	Faiz Gelirleri
ARAŞTIRMACI	GİRDİLER	ÇIKTILAR
Rangan et al.	Personel Sayısı	Gayri Menkul Kredisi
	Defter Değeri	Ticari Ve Sınai Krediler
	Mevduat Sertifikası	Tüketici Kredisi
Coşkun ve Balatan	Mevduat Ve Diğer Kaynaklar	Vadesiz Mevduat Vadeli Tasarruf Mevduatı Krediler Ve Benzeri Diğer Varlıklar
Taylor et al.	Toplam Mevduat	Toplam Gelir
	Toplam Faiz Dışı Gider	
Thompson et al	Personel Sayısı	Toplam Kredi
	Fiziki Sermaye	
	Yabancı Fonlar	Toplam Faiz Dışı Gelir
	Şube Sayısı Ve Mevduat	
Zaim	Personel Sayısı	Vadesiz Mevduat
	Faiz Giderleri	Vadeli Mevduat
	Amortisman	Kısa Dönemli Borç
	Malzeme Giderleri	Uzun Dönemli Borç
Dağ	Mevduat / Toplanan Fonlar	Krediler, Plasman Toplamı / Kullandırılan Fonlar
	Faiz Giderleri / Kâr Payı Giderleri	Faiz Gelirleri / Kâr Payı Gelirleri
	Personel Giderleri	Net Ücret Gelirleri

(Dağ, 2011, s. 66-69)

Çizelge 5.4. (devam) VZA Kullanılarak Yapılan Etkinlik Analizlerinde Literatürde Kullanılan Girdi – Çıktılar

Çalışmamızda VZA Window Modeli için gerekli girdi ve çıktı seti belirlenirken, yukarıdaki tabloda verilen, literatürdeki çalışmalar incelenerek, ilgili KVB'lerin 2010-2017 yılları arası dönem sonu bilançoları verilerine göre girdi-çıktılar oluşturulmuştur.

KVB olarak belirlenen katılım bankalarından Albaraka Türk, Kuveyt Türk, Türkiye Finans 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017 yılları, Ziraat Katılım Bankası ve Vakıf Katılım Bankası 2015 yılı ve sonrası yıllarda girdi- çıktı olarak belirlenen mali kalemlere sahiptirler. Bu yüzden 2010, 2011, 2012, 2013, 2014 yılları değerlendirmesi yapılırken girdi olarak; personel sayısı, şube sayısı, toplam aktifler, toplam öz kaynak, çıktı olarak ise net dönem kar- zararı ve toplam krediler kullanılacaktır. 2015, 2016, 2017 yılları arasında faaliyete başlayan Ziraat Katılım Bankası ve Vakıf Katılım Bankası ilgili yıllar verileri henüz oluşmadığı, kullanılan VZA Window yönteminde eksik veri ile değerlendirme yapılamayacağı için girdiler; toplam aktifler, toplam öz kaynak, çıktılar ise net dönem kar- zararı olarak kullanılacaktır.

GİRDİ	ÇIKTI
Personel Sayısı (I)	Net Dönem Kar-Zararı (O)
Şube Sayısı (I)	Toplam Krediler (O)
Toplam Aktifler (I)	
Toplam Özkaynak (I)	

Çizelge 5.5. 2010-2014 yılları arası VZA Window Analizi Girdi- Çıktıları

GİRDİ	ÇIKTI
Toplam Aktifler (I)	Net Dönem Kar-Zararı (O)
Toplam Özkaynak (I)	

Çizelge 5.6. 2015-2017 yılları arası VZA Window Analizi Girdi- Çıktıları

5.5.2. VZA Window Modeli Uygulama Sonuç ve Değerlendirme

2010-2017 yılları arası, Türkiye'deki katılım bankalarının performans değerlendirilmesinin yapıldığı bu tez çalışmasında ampirik uygulama gerçekleştirilirken KVB olarak belirlenen katılım bankalarının yılsonu bilanço verileri kullanılarak hesaplamalar yapılmıştır.

Uygulamada yazılım olarak, VZA Window modeli uygulamasını içeren DEA-Solver-Learning Version yazılımı kullanılmıştır. Verilerin excel dosyası olarak düzenlenmesi ile birlikte çalışmaktadır.

Uygulamada girdi yönlü VZA Window modeli kullanılarak çalışılmıştır.

5.5.2.1. VZA Window Analiz Sonuç ve Değerlendirme

	2010 Yılı	2011 Yılı	2012 Yılı	2013 Yılı	2014 Yılı
Albaraka Türk	1	1	1	1	1
Kuveyt Türk	0,96	1	0,94	0,90	1
Türkiye Finans	1	1	1	1	1

Çizelge 5.7. 2010-2014 Yılları VZA Window Analiz Sonuçları

Elde ettiğimiz bulgulara göre yıllar itibariyle bankaların etkinliği değerlendirildiğinde;

2010 yılında Albaraka Türk Katılım Bankası ve Türkiye Finans Katılım bankası 1 etkinlik değeriyle etkinliği sağlayan bankalardır. Kuveyt Türk Katılım Bankası ise 0,96 etkinlik değeri ile tam etkin olmayan bankadır.

2011 yılında Albaraka Türk Katılım Bankası, Kuveyt Türk Katılım Bankası ve Türkiye Finans Katılım Bankaları etkindir. 1 etkinlik değeri alan bu bankalar gösteriyor ki 2011 yılında faaliyette bulunan bütün katılım bankaları etkindir.

2012 yılında Albaraka Türk Katılım Bankası ve Türkiye Finans Katılım bankası 1 etkinlik değeriyle etkinliği sağlayan bankalardır. Kuveyt Türk Katılım Bankası ise 0,94 etkinlik değeri alarak 2011 yılında sağladığı etkinliği kaybetmiştir.

2013 yılında Albaraka Türk Katılım Bankası ve Türkiye Finans Katılım bankası 1 etkinlik değeriyle etkinliği sağlayan bankalardır. Kuveyt Türk Katılım Bankası 0,90 etkinlik değeri alarak 2012 yılı değerlendirmesine göre etkinliğini azaltmıştır.

2014 yılına geldiğimizde; Albaraka Türk Katılım Bankası, Kuveyt Türk Katılım Bankası ve Türkiye Finans Katılım bankası olmak üzere bütün bankalar etkin olmuştur. 2013 yılında 0,90 etkinlik değeri alan Kuveyt Türk Katılım Bankası etkinlik değerini 1'e yükselterek tam etkinliği sağlamıştır.

5.5.2.2. Analize Dahil Edilen Tüm Katılım Bankalarının 2010 Yılı Verileri Analizi

2010 Yılı	Şube Sayısı	Personel Sayısı	Toplam Aktifler	Toplam Özkaynak	Net Dönem Karı	Toplam Krediler
Maksimum	182	3399	10691860	1406096	205529	7975316
Minimum	109	2175	8406301	852635	134044	6270895
Average	144	2803,666667	9596238	1171805,333	166407	7072579,333
SD	29,87752779	500,2514923	935455,8515	233785,0694	29572,3899	699486,2004

Çizelge 5.8. Katılım Bankaları 2010 Yılı Girdi-Çıktı Verileri Maksimum-Minimum-Ortalama Değerleri

2010 Yılı	Şube Sayısı	Personel Sayısı	Toplam Aktifler	Toplam Özkaynak	Net Dönem Karı	Toplam Krediler
Şube Sayısı	1	0,99	0,98	0,94	0,99	0,99
Personel Sayısı	0,99	1	0,99	0,97	0,97	0,98
Toplam Aktifler	0,98	0,99	1	0,98	0,97	0,98
Toplam Özkaynak	0,94	0,97	0,98	1	0,91	0,93
Net Dönem Karı	0,99	0,97	0,97	0,91	1	0,99
Toplam Krediler	0,99	0,98	0,98	0,93	0,99	1

Çizelge 5.9. Katılım Bankalar 2010 Yılı Girdi ve Çıktıların Etkinlik Skorları

2010 yılında katılım bankalarının şube sayıları çıktı olarak belirlediğimiz verilere göre 0,99 etkinlik skoru olarak toplam krediler ve net dönem karına göre etkinlik derecesi yüksektir. Şube sayıları, girdiler içerisinde ise 0,99 etkinlik skoru olarak personel sayıları açısından etkinliği en fazla durumdadır.

Personel sayılar; girdileri içerisinde 0,99 skor olarak şube sayısı ve toplam aktifler, girdiler açısından da 0,98 skor olarak toplam kredilerde en yüksek etkinliği sağlamıştır.

Toplam aktifler, personel sayısı ve toplam kredilerde en yüksek etkinlik değerine sahiptir.

Toplam öz kaynaklar, 0,98 etkinlik skoru ile girdiler içerisinde toplam aktifler, 0,93 etkinlik skoru ile çıktılar içerisinde toplam krediler açısından en yüksek etkinliği sağlamıştır. 0,91 skoru alan dönem net karı göstermektedir ki; toplam öz kaynakların artışı, dönem net karının verimliliğini azaltmıştır.

5.5.2.3. Analize Dahil Edilen Tüm Katılım Bankalarının 2011 Yılı Verileri Analizi

2011 YILI	Şube Sayısı	Personel Sayısı	Toplam Aktifler	Toplam Özkaynak	Net Dönem Karı	Toplam Krediler
Max	182	3382	14897592	1613659	231587	10346545
Min	123	2601	10460885	1004251	160155	7264810
Average	161,6666667	3103	12962276,67	1351962,667	195594,6667	9290038
SD	27,35365099	355,7030597	1854979,616	256116,5175	29164,61025	1432500,828

Çizelge 5.10. Katılım Bankaları 2011 Yılı Girdi-Çıktı Verileri Maksimum-Minimum-Ortalama Değerleri

2011 YILI	Şube Sayısı	Personel Sayısı	Toplam Aktifler	Toplam Özkaynak	Net Dönem Karı	Toplam Krediler
Şube Sayısı	1	0,99	0,94	0,96	0,87	0,99
Personel Sayısı	0,99	1	0,93	0,97	0,89	0,99
Toplam Aktifler	0,94	0,93	1	0,83	0,66	0,94
Toplam Özkaynak	0,96	0,97	0,83	1	0,96	0,96
Net Dönem Karı	0,87	0,89	0,66	0,96	1	0,87
Toplam Krediler	0,99	0,99	0,94	0,96	0,87	1

Çizelge 5.11. Katılım Bankaları 2011 Yılı Girdi ve Çıktıların Etkinlik Skorları

2011 yılı verilerine baktığımız zaman, girdi ve çıktılar ortalama olarak artmıştır. Ancak buna rağmen girdilerin çıktılara göre verimliliğinde düşüş yaşanmıştır. Şube ve personel sayısındaki ortalama artış, toplam aktiflerdeki artış, net dönem karını azaltmaktadır. Bu durumda şube sayılarının artırılması katılım bankalarında bu dönem net dönem karı korelasyonunu azaltmıştır. Katılım bankaları net dönem karını arttırmak için uyguladığı politikada, şube sayısı artırımına dikkatli yapmalıdır. Toplam öz kaynakların ortalama artışı ise net dönem karına olumlu yansımıştır.

5.5.2.4. Analize Dâhil Edilen Tüm Katılım Bankalarının 2012 Yılı Verileri Analizi

	Şube Sayısı	Personel Sayısı	Toplam Aktifler	Toplam Özkaynak	Net Dönem Karı	Toplam Krediler
Max	221	3939	18910513	2125162	283573	12763400
Min	137	2758	12327654	1218333	191835	9058404
Average	192,6666667	3430,666667	16284890,33	1675844	241854,6667	11173221
SD	39,36439452	495,9464577	2847619,4	370256,7152	37909,09532	1557387,259

Çizelge 5.12. Katılım Bankaları 2012 Yılı Girdi-Çıktı Verileri Maksimum-Minimum-Ortalama Değerleri

	Şube Sayısı	Personel Sayısı	Toplam Aktifler	Toplam Özkaynak	Net Dönem Karı	Toplam Krediler
Şube Sayısı	1	0,96	0,98	0,86	0,92	0,95
Personel Sayısı	0,96	1	0,99	0,70	0,79	0,84
Toplam Aktifler	0,98	0,99	1	0,76	0,85	0,89
Toplam Özkaynak	0,86	0,70	0,76	1	0,99	0,97
Net Dönem Karı	0,92	0,79	0,85	0,99	1	0,99
Toplam Krediler	0,95	0,84	0,89	0,97	0,99	1

Çizelge 5.13. Katılım Bankalar 2012 Yılı Girdi ve Çıktıların Etkinlik Skorları

2012 yılında girdi ve çıktı verilerinde yaşanan ortalama değişiklikler 2010 yılına göre etkinliği düşük olan toplam aktif, net dönem karını arttırmıştır. Tablolar incelendiğinde görülüyor ki; toplam aktifler ve net dönem karında bir önceki yıl verilerine göre artış yaşanmıştır. Toplam aktiflerin net dönem karı etkinlik skorunun 0,66 'dan, 0,85 e yükselmesi ile 2012 yılında etkinlik skoru en fazla bu kalemlerde yaşanmıştır. Personel sayısı, net dönem karı etkinliği ise düşmüştür. 2012 yılında şube sayısı ile net dönem karı arasındaki korelasyona baktığımızda şube sayısındaki artış, net dönem karını arttırmıştır.

5.5.2.5. Analize Dahil Edilen Tüm Katılım Bankalarının 2013 Yılı Verileri Analizi

2013 YILI	Şube Sayısı	Personel Sayısı	Toplam Aktifler	Toplam Özkaynak	Net Dönem Karı	Toplam Krediler
Max	268	4642	25893542	2522381	329277	17447961
Min	167	3057	17216553	1497268	241409	11987580
Average	228,3333	3896,333	22745575	2107233	290343	15222816
SD	43,98737	650,4544	3922125,2	440589,9	36562,24	2340819,2

Çizelge 5.14. Katılım Bankaları 2013 Yılı Girdi-Çıktı Verileri Maksimum-Minimum-Ortalama Değerleri

2013 YILI	Şube Sayısı	Personel Sayısı	Toplam Aktifler	Toplam Özkaynak	Net Dönem Karı	Toplam Krediler
Şube Sayısı	1	0,96	0,99	0,93	0,87	0,92
Personel Sayısı	0,96	1	0,94	0,80	0,73	0,80
Toplam Aktifler	0,99	0,94	1	0,95	0,91	0,95
Toplam Özkaynak	0,93	0,80	0,95	1	0,99	0,99
Net Dönem Karı	0,87	0,73	0,91	0,99	1	0,99
Toplam Krediler	0,92	0,80	0,95	0,99	0,99	1

Çizelge 5.15. Katılım Bankaları 2013 Yılı Girdi ve Çıktıların Etkinlik Skorları

2013 yılı şube sayısı ile çıktılar arasında korelasyonu en yüksek olan toplam kredilerdir. Daha sonra çıktılar açısından korelasyonu en güçlü olan toplam öz kaynaklar olmuştur. Net dönem karı ve toplam krediler ile toplam öz kaynaklar arasındaki etkinlik skoru 0,99 ile korelasyonun yüksek olması bize göstermektedir ki; toplam öz kaynaklardaki artış, net dönem karı ve toplam kredilerdeki artış tetikler. 2013 yılı için çıktılar açısından en düşük etkinlik skorunu alarak korelasyonu en düşük olan girdi personel sayısı olmuştur.

5.5.2.6. Analize Dahil Edilen Tüm Katılım Bankalarının 2014 Yılı Verileri Analizi

2014 YILI	Şube Sayısı	Personel Sayısı	Toplam Aktifler	Toplam Özkaynak	Net Dönem Karı	Toplam Krediler
Max	308	5082	34008175	3153847	370450	23056422
Min	202	3510	23046424	1790927	252631	15474046
Average	263,3333	4356,667	30183130	2655881	319103	19701850
SD	44,85037	647,4758	5050763,4	613948	49274,09	3156475,6

Çizelge 5.16. Katılım Bankaları 2014 Yılı Girdi-Çıktı Verileri Maksimum-Minimum-Ortalama Değerleri

2014 YILI	Şube Sayısı	Personel Sayısı	Toplam Aktifler	Toplam Özkaynak	Net Dönem Karı	Toplam Krediler
Şube Sayısı	1	0,99	0,97	0,94	0,99	0,83
Personel Sayısı	0,99	1	0,93	0,88	0,99	0,75
Toplam Aktifler	0,97	0,93	1	0,99	0,96	0,93
Toplam Özkaynak	0,94	0,88	0,99	1	0,92	0,97
Net Dönem Karı	0,99	0,99	0,96	0,92	1	0,80
Toplam Krediler	0,83	0,75	0,93	0,97	0,80	1

Çizelge 5.17. Katılım Bankaları 2014 Yılı Girdi ve Çıktıların Etkinlik Skorları

2014 yılı girdi ve çıktı korelasyonları bir önceki yıla göre yükselmiştir. Şube ve personel sayısı net dönem karı korelasyonu 0,99 etkinlik skoru ile en yüksek korelasyonu göstermektedir. Bu durum göstermektedir ki; 2014 yılı verilerine göre katılım bankalarının faaliyetleri genel olarak yüksek performans göstermektedir. Personel sayısı toplam krediler arasındaki korelasyon ise azalmıştır.

	2015 Yılı	2016 Yılı	2017 Yılı
Albaraka Türk	1	0,68	0,65
Kuveyt Türk	0,98	1	1
Türkiye Finans	0,60	0,68	0,81
Vakıf Katılım	1	0,36	0,88
Ziraat Katılım	0	0,34	0,93

Çizelge 5.18. 2015-2016-2017 Yılları VZA Window Analiz Sonuçları

Yapılan hesaplama ile elde edilen etkinlik skorları değerlendirildiğinde 2015 yılında Albaraka Türk Katılım Bankası ve Vakıf Katılım Bankası tam etkin bankalardır. Kuveyt Türk Katılım Bankası ise 0.98 etkinlik skoru olarak etkinlik derecesine en yakın performansı gösteren banka olmuştur. Türkiye Finans Katılım Bankası 0.60 etkinlik skoru ile etkinliği az olan banka, Ziraat Katılım Bankası ise 0 etkinlik skoru

alan etkin olmayan bankadır. Ziraat Katılım Bankasının 2015 yılı bilanço verilerine baktığımız zaman net dönem zararının olduğu görülmektedir. Aynı yıl diğer katılım bankalarının net dönem karları varken Ziraat Katılım Bankasının zarar etmesi 2015 yılı için katılım bankaları arasında etkin olmamasına neden olmuştur.

2016 yılında sadece Kuveyt Türk Katılım Bankası etkin banka olmuştur. 2015 yılında Albaraka Türk Katılım Bankası ve Vakıf Katılım Bankası tam etkinliği kaybetmiştir. Etkinlik skoru en düşük olan banka ise Ziraat Katılım Bankası olmuştur. Bir önceki yıla göre tam etkinliğini kaybeden bankaların ek olarak sunduğumuz girdi- çıktı kalemlerindeki verilerine bakıldığında bu bankaların net dönem karında azalmalar olduğu görülmektedir. 2015 yılında 0 etkinlik skoru ile etkin olmayan Ziraat Katılım Bankası etkinlik skorunu 0.34 e yükseltmiştir. Bu durumun sebebi 2015 yılında zarar eden, net dönem zararı bulunan Ziraat Katılım Bankası'nın 2016 yılında kar elde ederek net dönem karını arttırması olarak değerlendirilebilir. Türkiye Finans Katılım Bankası net dönem karına baktığımızda 2016 yılında artış yaşanmıştır. Bu durum etkinlik skorunun 0,60'tan 0,68'e yükselmesini sağlamıştır.

2017 yılında etkinliğini devam ettiren banka Kuveyt Türk Katılım Bankası olmuştur. Albaraka Türk Katılım Bankası, dönem net karını 2016 yılına göre artmasına rağmen, etkinliği azalmıştır. Aynı dönemde Albaraka Türk Katılım Bankası'nın toplam aktifler ve toplam öz kaynaklarını arttırdığı görülmektedir.

Diğer bankalar ise tam etkin olmamalarına rağmen bir önceki yıla göre etkinlik skorlarını arttırmışlardır. Faaliyete başladığı yılda net dönem zararı olan ve etkinlik skoru 0 olan Ziraat Katılım Bankası etkinlik skorunu en fazla arttıran ve etkinliğe en yakın olan banka olmuştur. 2017 yılı Ziraat Katılım Bankası verilerine bakıldığı zaman toplam aktifler ve toplam öz kaynaklarının bir önceki yıla göre iki kat, dönem net karının ise bir önceki yıla göre üç kat arttığı görülmektedir.

5.5.2.7. Analize Dahil Edilen Tüm Katılım Bankalarının 2015 Yılı Verileri Analizi

2015 YILI	Toplam Aktifler	Toplam Özkaynak	Net Dönem Karı
Max	42052507	3402490	444681
Min	862030	664530	-11982
Average	22646054	2077072	209863,6
SD	17729757	1172797	167530,9

Çizelge 5.19. Katılım Bankaları 2015 Yılı Girdi-Çıktı Verileri Maksimum-Minimum-Ortalama Değerler

2015 YILI	Toplam Aktifler	Toplam Özkaynak	Net Dönem Karı
Toplam Aktifler	1	0,97	0,94
Toplam Özkaynak	0,97	1	0,90
Net Dönem Karı	0,94	0,90	1

Çizelge 5.20. Katılım Bankaları 2015 Yılı Girdi ve Çıktıların Etkinlik Skorları

5.5.2.8. Analize Dahil Edilen Tüm Katılım Bankalarının 2016 Yılı Verileri Analizi

2016 YILI	Toplam Aktifler	Toplam Özkaynak	Net Dönem Karı
Max	48476955	3912064	541966
Min	4681933	764621	19016
Average	26555370	2299142	221101,4
SD	17289077	1329733	192724,7

Çizelge 5.21. Katılım Bankaları 2016 Yılı Girdi-Çıktı Verileri Maksimum-Minimum-Ortalama Değerleri

2016 YILI	Toplam Aktifler	Toplam Özkaynak	Net Dönem Karı
Toplam Aktifler	1	0,97	0,95
Toplam Özkaynak	0,97	1	0,93
Net Dönem Karı	0,95	0,93	1

Çizelge 5.22. Katılım Bankaları 2016 Yılı Girdi ve Çıktıların Etkinlik Skorları

5.5.2.9. Analize Dahil Edilen Tüm Katılım Bankalarının 2017 Yılı Verileri Analizi

2017 YILI	Toplam Aktifler	Toplam Özkaynak	Net Dönem Karı
Max	57123095	4591151	673991
Min	13210145	1107885	138132
Average	31998671	2728964	316695,6
SD	16515267	1391869	197089,8

Çizelge 5.23. Katılım Bankaları 2017 Yılı Girdi-Çıktı Verileri Maksimum-Minimum-Ortalama Değerleri

2017 YILI	Toplam Aktifler	Toplam Özkaynak	Net Dönem Karı
Toplam Aktifler	1	0,94	0,93
Toplam Özkaynak	0,94	1	0,91
Net Dönem Karı	0,93	0,91	1

Çizelge 5.24. Katılım Bankaları 2017 Yılı Girdi ve Çıktıların Etkinlik Skorları

2015-2016-2017 yıllarına baktığımızda yukarıdaki çizelgeler doğrultusunda girdi olan toplam aktif ve toplam öz kaynakların çıktı olarak aldığımız net dönem karına göre korelasyonunun en güçlü olduğu yıl 2016 yılı olmuştur. 2016 yılında toplam aktiflerin net dönem karı etkinlik skoru 0,95'tir. Toplam öz kaynak, net dönem karı etkinlik skoru ise 2016 yılında 0,93 olarak gerçekleşmiştir. Bu durumun katılım bankacılığı sektörüne yeni katılan Vakıf katılım ve Ziraat Katılım Bankaları verilerinin 2016 yılında katılım bankacılığı sektörünü olumlu etkilemesidir.

6. SONUÇ

Bankacılık faaliyetleri insanlık tarihi itibari ile ticaretin başladığı günlerden bu güne kadar hep önemini arttırmıştır. Gerek yatırımcılar açısından fon elde etme, gerekse finansal ilişkilerde ticari olarak güvene dayalı üretkenliğin tesisi noktasında bankaların yeri ayrıdır. Bankalar ilk oluşum dönemlerine bakıldığı zaman dini etkiler ve kurumlar ile birlikte gelişimini sürdürmüştür. İlk çağ dönemlerinde insanların ellerinde sermaye olarak kabul edilecek varlıklarını güvenlik amaçlı emanet ettikleri mabetlerden, semavi dinlerdeki faiz yasaklarına kadar, oluşum sürecinde dini etkilerin sürekli görüldüğü bankacılık sektörü günümüzde de semavi dinlerdeki faiz yasağı altında gelişimini sürdürür.

Ülkemizde 1983 yılında özel finans kurumları adıyla bankacılık sektörüne giren katılım bankaları, faiz hassasiyeti olan kesimin atıl durumda bulunan fonlarını ekonomiye kazandırmak, İslam ülkeleri ile olan ticareti canlandırmak, finans sistemi içerisindeki bankacılık faaliyetlerini çeşitlendirmek gibi birçok önemli faaliyeti yerine getirmektedir. Katılım bankaları, fon toplama ve fon kullandırma yöntemleri, bankacılık enstrümanlarının farklılık ve çeşitliliği ile mevduat bankalarından ayrılmaktadır. Aynı zamanda mevduat bankalarının ülkemizdeki finansal temeli katılım bankalarından daha eskiye dayanmaktadır. Bu durum mevcut mevduat bankalarının daha köklü ve sağlam temelde olmasını sağlar. Katılım bankaları ülkemizde tüm sektörlerde olduğu gibi bir rekabet ortamında faaliyet gösterir. Rekabetin olduğu yerde etkin faaliyet yürütmek için ise bankaların performanslarının değerlendirilmesi, rekabet edebilmek için faaliyetlerini çeşitlendirmesi gerekmektedir. Katılım bankaları, ülkemizde bankacılık sektörü içerisinde faaliyette bulunurken aynı zamanda farklılıkları dolayısıyla mevduat bankaları ile rekabet halindedir.

Çalışmamızda performans değerlendirmesi yapılırken, Türkiye’de bulunan mevduat bankaları performansına göre değil, sadece katılım bankalarının, katılım bankacılığı sektörü performans değerlendirmesi yapılmıştır. Çalışmamızda sadece katılım bankalarının birbirlerine göre performans mukayesesinin yapılmasının sebebi; mevduat bankalarının ülkemizde faaliyet gösteren katılım bankalarından daha etkin ve büyük olması dolayısı ile daha etkin çıkma durumları göz önüne alınmıştır.

2010-2017 yılları arası Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankalarının performansını değerlendirdiğimiz çalışmamızda; eğitim, sağlık, üretim, bankacılık, finans gibi birçok sektörün performans ölçümünde kullanılan VZA kullanılmıştır.

Veri zarflama analizi ile KVB etkinlikleri belirlenir. Etkin olmayan KVB belirlendikten sonra iyileştirmeler yapılarak belirli öneriler ortaya atılır. Bu öneriler yöneticilerin belirli önlemler alarak yeni politikalar geliştirmesine yardımcı olur. VZA etkinlik ölçümünde oluşturulan karar verme birimlerine ait girdi ve çıktıları kullanarak etkinliğin ölçüldüğü, kullanılan girdiler ile en iyi çıktıya ulaşmayı hedefleyen, analiz yöntemidir. Çalışmamızda VZA Window yöntemi kullanılmıştır. Window yöntemi ile KVB birbirinden farklı dönemlerde ele alınarak değerlendirme yapılır ve böylece değerlendirilen birimin performansı yıllar itibari ile ortaya konulur.

2010-2017 yıllarında Türkiye’de faaliyet gösteren bankalar değerlendirildiğinde; Albaraka Türk Katılım bankası yıllar itibari ile en fazla etkin olan banka olmuştur. Daha sonra Türkiye Finans Katılım Bankası en etkin bankadır. 2015 yılında etkin olmayan Ziraat Katılım Bankası, 2017 yılına geldiğimizde aynı dönem faaliyete başlayan Vakıf Katılım Bankasından daha etkin hale gelmiştir. 2015 yılında net dönem zararı ile 0 etkinik skoru alan Ziraat Katılım Bankası göstermiştir ki; çalışmamızda belirlediğimiz girdi ve çıktılar içerisinde bankaların etkinliğini en fazla etkileyen çıktı, net dönem karı olmuştur. Bankaların yıllar itibariyle değişiklik gösteren etkinlik dereceleri, bankaların her yıl gerçekleştirmiş oldukları faaliyetlere bağlı olarak bilançolarında gerçekleşen finansal değişikliklerle alakalıdır.

Yıllar itibari ile bakıldığı zaman hesaplama verilerinin genel değerlendirmesi yapılırken ilk olarak belirtilmesi gereken, girdilerin çıktılar üzerindeki etkilerinin diğer girdilerle birlikte değerlendirilmesi gerekliliği söz konusudur. Genel olarak şube sayısı ve personel sayısındaki artış, toplam kredilerde de artış olduğu durumlarda net dönem karını arttırmaktadır. Şube sayısı ve personel sayısı artışı ile katılım bankaları müşterilerine ulaşarak müşteri portföyünü genişletmektedir. Bir katılım bankasının toplam kredilerinin artışı, net dönem karında ortalama artışı sağlar. Böylece katılım bankalarının genel verimliliği de artmaktadır. Bankanın toplam öz kaynaklarını arttırmasının net dönem karı açısından oransal olarak banka performansını daha az etkilediği görülmüştür. Performans artırımı için

katılım bankaları, daha fazla öz kaynak arttırmak yerine şube ve personel sayısını arttırarak daha fazla müşteriye ulaşmalı ve toplam kredilerini arttırmalıdır.

Çalışmamızda belirlenen karar verme birimlerinde yapılan değişiklikler ve girdi-çıktıların farklı bilanço kalemlerinden seçilmesi ile yapılan VZA performans değerlendirmesi sonuçları farklılık gösterebilir. Bu durum VZA performans değerlendirmesinin çeşitlilik sağlayarak performans artırma yöntemlerinde uygulamalar açısından birden fazla yönetim ve finans politikası üretmemize kolaylık sağlamaktadır.

Katılım bankacılığı sektöründe performans değerlendirmesine yönelik literatürde yapılan çalışmalara bakıldığında genel itibari ile katılım bankalarının mevduat bankaları ile mukayesesi üzerinden etkinlik düzeyi belirlenmeye çalışıldığı görülmektedir. Yapmış olduğumuz bu çalışmada, katılım bankacılığı sektörünü mevduat bankalarıyla mukayese etmek yerine, kendi iç dinamizmiyle gelişimini sürdürmesi adına performans değerlendirmesini yapmış bulunmaktayız. Gelecekte katılım bankaları performansı ile alakalı yapılacak çalışmaların, katılım bankacılığı sektörü üzerinde farklı performans değerlendirme yöntemleri kullanılarak, etkinliği arttıracak önerilerin çeşitlendirilmesi katılım bankacılığının gelişim sürecini daha doğru takip etmemizi ve literatüre bu yönde katkı sağlamamızı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Abdilahı, O. İ. (2015). Faizsiz Bankacılık ve Faizsiz Fon Kaynağı Aracı Olarak Sukukun Yeterliliği Üzerine Bir Çalışma. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Abdullah, D. (2010, Ekim). Modern Bir Finansal Araç Olarak Sukuk ve Fıkhi Açısından Tahlili. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*(16).
- Akgüç, D. (2011). *Ticaret Bankalarının Yönetimi*. İstanbul: Arayış Basım Yayıncılık.
- Aktaş, H. (2001). İşletme Performansının Ölçülmesinde Veri Zarflama Analizi Yaklaşımı. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 7(1), 165-167.
- Aktepe, E. (2010). *İslam Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık*. İstanbul: Bilge Kitapevi.
- Aktepe, İ. E. (2013). *Sorularla Katılım Bankacılığı*. İstanbul: Erkam Matbaası.
- Alrıfai, T. (2017). *İslami Finans ve Yeni Finansal Sistem*. Ankara: Buzdağı Yayınevi.
- Altan, M. (2001). *Foksiyonlar ve İşlemler Açısından Bankacılık*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Arabacı, N. (2007, Şubat). Katılım Bankalarının Türkiye'de Bankacılık Sektöründeki Yeri, İşleyişi ve Performans Analizi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, 16. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arslan, R. ve Hotamışlı, M. (2007). Türk Bankacılık Sisteminde Kurumsal Çevrenin Bankanın Yapı ve Uygulamaları Üzerinde Oluşturduğu Teşvik ve Kısıtlamalar. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 14(1).
- Artun, T. (1983). *İşlevi- Gelişimi- Özellikleri ve Sorunlarına Türkiye'de Bankacılık*. Ankara: Tekin Yayınevi.
- Avcı, T. ve Aktaş, M. (2015).). Katılım Paylarının Kar Payı Ödemeleri İle Mevduat Bankalarının Faiz Ödemelerinin Birbirlerine Yakın Olmalarının Araştırılması. *8(4)*, 43. Niğde: Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.
- Avcu, E. C. (2015). *Katılım Bankacılığı ve Sukuk Modelleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 12. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aypek, N. (1988). *Türk Sermaye Piyasasında Özel Finans Kurumlarının Yeri ve İşleyişi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 47-48. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Bağcı, H. (2013). *Ticari Bankalar İle Katılım Bankalarının Karlılık Performanslarının Topsis Yöntemi ile Karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi.
- Bakırcı, F. (2006). *Üretimde Etkinlik ve Verimlilik Ölçümü Veri Zarflama Analizi Teori ve Uygulama*. Ankara: Atlas Yayınları.
- Başgümüş, A. (1997). *Özel Finans Kurumlarının Sermaye Piyasası İçindeki Yeri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Başkaya, D. ve Avcı, A. B. (2011). *Veri Zarflama Analizi*. Bursa: Dora Basım-Yayın-Dağıtım.
- Başoğlu, U., Ceylan, A. ve Parasız, İ. (2009). *Finans (Teori- Kurum- Uygulama)*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Bay, M. (2009). *Bankacılık Sektöründe Veri Zarflama Analizi Yöntemini Kullanarak Verimlilik Araştırması*. Yayınlanmamış Doktora Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baykara, H. V. (2012). *Katılım Bankalarında Etkinlik ve Verimlilik Analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Behdioğlu, Y. ve Özcan, A. (2009). Veri Zarflama Analizi ve Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3.
- Berberoğlu, H. (2002). *Nakit Yönetimi, Özel Finans Kurumları Açısından Teorik ve Uygulamalı Bir Yaklaşım*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bilge, F. (2015, Ocak). *Dünya'da ve Türkiye'de Faizsiz Bankacılık Uygulamaları ve 2008 Küresel Finans Krizi Sürecinde Faizsiz Bankaların ve Konvansiyonel Bankaların Performansı Üzerine Bir Analiz*. Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, 6. Düzce: Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Büyükdenez, A. (2000). *Faizsiz Finans Kurumlarının Mali Sistem İçindeki Yeri ve Çalışma Prensipleri, Türkiye'de Özel Finans Kurumları Teori ve Uygulama*. İstanbul: Albaraka Türk Yayınları.
- Canbaz, M. F. (2013). *Katılım Bankacılığının Türk Bankacılık Sistemi İçindeki Yeri, Çalışma Şekli, Enstrümanları ve Performans Analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli & İstanbul: Kırklareli Üniversitesi/ Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Charnes, A. (1985). A Developmental Study of Data Envelopment Analysis in Measuring The Efficiency of Maintenance Units in U. S. Air Forces. *Annals of Operations Research*, (2).

- Chen, Y. and Gren, N. (2009). Efficiency Persistence Of Bank and Thrift Ceos Using Data Envelopment Analysis. *Computers and Operation Research*(36).
- Cingi, S. ve Tarım, A. (2000). *Türk Banka Sisteminde Performans Ölçümü Dea-Malmquist Tfp Endeksi Uygulamaası*.
- Cook, D. and Joe, Z. (2005). *Modeling Performance Measurement Applications and Implementation Issues In Dea*.
- Cooper, W. W., Seifor, L. M. and Tone, K. (2007). *Data Envelopment Analysis - A Comprehensive Text with Models, Applications, References and DEA-Solver Software*. Springer.
- Coşan, Ş. (2016). *Kurumsal ve Ticari Bankacılık Açısından Katılım Bankalarının Etkinliğinin Ölçülmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Coşkun, A. (2008). *Katılım Bankalarının Bankacılık Sektöründeki Yeri ve Önemi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çakır, S. (2011). *Kamu Şeker Fabrikalarında Etkinlik Ölçümü: Vza Malmquist Tfv Uygulaması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çivi, H. (1985). *Türkiye'de Bankacılık*. Ankara: Fon Matbaası.
- Çoban, Y. (2016). *Türkiye'de Katılım Bankacılığı ve Finans Sektöründeki Yeri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Araştırmaları Enstitüsü .
- Çobanoğlu, Ş. (2013). *İslam Ekonomisi*. İstanbul: Yediveren Yayınları.
- Çolak, Ö. F. (2005). *Finansal Piyasalar ve Para Politikası* (4. Baskı b.). Ankara: Nobel Yayınları.
- Dağ, S. (2011). *Türkiye'deki Katılım ve Mevduat Bankaları Etkinliklerinin Veri Zarflama Analizi Yöntemiyle Karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Demirci, A. (2012). OECD Üyesi Ülkelerin Ekonomik Ve Sosyal Etkinliklerinin Veri Zarflama Analizi Yöntemiyle Belirlenmesi. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (1982). *Kuran-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Doğan, S. (2008). *Katılım Bankaları ve Ekonomiye Etkileri: Türkiye Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Dursun, F. (2013). *Veri Zarflama Analizi ve Çağrı Merkezleri Etkinlik Kıyaslaması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ekici, M. M. (2007). *Türkiye’de Katılım Bankacılığı Uygulaması ve Katılım Bankalarının Müşteri Özellikleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Emeç, Ö. (2014). *Katılım Bankacılığının Tarihi ve Geleceği*. Tezsiz Yüksek Lisans Programı Yayınlanmamış Bitirme Tezi, İstanbul Şehir Üniversitesi, İstanbul.
- Erdogan, D. (2011). *Katılım Bankacılığı ve Türk Ekonomisine Katkıları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.
- Erkorol, G. (2012). *Veri Zarflama Analizi İle Etkinlik Ölçümü Ve Sektörel Bir Uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Erol, H. M. (2006). *Dünya’da ve Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Gelişimi ve Türkiye’de Kamu Bankalarının Yeniden Yapılandırılması*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Erpolat, S. (2011). *Veri Zarflama Analizi (Ağırlık Kısıtlamasız, Ağırlık Kısıtlamalı, Şans Kısıtlı, Bulanık) Türkiye’deki Özel Bütçeli İdarelerin Etkinlik Analizi (1. Basım)*. İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Erşin, F. (2014). *Küresel Finans Krizinin Türk Bankacılık Sisteminde Ölçek Etkinliği Üzerine Etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Ankara.
- Eyüpgiller, S. (1999). *Çağdaş Banka İşletmeciliği*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Göçmen-Yağcılar, D. (2011). *Türk Bankacılık Sektörünün Rekabet Yapısının Analizi*. Ankara: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu.
- Göçmen-Yağcılar, G. (2011). *Türk Bankacılık Sektörünün Rekabet Yapısının Analizi*. Ankara: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu.
- Gödeş, M. (2016). *Basel-III Kriterlerinin Katılım Bankacılığına Etkileri: Türkiye Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.
- Gümüş, Y. S. (2014). *Bankacılıkta Pazarlama*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Günel, D. M. (2001). *Türk Bankacılık Sektörünün Sorunları ve Geleceği*. Ankara: Ankara Ticaret Odası.
- Güney, A. (2012). *Banka İşlemleri*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Güngören, M. (2011). *Katılım Bankalarında Menkul Kıymet İhracının (Seküritizasyon) Yapısal Farklılık Gösteren Finansal Piyasalarda Uyum Modellemesi: Sukuk Örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Güran, M. C. ve Cingi, S. (2002). Devletin Ekonomik Müdahalelerinin Etkinliği. *Akdeniz*, 66.

Haziroğlu, T. (2015). *Katılım Ekonomisi ve Katılım Bankacılığı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İnternet: *5411 Sayılı Bankacılık Kanunu*. <https://www.bddk.org.tr/Mevzuat-Kategori/Kanunlar/1> adresinden 6 Haziran 2019 tarihinde alınmıştır.

İnternet: *Albaraka Katılım Bankası Web*: <https://www.albaraka.com.tr/albarakayitaniyin.aspx> adresinden 6 Haziran 2019 tarihinde alınmıştır.

İnternet: *Bank Asya Web*: [www.bankasya.com.tr: http://www.bankasya.com.tr/yatirimci-iliskileri-kisaca-bank-asya.aspx](http://www.bankasya.com.tr/yatirimci-iliskileri-kisaca-bank-asya.aspx) adresinden 6 Haziran 2019 tarihinde alınmıştır.

İnternet: *Katılım Bankacılığı Sistemi Çalışma Esasları-www.albaraka.com.tr*. www.albaraka.com.tr: https://www.albaraka.com.tr/pdf/Katilim_Bankaciligi_Sistemi_Nedir_.pdf adresinden 6 Haziran 2019 tarihinde alınmıştır.

İnternet: *Kuveyt Türk Web*: <https://www.kuveytturk.com.tr/hakkimizda/kuveyt-turk-hakkinda/gecmisten-bugune-kuveyt-turk> adresinden 6 Haziran 2019 tarihinde alınmıştır.

İnternet: *Web*: <http://www.bddk.org.tr>: <http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/default.aspx> adresinden 20 Mart 2019 tarihinde alınmıştır.

İnternet: *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Tarihçesi ve Görevleri*. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası [Web: https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/e6ccf55f-b2ac-4153-8d5a-c7ba61afa053/TCMB+TK+BASKI+WEB.pdf?MOD=AJPERES&CVID=](https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/e6ccf55f-b2ac-4153-8d5a-c7ba61afa053/TCMB+TK+BASKI+WEB.pdf?MOD=AJPERES&CVID=) adresinden 6 Haziran 2019 tarihinde alınmıştır.

İnternet: *Türkiye Finans Web*: www.turkiyefinans.com.tr: <https://www.turkiyefinans.com.tr/tr-tr/hakkimizda/turkiye-finansi-taniyin/Sayfalar/turkiye-finansi-taniyin.aspx> adresinden 2 Şubat 2019 tarihinde alınmıştır.

İnternet: *Vakıf Katılım Web*: www.vakifkatilim.com.tr: <https://www.vakifkatilim.com.tr/tr/hakkimizda> adresinden 16 Ocak 2019 tarihinde alınmıştır.

İnternet: *Ziraat Katılım* Web: www.ziraatkatilim.com.tr:
<http://www.ziraatkatilim.com.tr/bankamiz/Sayfalar/hakkimizda.aspx>
adresinden 29 Ocak 2019 tarihinde alınmıştır.

Kale, S. (2009). *Veri Zarflama Analizi İle Banka Şubelerinin Performansının Ölçülmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kadir Has Üniversitesi.

Karakoç, Y. (2011). *Türk Bankacılık Sisteminde Katılım Bankacılığının Yeri ve İşleyişi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, İstanbul.

Karakuş, A. (2006). *İslam Hukuk Kaynaklarındaki Faiz Kavramının Modern Ekonomi Bağlamında Yeniden Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karhan, C. (2015). *Katılım Bankacılığı ve Türkiye'deki Katılım Bankalarının Etkinlik ve Verimliliklerinin Ölçülmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Kaya, D. F. (2014). *Bankacılık Giriş ve İlkeleri*. İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım.

Kaya, Ö. (2010). *Katılım Bankacılığının Gelişimi Ve Türk Bankacılık Sistemi İçerisindeki Etkinliğinin Araştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kecek, G. (2010). *Veri Zarflama Analizi Teori ve Uygulama Örneği*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Kılıncı, Ö. F. (2014). *Türkiye'de Katılım Bankacılığı ve Müşteri Tercih Kriterleri Üzerine Bir Uygulama: Isparta İli Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Isparta.

Korukçu, Ü. (1998). *Bankacılığın tarihsel gelişimi, Kırkıncı Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi*. Ankara: Bankalar Birliği Yayınları.

Kurşun, S. (2016). *Veri Zarflama Analizi İle Performans Değerlendirme: Katılım Bankacılığı Sektöründe Bir Uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi Endüstri Mühendisliği Anabilim Dalı.

Kutval, Y. (2014). *Katılım Bankacılığının Gelişimive Türkiye Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 25. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Mollavelioğlu, Y. M., Mihci, P. H. ve Taşdoğan, Y. C. (2014). Türkiye'nin Kentsel Çevresel Sürdürülebilirliğinin Kategorik Veri Zarflama Analiziyle Değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 69(1).

- Oksay, S. (2003, ocak). Türk Bankacılık Sisteminin Gelişiminin Dünya Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler Işığında Değerlendirilmesi ve Günümüzde Yaşanan Yapısal Sorunların Tespiti: 1908-1980 Dönemi. *Banka, Mali ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, (1), 48.
- Öçal, T. ve Çolak, F. (1988). *Para-Banka*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Özgür, E. (2007). *Katılım Bankalarının Finansal Etkinliği ve Mevduat Bankalarıyla Rekabet Edebilirliği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Öztin, A. (1989). *100 Soruda Türkiye’de Bankacılık*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Öztürk, Y. ve Güven, Ö. F. (2014). *Bankacılık ve Sigortacılıkta Pazarlama*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Özulucan, D. A. ve Özdemir, F. S. (2010). *Katılım Bankacılığı*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Parasız, İ. (1997). *Para, Banka ve Finansal Piyasalar: Teori ve Politika*. Bursa, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Parasız, İ. (2000). *Modern Bankacılık: Teori ve Uygulama*. İstanbul: Banksis Yayınları.
- Paya, M. (2001). *Makro İktisat*. İstanbul: Filiz Kitapevi.
- Pehlivan, Y. P. (2016, Nisan). Türkiye’de Katılım Bankacılığı ve Bankacılık Sektöründeki Önemi. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, (31).
- Serkan , P. (2010). *Bir İşletmede Makina Etkinliğinin VZA ile Ölçümü ve Toplam Üretken Bakım Yönteminde Kullanımı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Seyrek, H. İ. ve Ata, A. (2010). Veri Zarflama Analizi Ve Veri Madenciliği İle Mevduat Bankalarında Etkinlik Ölçümü. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar*, 4(2).
- Şıraz, S. E. (2014). *Tedarikçi Kriterlerinin Tedarikçinin Seçiminde Bütünleşik Bulanık Topsis- Bulanık VZA Yaklaşımı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şahan, A. (2015). *Katılım Bankacılığının Gelişimi Türkiye’deki Durumu ve Kullanılan Yöntemler (Murabaha)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Şahin, E. (2007). *Türkiyede Düünden Bugüne Katılım Bankaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Takan, M. (2002). *Bankacılık Teori Uygulama ve Yönetim*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Takan, M. ve Boyacıoğlu, M. A. (2011). *Bankacılık Teori Uygulama ve Yöntem*. Konya: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Tarım, A. (2001). *Veri Zarflama Analizi Matematiksel Programlama Tabanlı Görelî Etkinlik Ölçüm Yaklaşımı*. Ankara: Sayıştay Yayınları.
- Taşdoğan, C., Mollavelioğlu, M., Şükrü, M. ve Mıhçı, H. (2014, June). Environmental Efficiency Analysis in OECD Countries. *Ekonomista*, 3.
- Taşköprü, V. (2014). *Klasik Veri Zarflama Analizi İle Kategorik Veri Zarflama Analizini Modellerinin Enerji Verimliliği Üzerinde Karşılaştırmalı İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Tuhan, A. (2014). *Katılım Bankacılığı ve Türkiye Uygulamaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bilecik: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi.
- Tunay, D. B. (2005). *Finansal Sistem Yapısı, İşleyişi, Yönetimi ve Ekonomisi*. İstanbul: Birsen Yayınevi.
- Tunç, H. (2010). *Katılım Bankacılığı*. İstanbul: Nesil Yayınları.
- Turdi, M. A. (2016). *Perakende Magaza Zincirlerinin Verimliliklerinin Karşılaştırılmasında Veri Zarflama Analizi (VZA) Yönteminin Uygulaması-İstanbul Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Türkiye Bankalar Birliği. (2008). *50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye'de Bankacılık Sistemi "1958-2007"*. TBB Yayınları.
- Türkmenoğlu, R. E. (2007). *Katılım Bankacılığı ve Türkiye'deki Finansal Yapı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Ustaoğlu, D. (2014). *Türkiye'de Katılım Bankacılığı Sektördeki Yeri ve Önemi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın.
- Vurucu, M. ve Arı, M. U. (2015). *Bankacılık Ürün ve Hizmetleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yanpar, A. (2015). *İslami Finans İlkerler, Araçlar ve Kurumlar*. İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Yardımcıoğlu, M. ve Büyükşalvarcı, A. (2007, Temmuz-Aralık). Bankacılık Sektörü Pratiğinde Faaliyet Tabanlı Maliyet Sistemi. *Maliye Dergisi*.
- Yavuz, İ. (2001). *Sağlık Sektöründe Etkinlik Ölçümü (Veri Zarflama Analizine Dayalı Bir Uygulama)*. Ankara: MPM Yayınları.

Yılmaz, O. N. (2010). *Faizsiz Bankacılık İlkeleri ve Katılım Bankacılığı*. Katılım Bankalar Birliği Yayınları.

Yolalan, R. (1993). *İşletmelerarası Görelilik Ölçümü*. Ankara: MPM Yayınları.

Yüksel, A. ve Yüksel, Ü. (2004). *Bankacılık Hukuku ve İşletmesi*. İstanbul: Beta Yayınevi.

Ek-1. KVB Girdi ve Çıktılar

Türkiye'de Faaliyet Gösteren Katılım Bankaları 2010 Yılı Verileri (Girdi ve Çıktılar)

2010 Yılı	(I)Şube Sayısı	(I)Personel Sayısı	(I)Toplam Aktifler (Bin TL)	(I)Toplam Öz Kaynak (Bin TL)	(O)Net Dönem Karı (Bin TL)	(O)Toplam Krediler (Bin TL)
Albaraka Türk	109	2.175	8.406.301	852.635	134.044	6.270.895
Kuveyt Türk	141	2.837	9.690.553	1.256.685	159.648	6.971.527
Türkiye Finans	182	3.399	10.691.860	1.406.096	205.529	7.975.316

Türkiye'de Faaliyet Gösteren Katılım Bankaları 2011 Yılı Verileri (Girdi ve Çıktılar)

2011 Yılı	(I)Şube Sayısı	(I)Personel Sayısı	(I)Toplam Aktifler (Bin TL)	(I)Toplam Öz Kaynak (Bin TL)	(O)Net Dönem Karı (Bin TL)	(O)Toplam Krediler (Bin TL)
Albaraka Türk	123	2.601	10.460.885	1.004.251	160.155	7.264.810
Kuveyt Türk	180	3.326	14.897.592	1.437.978	195.042	10.258.759
Türkiye Finans	182	3.382	13.528.353	1.613.659	231.587	10.346.545

Türkiye'de Faaliyet Gösteren Katılım Bankaları 2012 Yılı Verileri (Girdi ve Çıktılar)

2012 Yılı	(I)Şube Sayısı	(I)Personel Sayısı	(I)Toplam Aktifler (Bin TL)	(I)Toplam Öz Kaynak (Bin TL)	(O)Net Dönem Karı (Bin TL)	(O)Toplam Krediler (Bin TL)
Albaraka Türk	137	2758	12.327.654	1.218.333	191.835	9.058.404
Kuveyt Türk	221	3.939	18.910.513	1.684.037	250.156	11.697.859
Türkiye Finans	220	3.595	17.616.504	2.125.162	283.573	12.763.400

Türkiye'de Faaliyet Gösteren Katılım Bankaları 2013 Yılı Verileri (Girdi ve Çıktılar)

2013 Yılı	(I)Şube Sayısı	(I)Personel Sayısı	(I)Toplam Aktifler (Bin TL)	(I)Toplam Öz Kaynak (Bin TL)	(O)Net Dönem Karı (Bin TL)	(O)Toplam Krediler (Bin TL)
Albaraka Türk	167	3.057	17.216.553	1.497.268	241.409	11.987.580
Kuveyt Türk	268	4.642	25.893.542	2.302.049	300.343	16.232.906
Türkiye Finans	250	3.990	25.126.629	2.522.381	329.277	17.447.961

Türkiye'de Faaliyet Gösteren Katılım Bankaları 2014 Yılı Verileri (Girdi ve Çıktılar)

2014 Yılı	(I)Şube Sayısı	(I)Personel Sayısı	(I)Toplam Aktifler (Bin TL)	(I)Toplam Öz Kaynak (Bin TL)	(O)Net Dönem Karı (Bin TL)	(O)Toplam Krediler (Bin TL)
Albaraka Türk	202	3.510	23.046.424	1.790.927	252.631	15.474.046
Kuveyt Türk	308	5.082	34.008.175	3.022.870	370.450	20.575.082
Türkiye Finans	280	4.478	33.494.790	3.153.847	334.228	23.056.422

Ek-1. (devam) KVB Girdi ve Çıktılar

Türkiye'de Faaliyet Gösteren Katılım Bankaları 2015 Yılı Verileri (Girdi ve Çıktılar)

2015 Yılı	(I)Toplam Aktifler (Bin TL)	(I)Toplam Öz Kaynak (Bin TL)	(O)Net Dönem Karı (Bin TL)
Albaraka Türk	29.561.999	2.103.914	302.863
Kuveyt Türk	42.052.507	3.402.490	444.681
Türkiye Finans	38.576.299	3.356.757	261.076
Vakıf Katılım	862.030	857.671	52.680
Ziraat Katılım	2.177.435	664.530	-11.982

Türkiye'de Faaliyet Gösteren Katılım Bankaları 2016 Yılı Verileri (Girdi ve Çıktılar)

2016 Yılı	(I)Toplam Aktifler (Bin TL)	(I)Toplam Öz Kaynak (Bin TL)	(O)Net Dönem Karı (Bin TL)
Albaraka Türk	32.850.738	2.279.593	217.609
Kuveyt Türk	48.476.955	3.912.064	541.966
Türkiye Finans	38.807.717	3.663.014	296.243
Vakıf Katılım	4.681.933	876.418	19.016
Ziraat Katılım	7.959.507	764.621	30.673

Türkiye'de Faaliyet Gösteren Katılım Bankaları 2017 Yılı Verileri (Girdi ve Çıktılar)

2017 Yılı	(I)Toplam Aktifler (Bin TL)	(I)Toplam Öz Kaynak (Bin TL)	(O)Net Dönem Karı (Bin TL)
Albaraka Türk	36.229.077	2.481.506	237.093
Kuveyt Türk	57.123.095	4.591.151	673.991
Türkiye Finans	39.080.897	4.060.598	375.360
Vakıf Katılım	13.210.145	1.107.885	138.132
Ziraat Katılım	14.350.143	1.403.681	158.902

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : SARI Yusuf
Uyruğu : T.C.
Doğum tarihi ve yeri : 01.09.1989- Bala
Medeni hali : Bekâr
Telefon : 0554 616 93 66
e-mail : sariyusuf89@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/ Bankacılık	2019
Lisans	Gazi Üniversitesi- İşletme	2013
Lise	Kirami Refia Alemdaroğlu Lisesi	2007

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
.....

Yabancı Dil

İngilizce

Yayınlar

.....

Hobiler

.....

le.ahbv.edu.tr